

սիւն

1969

ՍԻՈՆ

ԽԳ.

ՏԱՐԻ-ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԿԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

SION

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM
A BIMONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

VOL. 43

NO. 5 - 6

1969

Մայիս - Յունիս

Թիւ 5 - 6

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՎԵՐՍՏԻՆ ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

«Սիոն», իր Մարտ-Ապրիլ միացեալ թիւերու խմբագրականով անդրադարձեր էր եունիւրն Սիթիի շրջուած ողբերգութեան, մեր եկեղեցիի դարաւոր կարգն ու կանոնը վերիվայր շրջող գայթակղութեան, կենսագրելով չարիքին հերոսները, իրենց անցեալի սխրագործութիւններուն մէջ ու այժմու վտանգաւոր զգտումներով: Ի վերջոյ չարիքները տեսնելն ու անտարբեր մնալը չարիքին օժանդակել է:

Մեր մամուլի կարգ մը ներկայացուցիչները շատ խիստ գտեր էին «Սիոն»ի որակումներն ու արտայայտութիւնները, այս արարքին հեղինակները խարանոզ: Երջանիկ այս նախանձայոյզները, գայթակղութիւնը մոռցած՝ գայն դատապարտող բառերուն կը կառչէին, յանուն իրենց յատուկ իմաստութեան եւ արդարամտութեան:

Անոնցմէ ոմանք, առանց նոյնիսկ խնդրի էութեան եւ ծանրակշիռ հանգամանքին թափանցել կարենալու, պարտականու-

թիւն ստանձնեք էին բողոքելու այս նորութեան դէմ, հանրային պարտք մը կատարողի խղճահարութեամբ: Ուրիշներ՝ արաբքն ու գայն դատապարտողը նոյն ջուրով լուալու փորձութեան կ'ենթարկէին իրենց զիրենց, իրենց ազգանուէր դիրքէն եւ սկզբունքէն չշեղելու համար:

Հանրային շահերու եւ բարոյականիմ հսկողները պէտք է զիտման թէ կաշմեանք բոց չարձակեք առանց հարուածի, եւ խոցերը բուժելու համար նշդրակին հարուածները չէ որ նկատի կ'առնուին, այլ պապարը եւ գայն դարմանելու մտահոգութիւնը:

Զէինք ուզեք, բայց բազդատութեան մը սիրոյն համար միայն կը բանաճ մօտիկ անցեալէն էջ մը՝ երթալու համար երուսաղէմի ծանօթ տաճնապին, երբ բռնագրաւիչները առանց ամօթի եւ խղճահարութեան, կ'իրաւագրկէին եւ կը մրտտէին օրուան տեղապահը, կը քարկոծէին եպիսկոպոսները, կը բանտարկէին հակառակորդ վարդապետները, սարսափի մթնոլորտ մը ստեղծելով վանկին ներսն ու դուրսը: Ամբողջ Հայ մամուլը, առանց խըտութեան, գոհի խարոյկ վառողի հանդէպ եւ դաւալից հանդիսատեսութեամբ, հլու գործակից կը դառնար օրուան չարագործներուն եւ լուտամբ ու ցեխ արձակողներուն: Ո՛ր էին «Հայրենիք»-ի, «Պայքար»-ի, «Արեւ»-ի եւ «Լուսինի» Հայ եկեղեցականի պատուոյ պահակները եւ քառերէն գայթակղող մաքրակտուց պարկեշտասունները: Լեզուն ցաւած ակոյալին կողմ տանելու նպատակաւ չէր որ բացինք այս փակագիծը, այլ մատնանիշ ընելու համար միայն երկու չափ եւ երկու կշիռ գործածողներու խղճմտանքն ու անկեղծութիւնը եւ կշիռին մէտը բռնելու իրենց արգարամտութիւնը, որ կընայ փոխուիլ անշուշտ կողմի, գոյնի եւ անձի համաձայն:

Հին նարտասանութեան մէջ «զբնիկնէ տրամախոհու թիւն» կոչուած ձեւ մը կար, որ կը նշանակէր իր զգացումներն ու համոզումները ուրիշներուն վերագրելու եւ ըստ այնմ դատումներ կազմելու եղանակը, որ սոփեստութեան ամենէն գոհիկ ձեւն է պարզապէս: Անտեղի պարսաւ ընող եւ առաջնակարգը երկրորդականէն տարորոշել չկրցող քննադատները, անգիտակցօրէն այդ կերպն է որ կը կիրարկեն, իրենց աչքին կազմութեան կամ ակնոցի գոյնին համեմատ տեսնելով իրողութիւնները եւ իրենց ըսել ու գածէն աւելի ըսել չուզածնին հաստատելով անգիտակցաբար:

Զէինք ուզեք այս քիչ մը անհաճոյ վերագրումներով սկսիլ մեր ըսելիքը, եթէ կարգ մը լրագրողներ նորէն չփորձէին ծանօթ պատահարի առնչութեամբ, ձեռքը կառնէին հոտեր լծել: Փոխանակ իր տխուր եւ ծանրակշիռ կերպարանքին տակ տեսնելու արարք, որ նպատակ ունի ռոնակոյս ընելու դարբանք արանդութիւններն ու նուիրականութիւնները մեր եկեղեցիին, վերայիշեալները իրենց մտքին կազմ կշիռով կշռելու ելքը են քառեր՝ որոնք նախանձախնդիր ռստիկաններու նման չարագործներու օձիքին կը կառչէին, ի խնդիր մեր եկեղեցւոյ կարգ ու կանոնի պահպանման:

Հայ եկեղեցին կրօնական եւ ազգային պատկանելի հաստատութիւն մըն է, եւ մեր ժողովուրդի մեծագոյն ստեղծագործութիւնը, դարերու եւ պատմական ու քաղաքական պայմաններու

մէջէն ձեռն եւ կերպարանք առած եւ զարգացած: Մեր աւագ պարտականութիւնն է անաղարտ պահել իր հոգեւոր դէմքը եւ Աւետարանի ժառանգութիւնը, իբրեւ մեր գոյութեան գերագոյն կառանգին: Ոչ մէկ գիտակից Հայոյ համար գաղտնիք է թէ Հայ ժողովուրդի ինքնութիւնն ու նշարտութիւնը իր եկեղեցիին մէջ կը մնայ քիւրեղացած, այն հաստատութիւնը զոր մեր պապերը քար առ քար կառուցին յաւիտեանականին եւ անցաւորին ընդմէջէն: Առանց այս խոր նամաչոգութեան մենք ի վիճակի չենք զգալու այն նմանութիւնը որ իւրաքանչիւր Հայուն է իր եկեղեցիով:

Տակաւին, Հայ եկեղեցին առաջին օրէն եղած է վատարանը ցեղին իմացական, հոգեկան եւ բարոյական ձգտումներուն, վկայարանը իր վիշտներուն եւ իղձերուն, ներշնչարանը իր ազգային իտէլային: Անկէ եղած է գերազանցապէս այն ամանուն խորհուրդը, ուխտի տապանակը, եթէ կ'ուզէք, որուն մէջ դեռ կը պահուի իր գոյութեան գաղտնիքը: Յանուն նոր բայց մեզի օտար հանգանակներու եւ փորձերու կրնայ քանդուիլ մեր գոյութեան դարաւոր այս անգիտութիւնը, միութիւնը, առանց կարենալ ստեղծելու ուրիշ մը, որ կառանը կարենար ըլլալ մեր ժողովուրդի ինքնութեան:

Ընդգծենք, լեզու, դպրոց, մամուլ, գրականութիւն, ազգապահպանման միջոցներ են անշուշտ, բայց անոնցմէ վեր եկեղեցին է: Կ'ըսենք ասիկա ոչ միայն յանուն նախընտրութեան մը, այլ այն խորունկ հաւատով թէ թուումէ անցած ազդակները աւելի կամ նուազ չափով կը մնան ենթակայ ազաւորման, նուրիսկ նուազման: Ասոնցմէ միայն եկեղեցին է որ տակաւին ենթակայ չէ եղած այլայլման և ազդեցութիւններու՝ որ վերոյիշեալներու հակասագիրը եղաւ, մեծաւանդ այս վերջին յիսնամեակի ընթացքին:

Պէտք է շատ զգուշարութեամբ եւ գուրգուրանքով մօտենալ մեր հոգիի եւ մտքի այդ մեծ աւանդաբանին, որ ժամանակներու ճնշումին կըցած է դիմանալ, որովհետեւ իբրեւ պահպանող մեր կրօնա-ազգային իտէլային, ամէնէն անխոցելի մասն է մեր ժողովուրդի հոգեկան ու բարոյական գործութեան: Իր պահպանողական ոգին, սրբազան աւանդութիւնը, արեւելեան նկարագիրը, շինուած իր պատմութեան մեծ ռազմավայրին մէջ, դիւրութեամբ ենթակայ չեն կրնար ըլլալ անշուշտ ժամանակի ազդեցութիւններու: Ցեղային խտրութիւններու մեր օրերու կրկնուի մէջ, ինքզինքնուս հետ կարենալ ըլլալու եւ մնալու միակ ապաւենը Հայ եկեղեցին է, որուն կրօնական հանգամանքը առաւելութիւն մը, անձնագիր մըն է այս տեսակէտով, եւ ոչ թէ անբաժանելի անցեալ մը՝ ինչպէս կը մտածեն շատեր դժբախտաբար:

Տակաւին, անոր սրբազան ծոցին մէջն է որ կը բաբախեն, շուտաւարչի, Սահակի, Մեսրոպի, Վարդանի, Նարեկացիի եւ Շնորհալիի սիրտերը: Անկէ մեր արցունքին եւ արիւնին սրբազան գետն է, կտակը մեր հերոսներուն եւ սուրբերուն: Անով է որ մենք մեր անցեալի ջերմ հազգրութիւնը կ'զգանք, անով կը գաւորորդուինք եւ դիմագիծ կը հագնինք մարդութեան մէջ: Հայ եկեղեցին այն բուրան է՝ որուն մէջ կը սուլուին մեր արժէքները, այն գետինը որուն մէջ մեր արմատները կը գործանան, եւ պատեանը՝ որ ցեղի ոգին դարձնով իր մտքի եւ հոգիի անայլալ մարգա-

րիտներն է ստեղծեր: Ահա թէ ինչո՞ւ մեր բառերը կարծր էին եւ որակումները գումատը, մեր եկեղեցիի սրբազան աւանդութիւնը պղծող, անոր մեզայատուկ նկարագիրը ազարտողներուն դէմ:

Կուսակրօնութեան պաշտպանութիւնը չէ այս տողերու մը-պատակը: Ան անցուցած կը թուի ըլլալ իր դարը եւ միտքերը ընդհանուր առմամբ պատրաստուած են այլեւս անոր մասին վերջին բառը ըսելու: Սակայն անտեսել պատմական ճշմարտութիւններ, բարոյական աւելի խոր սկզբունքներ, այսինքն անգիտանալ եւ անգոսնել հարկեցուցիչ այս պարագաները որոնք մուկրական են, խախտել է ծանրութեան կեդրոնը, եւ հարուած տալ է մեր եկեղեցիին:

Եկեղեցին Քրիստոսի մարմինն է, անոր խորհուրդները, ծէսերը, վարդապետութիւնները, օրէնքները, տեսանկիլի արտայայտութիւններն են Քրիստոսի մարմնի խորհրդաւոր կեանքին: Աւանց գիտական հիմքերու վրայ կառուցուած ուսումնասիրութեան, անոր ոգեղէն իրականութեան թափանցման, պատմական հետազոտութեան, կարելի չէ փախան եւ խիզախ կարգադրութիւններով հալի անոր շէնքի տեւէ մէկ մասին: Եկեղեցիի կազմակերպութեան ու կեանքի մէջ յառաջ եկած ամէն երեւոյթ իր պատմական եւ ընկերային շարժառիթներն է ունեցեր: Պէտք է վերլուծել այդ շարժառիթներէն իւրաքանչիւրը, ծիսական, դաւանական եւ աստուածաբանական ուսումնասիրութիւններով, հետազոտել եւ պարզել անոր պատմական շրջանները, նախաքրիստոնէական բարբեռէն իր մէջ վերապրած տարրերը, փոխառութիւնները, այսինքն զգալի եւ գործօն կերպարանքները քրիստոնէութեան: Մասնագիտօրէն նկատի առնել եկեղեցւոյ պատմութիւնը, ծիսաբանը, ժամագիրքը, շարակնոցը, կանոնագիրքը, անոնց զարգացման պայմանները, որպէսզի փառահար կարգադրութիւններով չեղծուի անոր արեւելեան եւ ազգային նկարագիրը, ոգեղէն օրէնքը, Աստուծոյ մօտեմալու Հայ կերպը:

Եկեղեցիին կեանքը հիմնուած է սրբազան աւանդութեան մը յաջորդութեան վրայ, որ այս պարագայիս գերաճնական փորձառութիւն մըն է, սերունդէ սերունդ փոխանցուած: Անցեալի, ներկայի եւ ապագայի միութիւն մը, օրէնք մը, ինքզինքը գատող ու քնորոշող ամբողջութիւն մը, փորձառութիւն մը, կատարելութիւն մը, ո՞ն մը, որմէ կարելի չէ բաժնել մասեր ըստ կամ: Ազգային, պետական կամ ընկերակցական կազմակերպութիւններէն կը տարբերի եկեղեցին իր օրէնսդրութեան հիմնական հասկացողութեամբ: Ազգ կամ պետութիւն կազմակերպուած մեքենականութիւններ են, օրէնքը հոն իրենքամերժ կամ մրցակից կողմերու դործակցութիւնը կ'ապահովէ, արդարութեան մը համաձայն որ իշխանութեան մը վստահուած է: Իշխանութիւնը, ամսի մը կամ հաւաքականութեան ձեռքին մէջ, կը նշդէ անհատին պարտքը ընկերութեան հանդէպ եւ ընկերութեան պարտաւորութիւնները՝ անհատին նկատմամբ:

Եկեղեցին իր կազմակերպչական վարչածիւն մէջ ունի օրենսդրական նոյն դրութիւնը, սակայն եկեղեցին իր բնութեամբ տարբեր տեսակի կառոյց ունի, բոլորովին իրեն յատուկ կանոնականութիւն մը, որ կ'ապահովէ վարչական կարգէն վեր հոգեւոր

իր կառոյցին ներդաշնակութիւնը: Հայաստանեայց եկեղեցին մամաւանդ, որուն կանոնին արմատները կը խրին իր կրօնական հասկացողութեան անանջատօրէն առնչուած ազգային անցեալին մէջ: Եթէ եկեղեցական օրէնքներու դերն է պահպանել վարչաձեւ մը եկեղեցիէն ներս, կանոնին նպատակն է կանգուն պահել հոգեւոր այդ ժառանգութիւնը, որ իր հաւաքական բարոյականն ու հոգեւոր իշխանութեան նկարագիրն է: Եկեղեցին անտարակոյս, միշտ պէտք ունի բարեկարգութեան. մարդկային ընկերութիւնը, ինչպէս բոլոր կենդանի գործարանաւորութիւնները, շարունակ պէտք ունին սնանելու վերանորոգուած եւ հոգեկան սնունդով մը: Շեղումներ եւ անդամահատութիւններ բարեկարգիչ մեքանիզմներ չեն, այլ բարեկարգութիւնը աղետադէպ իր զայն իր լաիկման հասկացողութեան մէջ կասեցնող փորձեր: Եկեղեցիի բարեկարգութեան մէջ անհիշող հասկացում եւ գործադրուիլ ուզուած լայնախոհութիւնը սխալ զարնուած ճայեակիչ մըն է: Մեր ըսելու գաղափարը չէ եկեղեցւոյ տառի ընդունելութեան, այլ անոր ներդաշնակութիւնն ու օրէնքը պահելու նախաձեռնողութեան:

Երբ ոյժ մը կը շեղեցուի իր սեփական ուղղութենէն, ան՝ իբրեւ ոյժ այլեւս չի կրնար ծառայել ո՛չ ինքզինքին եւ ոչ ալ իրեններուն: Եկեղեցին մեր մէջ բացառիկ եւ մեզայատուկ ոյժ մը եղած է միշտ եւ է տակաւին: Կենդանի գործութիւն մը, որ բրիւսոննէական հաւատքի բարոյականով եւ օրէնքներով միշտ արքունի եւ զգաւոր պահեց ժողովուրդի հոգին՝ այն բոլոր դժբախտութիւններու եւ դժուարութիւններու մէջէն, որոնք իր գոյութեան ամբողջ ընթացքին խուժեցին իր վրայ:

Ահա թէ ինչո՞ւ մեր սրտմտութիւնը չափ ու ռահման չէր նանչնար, աղէտի մը մատնանշումին առջեւ, եւ ապօրինի եւ ազգեղ արարք մը հարուածելու առիթով, նման բժշկիկ ճշդակիւն, որ հակառակ իր պատճառած ցաւերուն, վերքեր բուժելու սրբազան պարտականութիւն մը ունի: Զրի պատուանշաններ բաժնողներէն չենք, ոչ ալ յիմարը խելացիի եւ չարիքը բարիքի հետ շփոթողը: Զենք ալ հաւատար գիւրքին գոյումի կաղ պատգամաւորին, որ միշտ ուշ կը հասնի:

Սխալը գործուած է դժբախտաբար, եւ սխալիլը մարդկային է: Ողբալին՝ յանցագործին անզգած անտարբերութիւնն է, որ ցարդ գոյումի եւ անդրադարձումի դռնը շարժում մը չփորձելէ գատ, կոկողավիզ յոխորտահով կը յաւակնի հանրային բարոյականը եւ հասարակաց կարծիքը վարելու: Տակաւին ուրիշներ, իրեն դաւակնից եւ համախոհ, ոչ միայն չեն ցնցուի եղածէն, այլ հեռուէն ու մօտէն կը ծափահարեն կատարուածը, և Գ. և Գ. դարբերէն փաստեր կը վերբերեն, այս ապօրինութիւնը պարտկելու համար: Այս թշուառամիտները, իրենց անսրբագրելի մտայնութեամբ, փոխանակ ողջմտութեան համբալէն ընթանալու, կը փորձեն իրենց յատուկ տրամաբանութեան պողոտայէն վազել, չես գիտեր ո՞րք հասնելու համար:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, իբրեւ աւանդապահը Հայ եկեղեցւոյ հաւատքին եւ վերին դատաւորը, իրաւունքին մէջն էր, համաձայն մեր ժողովական օրէնքներուն եւ կանոններուն, վճռե-

լու անհրաժեշտը: Եկեղեցւոյ գերագոյն իշխանաւորը չուզեց ըմբել ասիկա, չեմք գիտեր հարկեցուցիչ ի՞նչ պատճառներով, երբ նկատի ունենանք մանաւանդ որ Հիւսիսային Ամերիկայի թեմականային այս անձնապատասխան արարքը, կեդրոնախոյս ձգտում մըն է մեր եկեղեցւոյ վարչական և կանոնական հասկացողութեան հասկառակ, եւ ժողովութիւն մը մեր նուիրապետութեան գերագոյն պետի հեղինակութեանը դէմ: Սակայն Ն. Ս. Օծութեան վայել այս ներողամտութիւնը կարծես թէ առիթը կը հանդիսանայ որ յանցագործն ու իրենները իրենց մեղքին վարչամակը դրօշի վերածեն, նոր եւ նման արկածախնդրութիւններու ի հաշիւ:

Գրիգոր Օտեան, որուն անունը ակամայ բայց շատ ի դէպ կը մտնէ այս գրութեան մէջ, իմաստասիրական բարեպաշտութեան այդ ներկուռ աւետարանիչը, օր մը երեսփոխանական ամպիռնէն զարկաւ ու ջախջախեց հոգևորական մը՝ որ իր պերեւեթեալ ծեփծեփումներով համարձակեր էր օրուան մտայնութեան եւ ռզազումներուն հակառակ, արդիապաշտ տեսակէտներ յայտնել: Ռ. Պերպէրեան, քահանայապետական լրջութեամբ պատկառելի դարձած կրթութեան եւ բարոյականութեան այդ մեծ առաջնորդը, վարժութարքի թեթեւ կասկածի մը վրայ, յանկարծ դպրոցին դուռը ցոյց տուաւ իր ամենէն սիրած մէկ ուսուցիչին: Խորհուրդի եւ խօսքի մաքուր եւ անկաշառ այս առաջնորդները իրենց ժամանակին, ազտուր սկսած վայրկեանէն իսկ գիտէին բարձրացնել իրենց ձայնը՝ ժողովուրդի հոգին փտախտաւորող չարիքի մը իրականութեան առջեւ:

Հայ եկեղեցին ժողովրդական է, մեր ազգային ամենէն ամուր սկզբունքներէն մէկն է ասիկա. բայց ժողովուրդը պէտք է գիտնայ տէրը ըլլալ անոր եւ իր հակակշիռը օրէնքի նամբով հարկադրել, պատուազգած նախանձախնդրութեամբ հսկելով նաեւ անոր պաշտօնէութեան արարքներուն: Այդ բանը կրնայ և պարտի ընել եւ ընել տալ ամենէն անելի մեր մտաւորականութիւնը, այսինքն անոնք որ ոչ միայն գրչի եւ մտքի շնորհը ունին, այլ անոնք նաեւ որ կը հաւատան գաղափարի եւ սկզբունքներու նուիրականութեան:

Անա թէ ինչո՞ւ քմծածաղով կը նայինք սերին վրայ ճերմակ գրել փորձող նախանձայններուն, որոնք նորագիր գիւնդներու պէս կը նային այս գոյամարտին: Անա թէ ինչո՞ւ մեր ցաւ բողոքի վերածած, կը փափաքինք որ մեր նուիրապետութեան իշխանաւորը սաստէ այս ապերասան սմեղունկները, որոնք սրբագրելու ելեր են մեր եկեղեցին, առանց զգալու անոր խորհուրդը եւ իրենց ազնաւ արարքին տրտմութիւնը:

Ե.

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍԱՅ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Սօղոս, ֆաճանախազետի պատգամաւորներէն եւ իրեններէն դադտնի, կը հեռանար Դամասկոսէն, ետին ձգած ննջող քաղաքը, արուն աշտարակները մութերէն խածուած կ'երկարէին աստղերուն: Առջեւը դատարկ եւ անծայր տարածութիւնը խաւարին, վար իջած ծանր երկինքի մը ներքեւ: Կը մեկնէր առանց որոշ ծրագրի: Ինքզինքին հետ մինակ մնալու կարիքը անտեղիստի պահանջի մը վերածուելու էր իր մէջ, պէտք ունէր այդ առանձնութեան, օգտուելու համար եւրիշ գործուոր մտապաշտներէ, որոնք նոր հորիզոնի մը վերայ կը բանային իր կեանքը: Միտքը անվերջ երազէ մը բռնկած, ցորեկի պէս կը լուսաւորէր իր ներքը: Իրեն կը թուէր թէ փայլակներ կ'ափօնէին շուրջը իր հոգիին, որուն վերեւ կը բարձրանար լուսաւոր դէմքը՝ Նազովրեցիին: Գիշերուան մութը կը նպաստէր այս մտապաշտներուն՝ որոնք իր մէջէն կը շարունակէին իրենց անվերջ բխումը՝ կ'ախորժէր յիշողութեան անընդմէջ հոսումէն, պաշտպանուելու համար ներկային:

Մարդուն հոգին, կը մտածէր ան, կըրնայ տեսնել ամէն ինչ, նոյնիսկ ապագան, եթէ մանաւանդ իրմէ դալ ընդառաջումը: Մարմնի անձուկ սահմանները կը ջնջուին, եւ բոցեղէն պատգամի մը մէջ հոգին հրեղէն սլաքը, որոնք զգոտներէն բուռն արարչին, կը բանայ դուռները մութերուն, ժամանակի թանձր խաւերուն տակ լաքուած: Անձէն գոարս այս բխումը, դերաւորս ետին մէջէն քայլելու այս հրաշքը, ներշնչումն ֆ հոգիին, կարդալ կարենալու պատշաճաւ պատգամը երկնքին: Այս մտա-

ծումնակը սփոփարար էին խռովքներէն պրկուած իր ջլղերուն, որովհետեւ մեր ամենէն քաղցր վայելքները միշտ մեր ուղեղէն չէ որ կուգան: Մարդ առանձնութեան մէջ միայն կը յաճախուի այս մտապաշտներէն, որոնք կուգան լուսաւորելու զայդ կեանքերու անհաս աղբիւրը, մէկուն անհամամատ մեծութիւնը եւ միւսին աւագահատիկի խեղճութիւնը: Բայց Աստուծոյ հրաշքը հոն էր, կը խոկար Սօղոս, որ այդ երկուքը զիրար չէին հերքեր:

Յանկարծ աղաղակ մը պոռթկաց իր ներսէն, կեցաւ, իր դէմն էր դարձնալ Նազովրեցին, երկնքին հասնող իր հասակովը: Անոր աչքերը ունէին ողջութեան մեղքը, բայց տրտմած հով մը՝ զոր մեռելութիւնը կը ճարէ ուրաւականներուն: Երկու հրեշտակներ կը կրէին ջղանջքները իր արնակաթմբէ պատմութեան: Նազովրեցին անխօս կը նայէր Սօղոսին, սիրտերը հալեցնող տրտմած ժպիտով: Երբ արթնցաւ, ցուրտ էր իր շուրջը, պաղը ասեղ ասեղ կ'իյնար իր միսերուն: Անգամ մը եւս ան կը խախտէր իր միտքին խարխիւներէն եւ զգայնութիւններէն, նման ժայռի մը՝ որ զլորուելու մօտ է զառիթափէն դէպի անդունդ: Ատուած մեր հայրերուն, մարնջեցին իր շրթները, օղնէ ինծի եւ ցոյց տուր ճամբատութիւնը: Ակոսները իբրբու կը զարնուէին ներքին զոյգէն: Հեռուէն չնազայլէր մը ձայնը կը նիզակէր լուռութիւնը: Ամբողջ անապատը կը դռար կարծես, վայրի դազանի մը պէս: Աւաղին վրայ ինկած մնաց երկար ատեն, չէր դիտեր թէ քովն էր թէ արթուն, ընթացիկ զգայնութիւնները իր մէջ ենթարկուած էին աղօս մեռելաշնչման: Երբ բարձրացաւ

իր տեղէն, արեւը կը բացուէր հորիզոնին՝ Աստուծոյ աչքին պէս քաղցր ու յստակ։ Գլխուն վերեւ կը լայննար երկինքը, իսկ ոտքերուն՝ ուղիղաւոր աւազին։ Տեղ տեղ հեռանդաղին ծառեր եւ թուփեր, իրենց ծնունդին մէջ խորտակուած, կէս կեանքի մը նշաններ կը ցուցնէին, որոնք կըրծուած արեւէն եւ աւազամբրիկներէն, օգնութիւն կը հայցէին կարծես անցորդներէն։

Ամրող օրը քալից, առանց արթննալու իր տեսիլքէն։ Արեւու բարկ լեզուները կը լզէին իր մորթը, անկէ դուրս քաշելու համար փորձես իր արիւնը։ Մարմինը, այլեւս կծիկ մը տակոյրներու եւ ջիւղերու, պլլուած էր կիտով իր վերաբրկութիւն, որուն հետ հոյն ու աւագր կը խաղային անդուծ հեղեանի։ Իր աղաղուն օրունքները հաղիւ կը կըրէին իր ծռած մարմինը։ Փոքր կոնակին փակած՝ կը ծիրէր քաղցէն ու ծարաւէն։ Փողկն կը կախուէին իր երկարած թւեւեր, իսկ ոտքերը կը խրէին աւազին մէջ, ամէն քայլափոխին։ Գլուխը բոկ մեծցած կը թռուէր բլլալ, զետեղուած իր ճիգն ուսերուն, ցողունէն կտրւ հասկի մը նման։ Փռչիով լեցուած յոնքերու աակէն կը պլպլային դոյզ մը աչքեր, հեռանդաղին ու տեսութեամբ։

Ձէր վախնար աւազակներէն եւ դադաններէն, ներքին անդուռները կը զոցէր իր մէջ արտաքին տպաւորութիւնները ու անդրադարձումները, բայց կ'զգուշանար մարդերու հանդիպելէն։ Օրերէ ի վեր կը քալէր, սակայն տակաւին չէր արթնցած իր տեսիլքէն։ Հակառակ իր մտքի կորովին, արամասութեան ուժին, կ'ղղար թէ նուաճուած էր ահաւոր զօրութեանէ մը, որ զարկած ու խորտակած էր իր անկախութիւնը։ Հոգիով կապեալ դերի մըն էր, շնորհակալած յաղթական կառքի մը, որուն շնորհները իր ուղեղին մէջ էր որ կը դառնային կարծես։ Հանգիստի անհուն կարիք ունէր դանկ կարենալու համար իր ինքնութիւնը։ Արեւը կախուած երկնակամարէն կը բոցէր աւազը, ալրելով իր մարմինը՝ որ իր սոսին յիշատակ չորցած աշնան ողկոյզի էր նման, միջոցին մէջ կախուած։ Ժամերը կը սահէին, իրոյ արտի դարկերէն աւելի արագ, բայց

մահուան սաստկութեամբ։ Տեսիլքը արեւուն փռուած կտաւի մը նման կը ծիծիփար իր աչքերուն։ Հեռուէն զգաց թէ մօտ էր բնակութեան։ Ոտքերու լեզուակները, օտաւորտի ծաղիկներ եւ հողի կարմիր պատառիկներ, գորգուած լոռերէ, կը յայտնէին թէ կը վերջանար նմապատը։ Իրմէ քիչ մը անդին, քանի մը ուռիներ արծաթ առուակի մը կողին, ջուրին կը թափէին իրենց գորշ տերեւները։ Սօդոս չհաւատաց աչքերուն, մօտեցաւ եւ իր ամրող չհասկնով ինկաւ ջուրին վրայ։ Ուռիները, ջուրը, մարդոց մօտեցած ըլլալու գզացումը, լուսաւորեցին իր միտքը։ Օրհնեալ է Տէր մրմնջեցին իր չրթները, վերահաս կորուստէն փրկուած մարգուէ մը նման։ Հակառակ անթիւ ըլլալուն չէր մասածեր հացին։ Հով մը զպաւ ուռիներուն եւ զաղացուց ոստերը, քանալով իր հոգին կեանքի քաղցրութեան։ Կոնակները եռունկնաւոր կը թռչէին երկինքին վրայ։ Ձախ կողմը, հովիտի մը երկայնքն ի վեր կը տարածուէին դաշտեր եւ մրգաստաններ, որոնք կը խալտային արեւու ոսկեգոծ շողերուն ներքեւ։ Խոր հովիտին ընդմէջէն կ'երեւար քաղաքը, միաժողի կը ամփոփ, չըռկալ կրկնալի մը նման։

Քուղաք մտաւ քարաշէն դուռնէն, որ խրոխտօրէն կը բարձրանար։ Ոչ ոք արդիւն չէր զինքը։ Փողոցին երկու կողմերը կեցած էին կիներ եւ պատանիներ, օրոնք զամբիւղներով թուզ եւ արմաւ կը ծախէին։ Անապատի հովէն ու առաւիյն անդալտացած եւ ծուկն ծուկն եղած իր զգեստներն ու մաշած մարմինը, գերհոյմանէն փախած մարդաւ տպաւորութիւն կը թողէին։ Հագին քանի մը քայլ առած էր, երբ խուռ մը տըղաք սկսան հայհուռնար արձակել եւ քարեր նետել իրեն, պոռալով իր ետեւէն՝ ահա խառուելակ մը, մրգաստաններու մէջ զլրուելու արժանի, ահաբեկելիւ համար թրուշուները։

Քաղաքը Բեթրա կը հոշուէր, սուր կ'իշխէր Արարիոյ Արտոս արքան։ Հրապարակի մը վրայ կը բարձրանար Բաւալ ա Շէմէնի մահնանը, եղբուրած արտակարգ բնակաւորներով, քուրն ալ մայրերուն մէջ փորուած։ Դառուար չեղաւ իրեն գտնելու օտարներու յատկացում իջեանքի Բակր լեց-

ուսած էր տշտարտիւնող ուղտերով եւ դըրատարտիւնով։ Սննեակ մը վարձեց եւ ներս մտաւ։ Եղէրնէր Հիւսուած խոր մը եւ անսկիւն գրուած ջուրի կուժ մը կը կաղմէին միակ կահերը բնակարանին։ Սօղոս խորին վրայ տարածած էր յողնած մարմինը եւ աչքը առատազին կը մտածէր։ Անցնող երկու շաբաթներու բնթացքին իբրեւ յաջողորդ իրադրածութիւնները վերածեր էին գինքը կամեցողութիւնէ գուրկ աբարածի մը։ Իր միտքը աբաժ քաց ճամբայ մըն էր, ուրկէ կ'անցնէր մասնութներու անհուն կարտաւառը։ Ինչո՞ւ եկած էր այս օտար քաղաքը, հարցումը փռելի մը պէս խրուեցաւ իր ուղեղին մէջ։ Ինքնամեղադրանքը անհեշտ ինքնութիւն, ակամայ դարձում մեղքի մը նման։ Զախորդութիւնը երբ խոր է, հոգին կտոր կտոր կ'ըլլայ կործանած սիւնի մը պէս, որուն իւրաքանչիւր բեկորը՝ փորձանքը կը կշռէ առանձինն աւ ծանր, փռելով իր տաղտապանքը հոգիին։

Քանի մը օրեր յետոյ, հրեայ մը իր արհուտին վերաբերեալ գործ մը տուաւ իրեն, երբ իմացաւ թէ ան երեսուցեմէն կուգար։ Սօղոս կ'ուզէր անծանօթ մնալ եւ ոեւէ մէկուս չխօսել իր տեսիլքի մասին։ Բեթթան չեթանտական քաղաք մըն էր, իր ժայռակոյ փողոցներուն մէջ կը վխտային Մոսքովներ, Եգիպտացիներ, Միսրացիներ եւ Ամէլիկներ, որոնք բնակչներն էին երբեմնի Սոտոմին։ Թէեւ իրենց հասած էր յուսկան մշակոյթի արձագանքը, սակայն քաղաքը կը ծփար թմէլ րեւակ մեղքերու տիղմին մէջ։ Գլխաւոր աստուածն էր Բաւլ-Շէմէն, խորհրդանշը պողպարեութեան եւ հաճոյքի։ Քաղաքին գրան վրայ փորագրուած էր խաղողի ողորդ մը եւ գինիի բաժակը։ Բաւլը եղանակներուն քաղաքան լուծելը իրարու կը յաջորդէին, դուարձացնելով քաղաքին բնակիչները։ Այս մշտուն գինով հարսնետոններու եւ վայրի ախորժակներով քաղաքին մէջ կը մնար Սօղոս, հրեաներու փորձիկ համայնքին մէջ, անծանօթ եւ առանձին։ Շարաթ օրերը լուսնունջի կ'երթար եւ լսելու մը տալնմնացած կը քալէր իր խոհերուն հետ, մոռցած իր ջրնապատը։ Նման էր մահուան թափօրի մը՝ քաղմամբ ու երկարուն։ Իր մէջէն կը քալէր անցեալը իր բովանդակ եւ

ղերականութեամբ։ Կարծեալ կապարէ ջուր մը, պոտս պոտս, կ'անցնէր անոր ոսկորներէն, շամանդաղէ անձրեւի մը պէս։

Երբ արկաւ խաղաղեցաւ իր հոգին, նոր վախ մը լեցուց գինքը, զգաց թէ իր գոյուրթեան աւերակներուն մէջ ոչինչ կը մնար իրեն, քացի Դամասկոսի ճամբու տեսիլէն։ Մնացեալը անհուն ամառ մըն էր, որուն մէջ կը լընէր ինքը, վրէժն կախած իր անօրէնութիւններուն բեռը։ Տեսիլը երկուքի բաժնած էր իր կեանքը, անոնցմէ մէկը պէտք է գոհուէր միւսին՝ կը հաւատար տեսիլի իրականութեան, ամբողջ անցեալը իրեն կը թուէր շաք մը մեղքերու, ուրիշներու արցունքով եւ արեւնով ուսած։ Ինքը չարիք ցանած էր եւ այժմ կը հնձէր անոր ցաւը։ Միւս կողմէ սակայն տեսած էր նազովրեցին եւ լսած անոր ձայնը, որ կը հրաւիրէր գինքը լլայլու պատգամատարը իր փառքին։ Ուրեմն ներուած էին իր մեղքերը, ի կ'մտածէր, տեսիլքի լոյսերուն մէջ։ Այս մտածումը կը գորացնէր եւ կը քաղցրացնէր հոգին, ինչպէս հաստան խաղողը կը լեցուի վաղուան գինիով։ Մեծիայի հաւաքը միտն կրնար կանգուն պահել գինքը իր փուզումէն։ Ամիսներ կը յաջորդէին իրարու եւ տարիներու վերածուած կ'երթային թափու անցեալի ծովուն մէջ։ Ողբերգութիւնը հաւատքին, որ չէր թերեր իր հետ ապագայութիւնը ճշմարտութեան։ Կը բակի այս այրող թելը կ'երկարէր իր հոսքին, պոտս որ զայն բռնել կարենար։ Անիկա նման էր հոգի ամանի մը սր կ'էփի ու չի կրնար ճաթիլ։

Որոշեց Միսա լեռը երթալ, հոն ուր Աստուած յաղնած էր ինքզինքը Մովսէսին եւ տուած Օրէնքը։ Եւսովայի լեռը իրեն քալած էր դարերով, անուամային զգացումէն ծաղաղ հոգիները։ Ամենէն սուրբ լեռը կը նկատուէր ան, որուն վրայ տեսագրուած չէր բնաւ մեղք թուող ոեւ աբարք։ Անիկա վերապահուած վայրն էր Եւսովայի, տեղը սքազան ներշնչումներու, դարերով թալանուած Իսրայէլի մաքրաբնիկներուն։ Օր մըն ալ բեռնատար նաւու մը վրայ, որ Աբարիայէն Կարմիր ծովու նաւահանգիստը կ'երթար, Սօղոս Միսայի անապատը մեկնեցաւ։ Լեռան գոգոտքը եւ իր կողերուն զտնուող ալրերը մէջ քաղմաթիւ ճգնող-

ներ կային, բոլորն ալ սպասելով Մեսիայի գալստեան։ Այդ շարժող շուքերուն մէջ հաւատաւոր ուժեղ էր աւելի քան տաքն ու փոթորիկները անապատին։ Ամբողջ օրը առնէր ազօթքով եւ խորհրդածութեամբ կ'անցընէին, իսկ գիշերները հակելով եւ նայելով աստղերուն, ճակատադրի այդ միջնորդներուն, որոնք վերէն իրենց կը նայէին։

Սօղոս կը հաւատար ճշմութեան իմաստին, գիտէր թէ մարդոց ստեղծարարն մաւառ չապիկին մէջն էր մեղքին, որ դուրսի աշխարհին պատկերն էր մարդերէն ներս։ Իր անցեալը անբաւական էր լուսալու կուտը իր հոգիին։ Գիտէր նոյնպէս թէ բազմաթիւ մարդեր, իրենց մարմինը մեղքին ու շարժելին աղբովը պարուրելէ ու պարարելէ վերջ, իրենց հոգիին ժանգը ոսկիէ էին փոխել, գլղումով եւ ճշմութեամբ։

Ահաւոր էր սակայն անապատը, մրբիկները յաճախ, ծովէն ու մօտիկ լեռներէն, աւաղի անսահմանութեան վրայ բլուրներ կը բարձրացնէին, սպառնալով իրենց ներքեւ թաղելու ամէն ինչ։ Յետոյ խաղաղած, քառակուսի արապէսներ կը ձեւէին, խորհրդաւոր նշաններով, ոսկի եւ ծիրանի հաւած երկնքի մը ներքեւ։ Սօղոս կը խորհէր թէ նգիպտոսէն ազատագրուած առաջին սերունդը Իսրայէլէ, այդ առաջներէն էր անցեր Մովսէսի առաջնորդութեամբ։ Անոնց ոսկորները հոն էին դեռ, թաղուած բոցավառ աւազին ներքեւ։ Իրեն կուգար թէ կը լսէր հովին մէջէն անոնց զանգատի մըրմունչները, Մովսէսին ուղղուած։

Սօղոս ամիսներով ճշնգրաւ Սինայի անապատին խորքը, հոգիի հետադիտակէն նայելով իր ճակատագրին։ Ամիսներու առանձնացումը, վայրի խտրերով եւ պտուղներով սննդաւորութիւնը, խսկումի վիճակները, ասկաւ միութեան կը բերէին իր երկուտութիւնը։ Այժմ դոյզ էր խորհեր, անցեալէն սպազային երկաթող ճշմարտութիւնները նոյն սելիդի ու վախճանը իր թուէին ունենալ իրեն համար։ Հակառակ զինքը երկվիշիկող մոռածումներուն, պտուղներով կը մնար ամբողջ, իրերը հասկնալու եւ կոչուլու իր կերպին մէջ, նոյնիսկ տեսիլներու զգլխանալին առջեւ։ Կ'անդադարաւոր այժմ թէ Օրէնքը որ ամէն բան էր իրեն համար՝ բերուած էր մարդոց կողմէ բայց ոչ հրեշտակ-

ներու։ Հիշէն ու Գամաղիէլը անոր ճշմարտութեան կուտային իրենց մարդկային վերականգնելու լուկ։ Իր տեսիլքը սակայն յայտնութիւնն էր երկնքին, հետեւաբար Օրէնքը պարտուած եւ անգոր էր այլեւս փրկութեան համար։ Յայտնութիւնը կը կանխէր Օրէնքը, որ ստուերն էր իրեն, Արեւուն մէջէն քալողը չէր կրնար մտածել այլեւս ըստ ուերներուն։ Փրկութեան երկու բեռններն էին, նազովքներին մահը եւ յարութիւնը, մին՝ իրբեւ ընկուած մարմնեղէն կեանք եւ միւր՝ իրբեւ վերանորոգուած հոգեղէն ապրում։ Յարդ գիտէր Մեսիան գիրքերէն, մարգարէներէն, սակայն այժմ վստահ էր թէ տեսած էր զինքը եւ կանչուած իրմէ։ Մեսիան եկած էր այլաբար ոչ թէ ամպերու վրայէն, այլ աստապանքէն, շարժարուած ու մեռած խաչին վրայ։ Ան իրեն համար երեւակայութեամբ ըմբռնելի արարած մը չէր, այլ աշխարհ եկած եւ մարդոց հետ ապրած գոյութիւն մը, առաջնորդելու մարդերը երկնքի աբաբութեան, իր սրբիւնով գնելէ վերջ զանոնք։ Յիշուա արարած մը չէր լուկ, այլ Աստուծոյ բնութիւնը, ճառագայթն ու առհասարակ մարդկային փրկութեան, առանց որուն ամէն ինչ սուտ էր եւ պատրանք։ Սկիզբն ու վերջը մամանակներու եւ լրումը այն ծրագրին զոր Աստուած ունէր ի մտի ստեղծարարութեան բնթացքին։ Առանց Անոր ստեղծարարութիւնը իմաստէ եւ նպատակէ դուրս պիտի բլլար։ Հետեւաբար, կը մտածէր Սօղոս, Մեսիան Որդին էր Աստուծոյ, որ իր հետ կը բերէր մեր ազատագրումը բնութենէն, միացնելու մեզ Աստուծոյ։ Իրմով միայն մարդն ու տիեզերքը կը զաղնէին իրենց դոյնութեան իմաստը։ Յակոբ Նահապետի տեսիլքին սանդուղին էր Ան, որուն միջոցաւ միայն մարդիկ պիտի կրնային երկինք բարձրանալ։

Այս մտածումները կը տարբանային իր մէջ, բանալով իր առջեւ աստուածային ծառայութեան դաշտը։ Իրեն ըսածած էր թէ իր առաքելութիւնը պիտի սկսէր Դամասկոսէն, ներքին ձայն մը կը մղէր զինքը հոն։ Կարաւանի մը միացած ճամբայ ելաւ դէպի Դամասկոս, զօտեպինդ եւ բաղրասնուէր, մարդոց տանելու Մեսիայի դաստեան՝ աւետիսը։

Բ.

Առտու մը, Անանիայի դրան փոքր ցանկապատին առջև կը կենար, հողի զոյնով եւ հնամաշ վերարկուով մէկը, ձեռքին եղէգէ հաստ գաւազան մը։ Իր երկար եւ անխնամ մազերն ու մօրուքը եւ արեւէն խանձուած գէճքը, կը յայտնէին թէ անապատէն կուգար ան։ Երբ Անանիան բացաւ դուռը, եւ երկմտած անձնաթիւ երեւոյթէն, մօտեցաւ, եկուորը ինկաւ տանտիրոջ լայն բացուած թեւերուն մէջ, արցունքէն հեղձաժճուել եւ անխօս։ Անանիան ճանչցաւ Սօղոսը, որ հայած ու տորուած իր արտաքինով նման էր կէտ ձուկի երախէն դուրս ետուած նոր Յովնանի մը։

Ինչպէս մայր թուրքի, մօթ ու շաբաւուք դիշներերուն, քաղցր նուիրումով կը սնուցանէ ու կը պահպանէ իր թանկագին ձաղը, այնպէս Անանիան եւ իր կինը խնամեցին իրենց հիւրը շաբաթներով, մինչեւ որ ան կազդուրուեցաւ ամբողջապէս։ Սօղոսին համար անակնկալ մը չեղաւ լսելով թէ Նահանգապետի պնդութիւնները երեք տարիներէ ի վեր չէին գաղթած զինքը փնտռել։ Թէ երուսաղէմէն Քահանայապետի մարդիկ ամէն գարնան Դամասկոս կուգային հետապնդելու կորուսածը։

Սօղոս կաղաւթուրուելէ յետոյ, ուզեց սինակիւ երթալ, ներկայ ըլլալու համար Շաբաթ օրերու պաշտամունքին։

— Բայց դուն պէտք չէ՞ որ երեւիս, ըսաւ Անանիան, մտահոգ ու սարսափահար։ Վնասէն մարդ հոս ծանօթ է քու պատմութեանդ։ Քեզի հետ երուսաղէմէն եկած մարդերէն ոմանք, որոնք եկած էին մեզի պէտքերը ձերբակալելու, հոս կը մնան տակաւն։

— Այդ բոլորը Նշանակութենէ զուրկ են ինծի համար, յարկը Սօղոսը։ Հիտն չէ՞ր ինծի ըսողը թէ Յիսուս Նազովրեցին յայտնած էր քեզի թէ ընտրութեան մասին, ըլլալու պատգամախօսը իր աւետարանին եւ տանելու ճշմարտութիւնը Իսրայէլի եւ բոլոր ազգերուն։ Մինչեւ որ ինծի յանձնուած աւերք գործը իր աւարտին չափդի, ոչինչ կանայ արպիւիլ զիս իմ զերեւ, ինչ ալ պատահի։ Եւ ինքզինքին չեմ պատկանիր այլեւս, այլ անոր՝ որ ընտրած է զիս եւ իմ մէջըս կը բնակի։

Անանիան կը նայէր Սօղոսին զարմանքով, որովհետեւ այս վերջինին դէմքը, իր վերացումին մէջ, նման էր բոցավառ դրօշի մը, որ յաղթանակ կը խոստանար։

Յաջորդ օրը Անանիան խօսեցաւ սինակիւի մեծերուն հետ եւ համոզեց զիրենք որ քարոզելու հրաւիրեն երիտասարդ ուրիշ մը, զեռ նոր վերադարձած Սինա լեւան իր ճշմութենէն, լեցուն թարմ ներշնչումներով։

Շաբաթ օրը Անանիան եւ Սօղոս Դամասկոսի սինակիւը գացին, որ մեծախարխիւ կը նստէր քաղաքին կեդրոնը։ Բազմութիւնը՝ բաղկացած հրեաներէ, նորադարձներէ եւ քրիստոնեաներէ, կը լեցնէր աղօթավայրը, որ թիսմօր հաւին պէս իր թեւերուն տակ կ'ամփոփէր տարբեր հաւկիթներէ ելած այս ձագերը։

Պաշտամունքի վերջաւորութեան, երբ կարդացուեցաւ Հնգամատեանէն նոյն շաբաթուան յատուկ ընթերցումը, սինակիւի պետը յայտնեց հաւատացեալներուն թէ օրուան խօսքը պիտի ընէր, իրենց մէջ ներկայ, երիտասարդ ուրիշ մը՝ զեռ նոր վերադարձած Սինա լեւան։

Սօղոս ետեւի շարքերէն յատկացաւ եւ կեցաւ հոն, ուրիշ քովորաբար կը մատուցուէր քարոզը։ Բոլորին աչքերը սեւեռուած էին եկուորի արեւէն խանձուած ուժգոյն դէմքին, որուն բոցավառ աչքերէն նոր կեանքի լոյսը կը ցոլար։ Ամէնքն ալ ընադորէն կ'զգային թէ անսովոր բան մը պիտի պատահէր։ Սօղոս իր խօսքը չսկսաւ սովորաբար Ս. Գրքէն առնուած ընաբանով, ինչպէս սովորութիւն էր, այլ ինքնակենսագրութեամբ, կարծես ինքզինքին հետ խօսելով։

— Եղբայրներ եւ զոյրեր, ես Փարիսեցի մըն եմ, զաւակ Փարիսեցիի, Բենիամինի ցեղէն եւ աշակերտ Գամաղիէլի։ Տարիներ առաջ յանուն Իսրայէլի Աստուծոյն եւ Թորային, Նախանձախնդորէն հալածեցի Յիսուս Նազովրեցիի հետեւորդները, որոնք զինքը իբրեւ եկած Մեսիան կը դաւանէին։ Ընդհանուր մրմունջ մը բարձրացաւ սինակիւի մէկ ծայրէն միւսը, ցորեններու արտը շարժող հովի պէս։ Սօղոս, Սօղոս Տարսնացին է, ո՞վ զիտէ թնջ ընելու եկեր է դարձեալ, կը մրմնջէին իրարու։

Սօղոս իբր բոցստեղծած նախածեքին տակ ստուգուց բոլորք, վերէն վար չափելէ վերջ ունկնդիրները: Ամէնք ալ միմիային կը նայէին, երկիւղածախառն սարսափով, իբր շուրջը հիւստած հէքեաթի հովին մէջէն: Յետոյ պատմեց իր տեսիլքը, կուրուքիւնը, փախուստը, ճգնութիւնը, ապա իրեն եղած հրաւէրը Յիսուսէն, աշխարհին տանելու իր աւետարանը: Թէ նազովրեցիկն Աստուծոյ ճշմարիտ Որդին էր, սպասուած Մեսիան, որ եկած էր փրկելու մարդկութիւնը: Թէ եւ խաչուած մեր մեղքերուն համար, սակայն կենդանի Աստուծոյ զօրութեամբ: Իբրմով միայն իմաստ եւ արդարացում կը գտնէին մեր օրերը եւ կ'արժևորուէին մեր գործերը: Ան պիտի վերադառնար շուտով, ամպերու վրայէն, իր փառքին զարհուրելի շողիւնովը, շրջապատուած երկնային զօրքով, յարուցանելու մեռելները եւ դատելու աշխարհը: Առանց Յիսուսի Յայի եւ Յարութեան հաւատքին, կեանքը մահուան կրնար նայիլ միայն:

Այնքան խաղաղ ու վստահ էին իր բառերը, որ անոնցմէ կը ծաւալէր երկնային ապահովութիւն մը: Ամէնքը կ'զգային ծանրութիւնն ու յուզումը անոնց իմաստին: Անոնք կ'իջնէին իր շրթներէն առանց փշրուելու: Յաւն ու գորովը դիտար կը լրացը-

նէին, վերածելու խոսողը երկնքէն իջած պատգամաւորի մը:

Իբրարանցումը ծալք տուաւ Սիմակոյին մէջ: Հրեաներ, քրիստոնեաներ եւ հրէութեան ու քրիստոնէութեան դարձած հեթանոսներ, իրարու ինկած էին, քարոզիչին թեր ու զէմ: Սօղոս իր խօսքով երկուքի բաժնած էր հասարակութիւնը՝ նման հովին՝ որ իրարմէ կը բաժնէ յարգն ու ցորենը կալին: Սրբայայտէն դուրս ժողովուրդը խուճրուելու բաժնուած, կը վիճէր: Սօղոս անվախ մէկ խումբէն միւսը կ'անցնէր, բացատրելով իմաստը իր խօսքերուն: Ամբողջ շարաթ Դամասկոսի մէջ միայն Սօղոսի մասին կը խօսուէր: Քաղաքային վարչութիւնը հրահանգեց ձերբակալել ժողոքեցուցիչը, սակայն կարելի չեղաւ գտնել զինքը: Այդ օրերուն Դամասկոս կը գտնուէր Զիպլում Դամասկացին, որ շատ լաւ կը ճանչնար Սօղոսը. իրեն յանձնուեցաւ քաղաքի դռներու պահպանութիւնը, արգելելու ու բացողին փախուստը:

Ամանկային մարդերը սակայն, նոյն գիշերն իսկ փախցուցին առաքեալը, զամբիւղով դարձ վար իջնելով պարիսպէն: Սօղոս մեկնեցաւ Երուսաղէմ, Հերմոն լեռան ուղղութեամբ, որուն վեհափառ ճերմակ դապիը կը շողար աստղերու լոյսին մէջ:

(Նաթ. 5)

Ն.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Համարձակ Տէրն մեր Գրիստու օրհնութեամբ
ընդ ամպս երկնից, եւ առաջնոցն երկրագնայ գար-
ձան յերստաղէմ. միտքաւորութեամբ վեր առաջէին
գաղօքս:

«Շարական»

Մեր Եկեղեցւոյ Ս. Հայրերէն մին՝ Ներ-
սէս Լամբրոնացի, այս ոսկեղնիկ բա-
ռերով երգած է մեր Տէրով՝ Յիսուսի Գրիս-
տոսի հրաշալի Համբարձումը:

Ս. Յարութեան յաղորդող մեծագոյն
տօներէն մին կը համարուի Գրիստոսի համ-
բարձումը, Յարութենէն քառասուն օրեր
ետք:

Գործք Առաքելոցի մէջ կը յիշուի Գրիս-
տոսի զանազան առիթներով, յաճախողէ՛լ
երևումը իր աշակերտներուն, որուն եզ-
րափակումն էր Համբարձումը: Անով, Յի-
սուս վերջ կը դնէր իր երկրաւոր կարճ, սա-
կայն ընդմնաւոր դործունէութեան եւ կ'եր-
թար միանալ իր երկնաւոր Հօրը: Երկինք
համբարձաւ, ուրկէ տարիներ տառջ իջած
էր փրկելու մեղաւոր եւ ապականութեան
մէջ առաջադրուած մարդկութիւնը:

Յիսուս, Յարութենէն ետք, պարզ եւ ա-
ռօրեայ կեանք մը շունչեցաւ առաքելակե-
րուն հետ, ինչպէս անցուցած էր երեք տա-
րիներ Յարութենէն առաջ. ան միայն կարգ
մը առիթներով երեւցաւ անոնց, յիշեցնելու
եւ վերահաստատելու Համար խոստումները
զորս ըրած էր: Բայց իր վերջին երեւումը
որ մերձակէտն էր իր աշխարհիկ կեանքին,
ծանր ապաւորութիւն մը գործեց աշակերտ-
ներուն վրայ: Ան, կեցած երկնքի ու երկրի
միջեւ, պատգամեց սպասելու Ս. Հոգիին
գալուստը որ պիտի չուշանար, եւ աշա-
կերտները զրկեց աշխարհ՝ աւետարանե-
լու, լուսաւորելու եւ մկրտելու դարձի ե-
կողները չյանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն

Սրբոյ: Յիսուս, պայծառ եւ ճառագայ-
թող, զերած էր առաքելակերուն ուշքն ու
միտքը, որոնք, ապշած կը դիտէին իրենց
ուսուցիչն ու վարդապետը: Եւ մինչդեռ
վերացած էին այս անբացատրելի տեսաբա-
նով, ամպ մը եկաւ եւ ծածկեց զայն իրենց
տեսողութենէն:

Վայր մը կ'արժեւորուի երբ հոն կը պա-
տահի նշանաւոր դէպք մը, կամ երբ ան կ'ըն-
դունի այցելութիւնը մեծ անձնաւորութեան
մը: Զիթենեաց Լեոնը արժեւորուեցաւ Քը-
րիստոսի Համբարձումով:

Զիթենեաց Լեոն, Յիսուսի եւ առաքել-
ներուն համար անծանօթ վայր մը չէր, ո-
րովհետեւ մատնութեան զիշեր Յիսուս ա-
նոր Հոգին վրայ էր որ առանձնացաւ ու ա-
զօթեց: Չանաղան առիթներով կը յիշատակ-
ուի թէ Յիսուս զուրս ելաւ քաղաքէն (Երու-
սաղէմէն) ու զնաց դէպի Զիթենեաց Լեւան
կողմը: Ուրեմն, լեոն իրենց համար հա-
ապաւն վայր մը, կեդրոն մը դարձած էր:
Ըստ երեւոյթի ան եղած է միեւնոյն տառն
Հանգստաւայր մը Գրիստոսի համար, ուր
կ'երթար Հանդիլ օրօտան մը աւարտին՝
այդ բարձունքին վրայ ինչպիսիք աւելի մօտ
զգալով Երկնաւոր Հօրը:

Յիսուս իր երկրաւոր կեանքի մեծագոյն
եւ փառաւոր դրուագներէն շատերը ապրե-
ցաւ Լեոնեւրոն կատարներուն, բարձունք-
ներուն վրայ, վեր՝ Հասարակ կեանքի ճգնէ-

մութիւններէն, Աստուածամերձ դրացնութեան մը մէջ. փորձութիւնը պատահեցաւ Փորձութեան լիրան վրայ եւ այլակերպութիւնը՝ Թաբորի գագաթին. ասոնց կու գայ Հետազային միանալ Զիթենեաց լեռը՝ Քրիստոսի Համբարձումով, կազմելու Համար լեռներու երրորդութիւն մը:

Նկարել արուեստագէտը բարձունքներ կ'ելլէ՝ հորիզոնը աւելի լայն, յստակ ու զեղեցիկ ընկալելու եւ միաժամանակ քաղաքի տղեղութիւնները անշոքար պահելու համար: Բարձունքէն՝ ամէն ինչ զեղեցիկ է ու վսեմ, ուր տեղ չեն գտներ կեանքի մանրը հաշիւներ:

Պէտք է որ մարդն ալ, երբեմն, մազլցի կեանքի բարձունքները եւ անկէ դիտէ կեանքը: Բարձունքէն աւելի պիտի մօտենայ Աստուծոյ ու անոր բոյսին մէջէն պիտի կարենայ նայել մարդկային կեանքի տղեղ ու աննշան անբաժանութիւններուն: Եւ, մարմնական բարձրացման հետ, անհրաժեշտօրէն պիտի հասնի հոգեկան եւ մտային վերացման, զորով պիտի կարենայ լեցուիլ աստուածային պատգամով, իջնելու եւ բոլորովին նոր կեանքով ու հաւատքով շարունակելու համար իր կեանքը:

Երևում, մեր յաւերժական ուսուցիչը, իր համբարձումով մեզի սորվեցուց ու պատգամեց վեր բարձրանալ աշխարհի մեղքերէն, ունայն եւ անցաւոր փառքերէն, եւ երկրաւոր դժուր շահերէն, վերանալ իրա-

կան մեծութեան եւ հոգեկան կեանքի քթորոգ ներուշ մէջ, եւ այդ բարձունքէն նայել այս աշխարհին:

Վերջոյ մը, տառապանք մը սուրբ է այն ատեն՝ երբ մարդ դայն կը կրէ դիտակցօրէն, հասնելու համար վերելքի մը, նպատակի մը եւ կամ խոչալի մը: Ճշմարտութեան համար, համոզումով եւ քաղցրութեամբ կրուած տառապանքը, ի վերջոյ, նոյն ատեն զէպի փառք կ'առաջնորդէ:

Գեթսեմանին է որ վեր կը բռնէ Զիթենեաց լեռը. վարէն վեր բարձրացող ճամբան՝ վշտի ու տառապանքի ճամբան է, որ միեւնոյնատեն զէպի փառք կ'առաջնորդէ:

Համբարձման վայրին ստորոտը՝ Գեթսեմանիի ձորն է, հառաչանքի հովիտը, ուր մեր Տէրը իր կեանքի արհաւիրաց հզնաժամերը ապրեցաւ, իր երկրաւոր կեանքի վերջին գիշերը, երբ դառնութեան համբարձը գործուեցաւ իր անրիծ ու անազարտ ճակտին վրայ, երկրաբարշ արարածի մը կեղծ շրթներով: Իսկ այդ ձորին դադաթը՝ համբարձման վայրը, այն երկնադրացի կէտն է, որուն վրայ Յիսուս ընդունեց ամենէն անրիծ յաղթանակին յաւերժայնոյ պսակը:

Բարձունք մը, վսեմ եւ զեղեցիկ, խորհրդանշիչ՝ զէպի լաւը, բարիք եւ բարձր գոտելու մարդկային իղձին, որ, հակառակ բազմապիսի դժուարութիւններու եւ տառապանքներու, կը մնայ անչէջ ու անմար:

ԱՂԱՆ ԱՖՂ. ՊԱՆԻՕԶԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՂԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.— ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ. Գրիստոնէական կրօնի կամ քրիստոնէական յայտնութեան աստուածայնութիւնը եւ ճշմարտութիւնը հաստատելէ վերջ, կը ձեռնարկենք խօսիլ այն բոլոր հարցերուն մասին, որոնք նոյն այս Գրիստոնէութեան կը պատկանին, բացատրելով, հաստատելով եւ պաշտպանելով ինչ որ այդ նկատմամբ կ'ուսուցանէ, կը պատուիրէ եւ կը կարգադրէ Գրիստոնէութիւնը:

Առելի համառոտաբար խօսելով, Գրիստոնէութիւնը իր բովանդակութեանը մէջ առարկայ կը լինի եւ է գիտութիւն մը՝ որ յայտնեալ Աստուածաբանութիւնն է, որ պարզօրէն կը կոչուի լոկ Աստուածաբանութիւն, իսկ նկատելով իր պարունակած մասերը՝ զայն հաս կը կոչենք Աստուածաբանական գիտութիւններ:

Առոյգ է թէ յայտնութիւնը մ'է թէ կը դիտցուի, այլ կը հաւատացուի. այսինքն՝ յայտնութեան ներքը գիտութեան առարկայ չի կրնար ըլլալ, պէտք է հաւատալ միայն. առոր համար է որ կ'ըսենք թէ հաւատքը չի՝ կրնար գիտութիւն ըլլալ:

Սակայն ասիկա ճիշդ է այն ատեն՝ երբ յայտնութենէ կամ վկայութենէ տնունած որեւէ տեղեկութիւն կ'աւանդուի պարզօրէն, առանց քննադատութեան եւ բազմաթիւութեան, այսինքն՝ առանց պատճառաբանութեան: Այս կարգի պարպումները պարզապէս կը կոչուին ՁԱՅԱՄ. այդ կերպով կ'աւանդուին, այսինքն լոկ կ'ուսուցուին աստուածաբանական տեղեկութիւնները նախակրթական կամ կրթական դասարաններու մէջ՝ քրիստոնէական վարդապետութիւն, որդական պատմութիւն, կրօնադիտութիւն, Սուրբ Գրոց ներածութիւն, եկեղեցական պատմութիւն եւ այսպիսի ուրիշ անուններով, որոնք պարզապէս ՁԱՄՈՆԵՐ են եւ մ'է գիտութիւն:

Բայց երբ նոյն այդ տեղեկութիւնները առարկայ կը լինին գնտութեանց, բաղդատութեանց եւ պատճառաբանութեանց, այն ատեն անոնք կ'ըլլան ճշմարիտ գիտութիւն: Եւ արդարեւ ոչ թէ լոկ ուսողական եւ բնագիտական առարկաներն են որ պէտք է կոչուին գիտութիւն՝ որովհետեւ իրենց ցոյց տուածները բացարձակ ճշմարտութիւններ են, այլ նաեւ բնական առարկաները եւ, թէեւ փորձառական են եւ չեն բացարձակ. անոնք գիտութիւն են եւ իսկապէս գիտութիւն կ'ըսուին՝ որովհետեւ պատճառաբանութիւններով կը հասնին եզրակացութեանց:

Ուստի որեւէ զօռաբութիւն չկայ որ յայտնուած եւ հաւատացուած առարկաներն ալ ներք ըլլան աստուածաբանական գիտութեանց:

Ըստ որում Աստուածաբանութիւնը կը սահմանենք՝ Գիտութիւնը, որ կը խօսի Աստուծոյ եւ իր գործերուն մասին, յայտնութեան գործքաբանք. կամ՝ Գիտութիւնը, որ կը խօսի քրիստոնէական կրօնի վրայ:

2.— ԲԱԺԱՆՈՒՄ. Աստուածաբանութեան սովորական բաժանումն այն է, որով Գրիստոնէութեան առարկաները կը բաժնուին դաստիարակութիւններու, պատուիրաններու եւ պաշտամունքի, եւ ասով կը կարգուին աստուածաբանութեան տեսական, բարոյական եւ կրօնական ճիւղերը:

Այդ բաժանումը, թէեւ շատ սովորական դարձած, բայց ճշգրտեամբ չի պարունակիր աստուածաբանական գիտութեանց բոլոր մասերը: Ուստի հնար է, առելի ճշգրտեամբ բաժնելու համար աստուածաբանական գիտութեան առարկան, զայն ստահիգ մասերուն տարածել. Տեղիք, Հաւատալիք, Պատուիրանք, Վարչութիւնք եւ Պաշտամունք:

3.— ՏԵՂԻՔ. Աստուածաբանութեան

Տեղիքը այն աղբյուրներն են, որոնցմէ Գրիստոնէութիւնը կ'անէ իր յայտնութիւնները եւ կը կազմէ ստուգութիւնները: Այս պատճառաւ, թէեւ աւելի յարմար պիտի ըլլար զայն կոչել Աղբիւրք, բայց պահելով ընկալիչ սովորութիւնը՝ զայն կ'անուանենք Տեղիք, եւ այդ անունով ցոյց կու տանք առարկաները՝ որոնք փաստ եւ հաստատութիւն կը հայթայթեն աստուածաբանական սպացուցութեանց: անհրաժեշտ է որ նախապէս ցոյց տրուին իւր հաստատութիւն այն տեղերը, որոնցմէ պիտի բխին քրիստոնէական յայտնութեան ճշմարտութիւններն ու ստուգութիւնները:

Տեղիք Աստուածաբանութեան թէեւ բազմաթիւ են, բայց սովորաբար երեքի կը բաժնուին. եկեղեցի, Սուրբ Գիրք եւ Աւանդութիւն:

Եկեղեցին՝ Գրիստոնէութեան մէջ հաստատուած այն յիշատակութիւնն է, որ պաշտօն ունի պահելու յայտնութիւնը:

Սուրբ Գիրքը՝ պաշտօնական եւ աստուածաշունչ գիտութիւններ են, որոնք կը պարունակեն յայտնութիւնը:

Աւանդութիւնը՝ անգիր պահպանութիւնն է յայտնութեան՝ անոր հետեւողներուն մէջ:

4.— ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԸ
ԻՐ իսկ Աստուածաբանութեան մասերը կամ աստուածաբանական գիտութիւնները, որոնք պիտի խօսին յիշուած այդ երեք տեղիքներուն վրայ, հետեւեալներն են.—

Տեղեաց մէջ ամենէն ընդարձակօրէն նշուած է եկեղեցին. այս պատճառաւ Տեղեաց Աստուածաբանութեան կամ Տեղական Աստուածաբանութեան գիտութիւնը պիտուորարք եկեղեցիք՝ վրայ է որ կը խօսի, եւ միայն համառօտի՝ Սուրբ Գրոց եւ Աւանդութեան:

Սուրբ Գիրք կ'ըսուին Հին եւ Նոր Կտակարաններուն զերգերը, իսկ Սուրբ Գրոց մասին խօսող գիտութիւնը երկու պլիաւոր ճիւղեր ունի. առաջինը կը խօսի Ս. Գրոց արտաքին պարագաներուն, այսինքն աստուգութեան, վաւերարանութեան եւ հաստատութեան վրայ՝ թէ՛ ամբողջովին եւ թէ՛ մասերուն, եւ կը կոչուի Փննադատութիւն կամ Փննաքննութիւն Ս. Գրոց, իսկ երրորդը՝ Ս. Գրոց ներքին պարագաներուն, այսինքն անոր պարունակութեան, իմաստնե-

րուն եւ մեկնութեան վրայ, եւ կը կոչուի Մեկնաբանութիւն Սուրբ Գրոց:

Աւանդութիւն կը կոչուի անգիր պահպանութիւնը, ո՛չ թէ որովհետեւ երբեք զբոյժ չէ աւանդուած, այլ որովհետեւ պաշտօնապէս գրով չէ աւանդուած. ուստի դարձեալ գրութիւններ, արձանագրութիւններ եւ յիշատակագրութիւններ են աղբիւրները՝ որոնցմէ պիտի քաղենք աւանդութիւնը:

Իսկ այդ զննութիւններէն ծագող գիտութիւններն են սա երեքը.—

Առաջինը՝ Եկեղեցական Մատենագրութիւն, որ կը խօսի Ս. Հարց եւ քրիստոնեայ ուրիշ արժանախարհ մատենագրաց գրութիւններուն վրայ: Երկրորդը՝ Եկեղեցական Պատմութիւն, որ կը խօսի քրիստոնէական ժողովուրդներու կրօնական կեանքին ու դիպումներուն մասին: Երրորդը՝ Եկեղեցական Հնախօսութիւն, որ կը խօսի քրիստոնէական արձանագրութեանց, չէնքերու, անօթներու, դրամներու, պատկերներու եւ ուրիշ ամէն կարգի յիշատակաց վրայ:

5.— ՏԵՂԵԱՑ ՆԻԻԹԸ. Նկատել պէտք է նախ թէ վերոյիշեալ աստուածաբանական գիտութիւնները, որոնք մասնաւորապէս տեղեաց մասին կը խօսին, պէտք չէ շփոթուին նոյն առարկային ուսումնառներուն, այսինքն այն հմտութիւններուն հետ, որոնք առանց պատճառաբանութեանց պարզօրէն կ'աւանդուին ստորին ուսումնառներու կարգին: Երկրորդ, պէտք է գիտել թէ մենք ընդհանրապէս, այսինքն իրարմէ չզանազանեցինք ընդհանուրը եւ մասնաւորը կամ ազգայինը: Ամէն եկեղեցի եւ բարձր ուսմանց ամէն հաստատութիւն չկարենալով ճշիւագոյնս խօսիլ բովանդակ առարկային մասին, ինչ որ կայ՝ այն միայն կ'աւանդէ խնամով եւ համառօտակի կ'անցնի մնացեալին վրայ: Այս է ազգայինին եւ ընդհանուրին միջեւ մոծուած բաժանումը՝ թէ՛ եկեղեցական Պատմութեան, թէ՛ եկեղեցական Մատենագրութեան եւ թէ այն բոլոր ճիւղերուն մէջ՝ զորս յիշեցինք. իսկ այս տարբերութիւնը չի բազմացնէ երբեք աստուածաբանական գիտութեանց ճիւղերը:

6.— ՏԵՂԵԱՑ ԿԱՐԳԸ. Խնդիր է թէ ի՞նչ կարգով պէտք է աւանդուին Տեղիքը: Տրամաբանական կը կարծուի այն կարգը որ կը

նախագահէ յայտնութեան պաշտօնական գրաւոր յիշատակութիւնները, այսինքն՝ Սուրբ Գիրքը, յետոյ անգիր յիշատակները, այսինքն՝ Աւանդութիւնը եւ անոնցմէ կը քաղէ եկեղեցին:

Ժամանակագրական կարգով եկեղեցին առաջ է, յետոյ կու գայ Աւանդութիւնը, եւ ապա՝ Սուրբ Գիրքը, զի գիտենք որ Նոր Կտակարանի Ս. Գիրքերը գրուեցան՝ երբ Քրիստոնէութիւնը արդէն քարոզուած եւ բաւական տարածուած էր:

Գործնական կարգով՝ կարգուած իշխանութիւնը առաջ է քան իրմէ բխած օրէնքը, եւ պաշտօնական գրութիւնները, այսինքն՝ Սուրբ Գիրքը, պէտք է ունենան իշխանութեան՝ այսինքն եկեղեցիին՝ վկայութիւնը:

Մենք ալ նկատի ունենալով ժամանակագրական եւ գործնական կարգը, եւ նկատելով որ Տեղեաց ժողովն եղած դիտութեանց մեծադոյն մասը եկեղեցիին վրայ կը խօսի, նախ անոր վրայ պիտի խօսինք: Այսպէս ընելով՝ անտարամբանական ընթացք չենք ունենար, զի Սուրբ Գիրքը մեռքերնիս կ'առնենք իբրեւ քննարանութեամբ հասարակուած եւ մեկնարանութեամբ բացատրուած գիրք մը, եւ միշտ ալ պարտաւոր չենք ենթադրելու, աստուածաշնչութեան պայմանը, այլ կարող ենք նաեւ բաւականաւա՛նալ արժանահաստատութեան ենթադրութեամբ:

Դ.— ԴԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ. Աստուածաբանութեան մէջ Տեղեղէն վերջ պիտի նկատի առնենք Հաւատարիքները, այսինքն յայտնեալ տեսական ճշմարտութիւնները, որոնք կը կոչուին դաւանութիւնք, իսկ անոնց վրայ խօսող աստուածաբանական դիտութիւնը սովոր ենք կոչել Տեսական, զոր ուրիշներ կը կոչեն Դաւանական:

Դաւանութիւնները ընդհանուր բացիւմով երկու գլխակարգութիւններու կը բաժնուին, որոնք կը կազմեն երկու գրեթէ ասանձնական Տեսական Աստուածաբանութիւններ: Առաջինը կը խօսի Աստուածային խորհուրդներու վրայ, երկրորդը՝ Եկեղեցւոյ խորհուրդներու վրայ:

8.— ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ. Քրիստոնէութեան բարձր պատուիրանները, թէ՛ բնականները, թէ՛ աստուածաբանները եւ թէ՛ եկեղեցիէն Հրամայուածները, կը նկատենք չիմունք-

ները քրիստոնէական բարոյականութեան. իսկ այն դիտութիւնը որ կը խօսի գործնական Քրիստոնէութեան վրայ՝ կը կոչուի Բարոյական Աստուածաբանութիւն: Բարոյականութեան զարգացման Համար բաւական չէ միայն գիտնալ սկզբունքները. պէտք է նաեւ զիտնալ թէ ինչպէ՛ս հնար է գործադրել տալ դանոնք, ժողովուրդը առաջնորդելով եւ ըստ օրինի կատարելով Հոգիներու Հոգաբարձութիւնը:

Այդ քանին Համար առանձին մաս մը կը զտնուի աստուածաբանական դիտութեանց մէջ, որ կը կոչուի Հովուական Աստուածաբանութիւն:

Եւ որովհետեւ ատոր գլխաւոր միջոցն է կենդանի խօսքը, այդ պատճառաւ Պերմախօսութիւնը կը նկատուի ճիշդ Բարոյական Աստուածաբանութեան:

9.— ԿԱՆՈՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. Եկեղեցւոյ վարչութիւնը աստուածաբանական դիտութեանց շարքին մէջ կ'ուսուցուի եկեղեցւոյ իրաւունք տնտեսական եւ ուրի երկու մասեր: Առաջինը կը խօսի ընդհանուր կերպով փոփոխ իրաւանց վրայ եւ կը կոչուի եկեղեցական իրաւագիտութիւն, իսկ երկրորդը կը խօսի մասնաւորաբար եկեղեցւոյ կանոնաց վրայ եւ կը կոչուի Կանոնագիտութիւն, բարդաւորով եւ մեկնելով դանոնք եւ ականգելով անոնց մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնները:

Աստուածաբանութեան իրաւագիտական մասը պէտք էր իր մէջ ունենար նաեւ եկեղեցիներու իրաւանց, Հայրապետութեանց եւ իրարու հետ յարաբերութեանց դիտութիւնն ալ, իրրեւ իմը-եկեղեցական իրաւունք. բայց որովհետեւ եկեղեցիներուն՝ իրարու հետ յարաբերութիւնք սեղմ չեն, այս պատճառաւ կարելի չէ եղած սահմանել այդպիսի վիճակի պատկանեալ կանոններ:

10.— ՄԻԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. Քրիստոնէական պաշտամունքը կը կոչուի Ծէւս կամ Արարողութիւնք, իսկ անոնց վրայ խօսող դիտութիւնը կը կոչուի Միագիտութիւն: Սակայն դիտութիւնը տարբեր է այն մասնաւոր սեղեկութիւններէն, որոնք կ'աւանդուին իր վարժութիւն եւ որոնք կը կոչուին Կանոնք Աստուածպաշտութեան, եւ մեր Հին գրականութեան մէջ կը կոչուին Մանրութիւնք: Միագիտութիւնը արարո-

ղութեանց ընդհանուր ձեւերը ջնջած եւ ընդհանուր կանոնները հաստատած առեւն ճիշդ պատճառաբանութեանց եւ եզրակացութեանց ոճով կը վարուի:

Այս բաժինին կը վերաբերի նաեւ Տոմարագիտութիւնը, որ կ'աւանդէ ժամանակի հաշիւները, տարիներու եւ ամիսներու հոլովմանը եւ տօներու կուրգապարութիւնը, անոնց փոփոխութեանց համեմատ:

11.— ԱՌՁԵՌՆ ՄՐԱԳԻՐ. Աստուածաբանական գիտութիւնները իրենց այդ բոլորական ընդարձակութեան մէջ, չեն աւան-

դուիր մերինն շատ աւելի զարգացած ազգաց համայնաբաններուն մէջ անգամ: Ուստի եւ մեղի դարմանալի պէտք չէ թուի եթէ մեր դասընթացը չկարենայ պարունակել Աստուածաբանութեան այդ յիշուած գիտութիւնները: Մենք այժմ պիտի աւանդենք Տեղեաց մասը, յետոյ Տեսականը՝ ամբողջապէս: Իսկ Բարոյականը, Բնաբանականը, Իրաւագիտականը եւ Միապիտականը արդէն իբր առանձինն դասեր աւանդուած են եւ կամ կ'աւանդուին:

Ե Կ Ե Ղ Ե Տ Ի

12.— ԵԿԵՂԵՑԻՌՈՅ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ. Քրիստոնէական յայտնութիւնը պատուաժային եւ ճշմարիտ յայտնութիւնն է. ասիկա ծանուցուած է իւր ներքին պարայանութեամբ, հաստատուած է հրաշքներով, մարգարէութիւններով եւ Քրիստոսի Յարութեամբ, եւ վկայուած՝ իւր տարածումին իրողութեամբ եւ վկաներովը (մարտիրոսներ): Այդ յայտնութիւնը, Պաղեստինի մէջ քարոզուած օրէն, այսինքն առելի քան տառնական դարերէ ի վեր, պաշտուեցաւ եւ կը պաշտուի բազմաթիւ ժողովուրդներու կողմէ, որոնք, այս կրօնքին կապովը միացած իրարա հետ, կը կոչուին եկեղեցիներ:

Այդ եկեղեցիները շատ բաներով համաձայն են իրարու հետ, բայց չեն յանդիմանում իրարմէ կը տարբերին անոնք, անստուածաբանական գիտութեանց նպատակն է քննելով եւ զննելով յայտնութեան աղբիւրները՝ ցոյց տալ թէ եկեղեցիներուն մէջ ո՞րն է որ իրաւամբ կրնայ իրեն սեփականել իրաւունքը՝ լինելու ճշմարիտ եւ հաւատարմիւ պահպանող Քրիստոսեան յայտնութեան, զոր ուրիշ բառով կը կոչենք Ուղղափառութիւն:

Արդ, հասնելու համայն այդ նպատակին, պէտք է օրինաւոր կարգով ուխտի եւ փաստարկութեամբ կատարել սպաւուցութիւնը:

13.— ԲԱՒԸ. Եկեղեցի յունարէն բառ է, հոմանիշ եբրայեցերէն սինագոգ բառին եւ մեր քաղաքին: Յունական Էվլիպիս հնումը իւրաքանչիւր յեղուէ տառադարձութեան տարբար հանգելով, պահուեցաւ. արդեւոր

մէջ, արեւելք թէ արեւմուտք, նշանակելով Քրիստոսի Հաւատացեալներուն ժողովը: Ի՞նչ Կոտակարանի մէջ դործածուած է կլիսիս բառը քանիցս մեր նախնիք թարգմանած են քաղաք բառով: Աւտեցի եւ զժառանգ չարաց, եւ ընդ ամբարշտս ես ոչ նշտայց» (Ողմ. ԻԵ 5). դարձեալ՝ «Բարձր աշտուցեալ դիտ ի քաղաքս ժողովրդոց եւ յաթոռ ձերոց օրհնուցին դիտ» (Ողմ. ԶՁ 32), ուր Յոյնը եւ Լատինը ունին «գեկեղեցի չարաց» եւ «յեկեղեցի ժողովրդոց», եկեղեցի բառին տալով իր ամենահաւասարակ նշանակութիւնը: Նաեւ, ուր որ խօսքը Հրէից մասին է, Յոյնը եւ Լատինը երբեմն կը դործածեն եկեղեցի բառը, ժինչ մերինը դարձեալ նշանակութեամբ կը թարգմանեն եւ կը գրէ. «Ընդէ՞ր ամիք զժողովուրդս տեսուն յայտ անապատ, կոտորել զմեզ եւ զանասունս միք» (Թուոց, Ի 4):

Սակայն ուր որ քրիստոնէից ժողովուրդին մասին է խօսքը, եկեղեցի բառը անոր յատկացուած ոտու մը եղած է, անոնց սակայն որոշելու ժողովին բազմութեան մեծութիւնն ու քննարկութիւնը:

Երբեմն անձկադոյն իմաստով դործուած է՝ նշանակելու համար ընտանեկան ժողովը կամ գերդաստոծի մը բարբութիւնը. Պօղոս այդ իմաստով կ'անոնի դոյն իր դիրք ուղղած ատեն. «Փօլիմոնի սիրելոյ եւ դործակցի մերոյ եւ Ապփոտ յիտն եւ Ալլիւպիայ զինուորակցի մերոյ եւ անոնին եկեղեցւոյց» (Փլմ.):

Ընդարձակադոյն իմաստով կ'իրարկուած է ան քաղաքի մը հաւատացեալներու քաղ-

մութիւնը նշանակելու համար, ինչպէս : «Եկեղեցւոյդ Աստուծոյ որ է ի Կորնթոս» (Ա Կորնթ. Ա 2) : «Եկեղեցւոյդ Թնայունիկեաց» (Ա Թնա. Ա 1) : Նոյն իմաստով են նաեւ «որ առաջաւ նն եկեղեցեաց Մակեդոնացւոց» (Ա Կորնթ. Ը 1) եւ «Եկեղեցեացդ Գաղատացւոց» (Գղտ. Ա 2), որոնց մէջ աւանորիւած են զաւառի մը քաղաքներուն եւ չրջակայ գիւղերուն եկեղեցիները :

Աւելի ընդարձակ իմաստ կ'առնէ բառը երբ կը նշանակէ ամբողջ ազգի մը հաւատացեալներու բազմութիւնը. «Եկեղեցի Հռոմայեանեայց» կամ «Եկեղեցի Յունաց» :

Առկէ աւելի ընդարձակագոյն իմաստ ունի ու կը հասկնէ բոլոր հաւատացեալները ի միասին՝ Պողոսի սա խօսքին մէջ. «Եւ ըզնա եղ զյուսն ամենայն իրիք եկեղեցւոյ» (Եփես. Ա 22) :

Եկեղեցի բառը հաւատացեալներու բազմութենէն եւ հասարակութենէն դուտ կը նշանակէ նաեւ հողերու իշխանութիւնը, այսպէս. «Եթէ եկեղեցւոյն աչ լուիցէ, եղիցի քիզ իրեւն գոհթանոսն եւ զմաքսաւոր» (Մաթ. ԺԸ 17) :

Վերջապէս ա՛ն կը նշանակէ նաեւ ժողովարար կամ ժողովարան թէ Հին եւ թէ Նոր Կտակարաններուն մէջ : Այս իմաստով է որ դուռած է. «Եւ ժողովեցին զամենայն ծերոս քաղաքին եւ զամենայն երիտասարդս եւ զամենայն կանայս յեկեղեցիս ... եւ առ զնա Ուրա յեկեղեցւոյ անոնի եւ տարաւ ի տուն իւր» (Յուդիթ Զ 12 - 19) : Եւ զարձակ. «Յորժամ ի մի վայր ժողովեցիք յեկեղեցին, յսծ թէ հերձուածք գտն ի ձեզ» (Ա Կորնթ. ԺԱ 18) :

14. ՇԱՐԴՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍՏԻՆ. Այսբան այլադան առումներէ վերջ, մենք ալ չենք կրնար միակ իմաստով մը դործածել զայն. ուստի եկեղեցի բառով կը հասկնանք երբեմն հաւատացեալներուն հողերու պաշտամունքին ծառայող չէնքերը, երբեմն՝ քաղաքի մը, գաւառի մը, նահանգի մը, ազգի մը, պետութեան մը ժողովուրդը, երբեմն՝ հաւատացեալներու բազմութիւնը կառավարելու պաշտօն եւնեցող հոգեւորական իշխանութիւնը : Բայց ընդհանրօրէն՝ եկեղեցի բառով կ'իմանանք Քրիստոսի բոլոր ճշմարիտ հաւատացեալներուն համագումար ժողովը եւ քացայայտօրէն՝

ընդհանուր քրիստոնէից միութիւնը :

15. ՔՐԻՍՏՈՒՆԵՐԻՑ, այսինքն Քրիստոսի յայտնութեան ճշմարտութիւնը ընդունող մարդոց այդ միութիւնը պէտք չէրնաւ համարել վերացական միութիւն մը, նման այն միութեանց՝ որոնք հաստատուած են լոկ կարծեաց համաձայնութեան վրայ, ինչպէս իմաստասիրական կարծիքի կամ գիտակցութեանց վրայ հիմնուած միութիւնները, որոնք իրենց մէջ շունչին արտաբերին եւ դրական պայմաններու վրայ հաստատուած Թանձրացեալ ձեւ մը կամ զօր մը : Անիկա տեսանելի եւ զգալի միութիւն մըն է, կազմուած համաձայն այն պայմաններուն՝ որոնցմով աշխարհի վրայ կազմուած են ընկերական մարմինները :

Անիկա կ'ուրանան Բողոքականներէն ու մոնք, պնդելով թէ Քրիստոս քարոզեց միայն վարդապետութիւններ, մասւրջապէս ընդունելի, եւ առաւ օրինակներ՝ դործնապէս հետեւելի եւ աւելի բան մը չըրաւ : Պիտի պատասխանները անոնց, հաստատելու համար թէ Քրիստոս հաստատեց իր Եկեղեցին իրեն զարացական կամ գիտական դըպրոցներէն շատ աւելի բան մը, այսինքն իբր կաղծակերպուած մարմին մը, որ կառարկալ ընկերութիւն մըն է, ինչպէս նա աշխարհի վրայ կազմուած ուրիշ ընկերութիւններ :

16. ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ. Նկատի առնելով ընկերութեանց ընդհանուր հանգամանքներ եւ կրօնական ընկերութեանց մասնաւոր բնութիւնը, չորսի կը վերածնեք զվտաւոր պայմանները՝ որոնց միջոց հիմնուած է քրիստոնէութեան կրօնական ընկերութիւնը, զոր պարզապէս կը կոչենք եկեղեցի, ու պայմանները կը հաստատենք այն բաժանումին վրայ զոր ցոյց տալիք աստուածաբանական գիտութեանց բաժանումները ցոյց տուած ատեն :

Այդ չորս պայմաններն են. Դաւանութիւն, Բարայակամ, Պաշտօն եւ Վարչաութիւն : Առանց այս չորս պայմաններուն չի կրնար լինիլ կրօնական ընկերութիւն :

Ամէն կրօն ունի նոյնպէս իր բարձնական պատարարները, զորս պարտի պահելի՝ որպէսզի իրաւանց եւ պարտուց օրէնքը յարգուի իր բոլոր ճիւղերով. այս է որ կը կոչենք Բարայակամ :

Լսինք արդէն թէ կրօնը պէտք է ճոխացած լինի արտաքին եւ ընդհանուր պաշտամունքով. պէտք է ունենայ ձեւեր եւ պաշտաններ, որոնցմով կազմուի այն՝ զոր սովորական անունով կը կոչենք պաշտօն:

Վերջապէս, կրօնքի մը հետեւողները պէտք է որ հպատակին իշխանութեան մը, որ պինդ բռնէ անոնց յօգը, որ որոշումներ տայ անոնց մէջ պատահած խնդիրներու համար, որ հրահանգ տայ կարեւորը ընկու եւ զանոնք առաջնորդէ դէպի սահմանաւած նպատակը. այդ ամէնը կ'ընէ վարչաւթիւնը:

Արդ, ամէն կրօնական ընկերութիւն որ այդ պայմաններուն վրայ է կազմուած, է եւ կը կոչուի Եկեղեցի: Պիտի ցոյց տանք թէ Բրիտանո ըստ այնմ է որ կազմեց Եկեղեցին:

17.— ՊԱՍՏՄԱԿԱՆ ՓԱՍՏ. Առաջին եւ զիստօր փաստը կը քաղենք գործին եւ կ'ըսենք թէ այսօր կան քրիստոնէայ եկեղեցիներ, հետեւաբար Բրիտանո հաստատեց եկեղեցի: Իսկ այս փաստին զօրութիւնը իրողութեան մէջ է, զի Լթէ Բրիտանո եկեղեցի հաստատած չըլլար, գոյութիւն ունենայ եկեղեցիները սուրիշ հիմնադրի եւ ուրիշ ժամանակի հաստատութիւններ պիտի ըլլային:

Կը տեսնենք թէ ներկայիս, աշխարհի վրայ կան զանազան մարմիններ, որոնք զանազան ուղղաց մէջ կ'աղմակերպուած են զքրիստոնէական դանազան յարանուանութիւններով, անոնք ունին տրոշակալ դաւանութիւններ, յայտնի բարոյական կարգեր, սահմանուած պաշտամունքներ, հաստատուած վարչութիւններ, այսինքն՝ ամէն ինչ որ կը պահանջուի որպէսզի քրիստոնէից ժողովուրդները կազմակերպուած մարմիններ եւ կրտսերակ ընկերութիւններ ըլլան:

Ինչ որ մեր ժամանակին մէջ կը տեսնենք, գիտենք թէ գոյութիւն ունեցած են մեր հայրերուն եւ նախահայրերուն օրով. ինչ որ այս պարուն մէջ կը տեսնենք, զի տեսնք թէ եղած են անցեալ դարերու մէջ եւս: Անցեալ դարէն կ'իյլինք նախընթաց դարը, նոյնը կը տեսնենք առոր մէջ ալ, բոլոր եկեղեցիները ունին իրենց պատմութիւնը, յաջորդական յիշատակներ, իրենց հովիւներուն եւ հովուապետներուն ցուցակները, ժողովներու արձանագրութիւնները, եւ

վերջապէս, պատմական այն ամէն փաստերը՝ որոնցմով կը հաստատուի թէ բոլոր եկեղեցիները, մանաւանդ անոնցմէ զիստաւորները, հետեւոր անցեալին մէջ այ եղած ինչ նշան կ'ուտենու մէջ նայն ձեւով. ու այսպէս կը հասնինք Լորդոյ դարու վերջը, այսինքն քրիստոնէական հալածանքներու երէք դարերու ծայրը:

Հալածուողի այդ զարկուն ալ, թէ եւ չաղաքական իշխանութիւնները նայաւաւոր չէին Բրիտանոի Եկեղեցւոյն, բայց ամբողջ աշխարհի եւ բոլոր ազգաց եկեղեցիները ունէին եւ կը գնէին Եկեղեցւոյ կազմութեան համար անհրաժեշտ օրէնքներն ու պայմանները, վասնզի մէկ կողմէն կային հովիւներ եւ հովուապետներ, այսինքն պաշտօնեաներ՝ որոնք վարչութիւնը կը կազմէին, եւ միւս կողմէն պաշտամունք, օրէնք եւ դաւանութիւն, որոնք կը կազմէին վարչութեան նիւթը կամ առարկան. եւ ասոնց հետ կային հաստատացնիւնքու ժողովուրդներ, որոնք ենթարկուած էին եկեղեցական իշխանութեանց եւ անդամներն էին եկեղեցական մարմինն:

Միաց որ, այս բոլոր պատմական յիշատակները կ'ըր քննուին եւ գննուին անաչառօրէն, չենք հանդիպիր ըսաւ անուններու այնպիսի անձանց՝ որոնք փոխած ըլլան Բրիտանոի եկեղեցւոյն զրուցիւնը եւ ստեղծած ըլլան եկեղեցիներ կամ կազմակերպած մարմիններ՝ սրտիք առաջ գոյութիւն չունէին:

Եւ ուղիղ պնդով յառաջանալով դարերու շարքին վրայ յետքննողէմ, կը հասնինք մինչեւ առաքելութիւնը եւ Բրիտանո, ու Բրիտանոն հաստատուած կը գտնենք եկեղեցիներու պրութիւնը. հետեւաբար կ'եղբակացնենք թէ Բրիտանո հաստատեց Եկեղեցին:

18.— ՓԱՍՏ՝ ԳՈՐԾՆԵՐ. Պատմական փաստին իբր հաստատութիւն կ'աւելցնենք թէ քրիստոնէական այն հասարակութիւնները կամ ընկերակցութիւնները որոնք դարանալով Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը կ'ուզեն ինչի միայն հետեւորդներ դրութեան մը, եւ այն՝ տեսակաւորպէս՝ այսինքն առանց պարծնական յօղակապութեան եւ առանց վարչական յարաբերութեանց, ըստիպուած են խոստովանել թէ իրենց նա-

պատուէրը՝ «Գնացէ՛ք այսուհետեւ, աշա-
կերացէ՛ք զամենայն հեթանոս» (Մտթ,
ԻԼ 19), եւ ուս նախադասութիւնը՝ «Բա-
րսեցեցի Աւետարանն արգելութեան ընդ ա-
մենայն տիեզերս թ վկայութիւն ամենայն
հեթանոսաց» (Մտթ, ԻԴ 14), եւ թէ «ն-
կեացեն յարկւելից եւ յարեմտից եւ ք
հիւ-
սիսք եւ ք հարաւոր, եւ ըազմեցին ընդ
Աբրահամով եւ ընդ Մահալայ եւ ընդ Յա-
կոբայ յարգալութիւն երկնից» (Ղուկ. ԺԳ
24, Մտթ. Ը 11): Ուստի անկարելի է ըսել
թէ Բրիտանացի ընդդէմ հեթանոսաց կոչու-
մըս Հետեւաբար առժամայ տնօրինումի
էր իմաստը կայ Բրիտանոսի խօսքերուն մէջ՝
մեր կ'ըսէ թէ կ'ուզէ Հրէաստանի սահման-
ներուն մէջ միայն քարոզել եւ հետեւաբար
կը հրահանգէ իր առաքելութիւնը որ ցոր-
չափ ինքը իրենց հետ էր՝ անոնք եւս Հրէից
մէջ մնային, որպէսզի Աւետարանը նախ հոն
արմատանար եւ ապա միայն տարածուէր
հեթանոսներուն մէջ: Իսկ օրէնքը չբախտ
խօսքը կը վերաբերի միմիայն թատնարան-
այ բարոյական օրէնքին եւ ոչ թէ Հրէից
եկեղեցւոյ ծիսական եւ կազմական օրէնք-
ներուն, որոնց դադարումը գուշակից աշ-
խարհ, ըսելով. «Եկեցե՛ք ժամանակ, յարժա՛մ
ոչ է լերին աշխարհ (Ի Գարբիլին) եւ ոչ յն-
բուսաղէ՛մ երկիրպահանջին Նօր» (Յովհ.
Դ 21), «Կարելի է տակաւին մեկնել Բրիտա-
նոսի խօսքը այսպէս եւս՝ թէ հաս չուզեց լու-
ծել Մովսէսի օրէնքը իրեն սխալ բան մը,
այլ կատարելագործել միայն զայն ճշմար-
տութեան լրումով, ինչպէս կը լրացուին
օրինակները իրենց նախատիպին միջոցաւ»:

25.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ՝ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ԳՈՐԾՆԵՐԷՆ. Առարկութիւնը կը շարունակ-
ուի՝ թէ Բրիտանոսի հաստատումը, որ կա-
տարւում Հրէութիւն էր, Պետրոսի ձեռնա-
գիրտեցան եւ յետոյ Պօղոսի կողմէ բարբա-
րին մէկ կողմ դրուելով Հրէութեան օրէն-
քը, մասնաւորապէս Բրիտանոսութիւնը, եղաւ
հեթանոսական տարբերով կազմուած Բը-
րիտանոսութիւն մը, եւ վերջապէս Յովհան-
նու ձեռնով հազաւ իմաստասիրութեան տա-
րո՞ք՝ համաձայն այն դրութեան որ զօրացած
էր Փոքր Ասիայ մէջ եւ ուր Բրիտանոսի աստ-
ուածութեան հաւատքին մէջ մտցուած էին
Պղատոնականութեան նրբութիւններս Այս
ամէնքէն կ'ազդուի Հետեւեցին թէ Եկեղեցին

Բրիտանոսի հաստատումը չէ իր այժմեա՞
մեկին մէջ:

Կանխեցինք մենք, ըսելով վերեւ թէ Բը-
րիտանոսութիւնը իր նախնադոյն ժամա-
նակներուն մէջ իսկ հետզհետէ ստացաւ
գարգաշումներ, ինչպէս կը պահանջէին իր
տարածումին պայմանները: Այս կարգի
գարգաշումներն աւելի դժուար եղան երբ հե-
թանոսական տարբը սկսաւ զարգանալ Բրիտ-
անոսութեան մէջ, որ նախապէս միայն Հըր-
եաներուն էր քարոզուած: Նմանապէս ինչ
ինչ բացարարութիւններ կարեւոր համար-
ուեցան, երբ նոր Բրիտանոսութեան ծոցէն
սկսան ելլել մարդիկ՝ որ Թիւր բաներ կ'ը-
սէին: Այդ անհրաժեշտ պահանջից հետե-
ւանքով Պետրոսի, Պօղոսի եւ Յովհաննու
յործունէութիւնները ուշադրաւ դարձան եւ
պայծառացուցին Եկեղեցին: Բայց երբ մէկ
կողմէ կ'ընդունինք բնական պահանջից
բերմունքը, որոնք չէին կրնար չիրականա-
նալ Բրիտանոսութեան մէջ ալ, միւս կողմէ
չենք կրնար ընդունիլ թէ Բրիտանոսութեան
քարոզութիւնը սոսկ Պետրոսի դործն էր,
կամ Բրիտանոսութեան դադարումը՝ միայն
Պօղոսի եւ թէ Բրիտանոսի աստուածութիւնը
յոկ Յովհաննէսով հաստատուեցաւ: Որով-
հետեւ այս սկզբունքներուն կամ վարդապե-
տութիւններուն իւրաքանչիւրը սկիզբէն իսկ
ժամոցուած եւ քարոզուած էր: Հին օրէն-
քին դադարումը կանխասացուած էր Բրի-
տանոսի՝ հեթանոսներուն կոչումովը եւ Տա-
նարին կործանումովը. Բրիտանոսութեան դա-
դարումը Պետրոս ալ ընդունած էր Պուռնի-
նոսի եւ իր ընկերներուն մկրտութեան մէջ
(Գործք, Ժ 47 — 48), այնքան որ Բրիտանոս
Հաստացեալները սկսան խորշիլ իրմէ
(Գործք, ԺԱ 2). Բրիտանոսի աստուածու-
թիւնը քարոզուած էր Պետրոսէ եւ Պօղոսէ
եւս: Իսկ Երէնթեանց եւ Եփեսեանց մոլո-
րութիւնները առիթ առին Յովհաննէսի ա-
ւելի ճոխ կերպով խօսելու, այս մասին:

26.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ՝ ՀՐԷԱԿԱՆՈՒ-
ԹՆՆԷ, Կ'արարկուի նաեւ թէ Բրիտանոսի Ե-
կեղեցին Բրիտանոսէ նոր հաստատուած Եկե-
ղեցի մը չէ, այլ՝ ամանցուած հրէական օ-
րէնքներէ եւս սովորութիւններէ, այսինքն
հաստատութիւն Վը՝ հրէական ձեւերուն

Հեռուհեռու թեմամբ յարմարացուած, հակառակ նոյնիսկ Քրիստոսի կամքին:

Տարօրինակ բան է ըսել թէ Քրիստոսն էր թիւնը հրէականութեան մէջ ձեռն է միայն: մինչ ակնկալել է ինչ սկիզբէն իսկ երկու կրօնական զրուսթիւններուն մէջ մեծ հակառակութիւն կար, որ հեղաշեւտէ աճեցաւ: առ Քրիստոսն էր թիւնը տակաւ առ տակաւ ոչ թէ մօտեցաւ, այլ իսպառ հեռացաւ անկէ:

Բայց ճիշդ ալ է որ Քրիստոսն էր թիւնը ինչ շրջանական նմանող շատ բան կայ, ան ինչ ինչ կողմերով կը նմանի անոր, ինչպէս նախատիպը՝ օրինակին: Քրիստոսն էր թիւնը երբեք չըլին թէ հրէական կրօնը մօլոր կրօն մըն է. անոնք սակայն չեղեցին այդ կրօնին անկատարութիւնը՝ որ պիտի լարձուէր միմիայն Քրիստոսով: Քրիստոս էր մարդաբանական խոստացուած Մեսիան: Հետեւաբար ամենայն իրաւամբ կրնային պահել եւ պահեցին շատ մասեր Հին Կտակին ծէսերէն եւ արարողութիւններէն:

Մնաց որ կրօնական պաշտամունքներու արտայայտութիւնները ընտելեան պահանջներուն եւ մարդուն կարողութեանց յարմարացուած ըլլալով՝ սուտերը ճշմարիտէն եւ սխալները ուղիղներէն կը տարբերին միմիայն նպատակովը՝ որուն ուղղուած են. իսկ դրօշները, ծէսերը եւ ձեւերը անփոփոխ կը մնան իրենց նշանակուած զօրութեան մէջ: Այսպէս, ծխուած խոնկերը, լուսնուած մօմերը, ծննդաբանութիւնները, երկրպագութիւնները, նուիրատուութիւնները եւ ասոնց նմանները իրենց նշանակութիւնը կը ստանան այն առարկայէն՝ որուն կ'ուղղուին: Ուստի ճշմարտութեան ընդդէմ բան մը կատարուած չըլլար երբ կուգէրուն նուիրուած իրենց, սպանները եւ ծէսերը, որոնք կը համարուին նշանակալից արարութեան, փոխին իրենց իմաստը եւ լինին նշանակալից ճշմարտութեան, նուիրուելով միայն Աստուծոյ եւ Արարչին տիեզերաց: Այդ սկզբունքին զօրութեամբ էր որ դից մեհեաններն ալ փոխուեցան քրիստոսէից տաճարներու, եւ նոյն այդ սկզբունքին զօրութեամբ էր զարմալ որ քրիստոսն էր ծէսերուն եւ վարչական կերպերուն մէջ շատ բան համաձայն եղաւ ոչ միայն հրէականներուն, այլ նոյնիսկ հեթանոսականներուն:

27.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Փօփօսութիւններէ. Կ'առարկուի նոյն պէս որ եթէ Եկեղեցին քաղաքական ընկերութեանց նման կատարեալ ընկերութիւն մը ըլլար, եւ եթէ նոյն անհատները, միանգամայն քաղաքացի եւ հասարակացաւ ըլլալով, երկու ընկերութիւններուն ալ անդամ ըլլային՝ անհրաժեշտաբար պիտի յառաջ դային բաղխումներ, սուտի եւ անկարելի էր որ Քրիստոսի Եկեղեցիի անուան տակ ընկերական մարմին մը կողմուէր՝ քաղաքականէն անջատ:

Սակայն ոչ նոր եւ ոչ անսովոր բան մըն է որ միեւնոյն անհատը իր տարրեր յարաբերութեանց համեմատ լինի եւ համարուի անդամ տարրեր մարմիններու. եւ ինչպէս որ պարտաւորուած չենք ընտանեկան կամ քաղաքական մարմիններուն անդամներէն մին միւս միւսը տարանջատելով ընտանիքին վրայ քաղաքին անդամներուն նոյն անձերն ըլլալուն հօտար, նոյնպէս եւ անկարելի է եկեղեցական մարմինը արանայ՝ քաղաքական պաշտպանելու համար: Յորչափ իւրաքանչիւրին յարաբերութիւններ, պարտաւորութիւններ եւ պայմանները ուրոյն են եւ տարրեր, իրենց երկու մարմինները կամ ընկերութիւնները մնալ իրենց սահմաններուն շրջանակին մէջ:

Իսկ թէ երբեք եկեղեցական կամ քաղաքական իշխանութեանց զգուշացուած զօրութեան իշխանները եւ կնճառ տնայիրներ յարաբերութեան, ստոր համար ոչ թէ պէտք է մէկը համա միւսը ուրանալ, այլ միայն զանազեց վերադրել իշխանութիւններուն զեղծումներուն եւ մարդոց կիրքերուն: որովհետեւ իրաւունքի արդար տրուումով եւ սահմաններու օրինակով որդիւնով առաջը կ'առնուին դժպիտ խնդիրներուն՝ որոնք անբաժան են անհրաժեշտ մարդկային գործերէ: Ուստի, ինչպէս որ զեղծումները փաստ չեն՝ առաջնապէս տրեւի՝ ճշմարտութիւն, նոյնպէս եւ հակառակ աղիպիւր զեղծումներով՝ պէտք է որ պահենք եւ պաշտպանենք ճշմարտութիւնները՝ թէ Քրիստոս հաստատած է Եկեղեցին:

28.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿԱՊԵՍԿԱՆ Եւ հաստատուած ամէն ընկերային մարմին պէտք է օճենայ իր նպատակը, ինչպէս իմացական պատճառաւ յառաջ եկած բոլոր գործերը. իսկ եկեղեցիին նպատակը ուրիշ

բան չի կրնար ըլլալ՝ եթէ ոչ հոգիներուն փրկութիւնը։

Մարդուն հոգիին վրայ խօսած աստե՛ն հաստատեցինք թէ մարդկային հոգին անմահ է մարմինին մահէն ետք, եւ թէ հարկ է որ անկիւս երկրի վրայ մարմնին հետ վարած կեանքէն դատ ունենայ հանդերձեալ կեանք մըն ալ։ Այդ հանդերձեալ կեանքը, յաւիտեական ըլլալուն համար՝ մարդուն կողմէ պէտք է նկատուի իսկապէս հաստատուն բան մը։ Ուրեմն մարդ այդ նպատակին կը դիմէ եւ պէտք է անոր հասնի իր ազատ գործերովը՝ որոնք համաձայն ըլլան արդարութեան եւ ճշմարտութեան։ Իսկ երբ հասնի այդ նպատակին, ապա տած կը համարուի բարութիւնը կորսնցնելու վտանգէն եւ այս իսկ է որ կը կոչուի հոգւոյ փրկութիւն, այսինքն՝ հոգիին՝ հանդերձեալ կեանքին մէջ իր նպատակին հասնիլը։

29.— ՆՊԱՏԱԿԻՆ ՓԱՍՏԸ.— Ապացուցանելու համար թէ Քրիստոս հաստատած է եկեղեցին որպէսզի մարդիկ անով հասնին փրկութեան, բռնակոն են այն փաստերը որոնցմով իր տեղը ցոյց տուիք զրիստոնչական յայտնութեան ճշմարտութիւնը։ Որովհետեւ յայտնութիւնը հարկաւոր է, ինչպէս ըսինք, ճաննալու համար տեսական եւ բարոյական ճշմարտութիւնները, որոնցմով մարդ պիտի կանոնաւորէ իր բոլոր պատ գործերը՝ եւ այդ ուղիղ եւ արդար գործերուն եւ բարոյական կեանքին արդիւնքը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ՝ եթէ ոչ հոգին իր բուն նպատակին հասցնել հանդերձեալ կեանքին մէջ։ Ուրեմն յայտնի է եւ պարզ թէ ճշմարիտ յայտնութիւն է փրկութեան հասնելու միջոցը, ինչպէս վերեւ բացատրեցաւ։ Արդ, Քրիստոսի եկեղեցին կը պարունակէ աստուածային եւ ճշմարիտ յայտնութիւնը, ինչպէս որ իր տեղը յատուր բերուած ապացուցութիւններով հաստատեցինք։ ապա ուրեմն Քրիստոսէ հաստատուած եկեղեցին միջոց է մարդուն՝ փրկութեան հասնելու։

Աստուածաբանական ասացուածքներու հասկացողութեան համար պէտք է զիտեալ թէ ճշմարիտ յայտնութեան միջոցը եւ բարոյող լինելու պայտանքը կը հոշուի աստուածային առարկամ, որովհետեւ եթէ յայտնութիւնը աստուածային բան մըն է, ուրե-

մըն եւ յայտնութեան միջոցը պէտք է ըլլայ Աստուծմէ որոշուած կամ Աստուծմէ առաջուած մէկը. ու անոր տրուած պաշտօնը յոյժ իրաւամբ է որ կը կոչուի աստուածային առաքում կամ առաքելութիւն։

30.— ՓԱՍՏԵՐ՝ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽՍՈՔԵՐԷՆ.— Երկրորդ փաստը՝ ցոյց տալու համար թէ եկեղեցին հոգիներու փրկութեան համար հաստատուած է, կը քաղուի այն խօսքերէն զորս մեկին եւ պարզ կերպով խօսեցաւ Քրիստոս եւ որոնք բնաւ պէտք չունին բացատրութեանց եւ եզրակացութեանց։ Ըսուած յազմաթիւ խօսքերէն կը յիշատակենք միայն Քրիստոսի հետեւեալ խօսքերը, որոնք Յովհաննու Աւետարանին մէջ են. «Եւ եմ դուռն. ընդ իս եթէ ոք մտանիցէ, կեցցէ, մտցէ եւ կյցէ եւ ճարակ զտցէ։ Գող ոչ զայ եթէ ոչ զի զողացցի եւ սպանցէ եւ կորուսցէ. եւ եկի զի կեանս ունիցին եւ առաւել եւս ունիցին» (Ժ 9 — 10)։ «Եւ լոյս յաշխարհ եկի, զի ամենայն որ հաւատայ յիս, ի խաւարի մի մնացի. եւ եթէ ոք լըւիցէ բանից իմոց եւ ոչ պահեսցէ, եւ ոչ դատիմ զնա, քանի որ ոչ եկի զի դատեցայ զաշխարհ, այլ զի փրկեցից զաշխարհ» (ԺԲ 46 — 47)։ «Եւ եմ ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք. ոչ ոք զայ առ Հայր, եթէ ոչ ինեւ» (ԺԷ 6)։ «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, թէ որ զբանն իմ պահեսցէ, զմահ մի տեսցէ յաւիտեան» (Ը 51)։

32.— ՓԱՍՏ՝ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԳՈՐԾԵՐԷՆ.— Վերոյիշեալ խօսքերուն վրայ իրբեւ երկրորդ փաստ կ'աւելցնենք Քրիստոսի գործերը եւ կարգադրութիւնները, զորս հաստատեց իր եկեղեցիին մէջ իրբեւ օրէն ուղղութեան՝ փրկութեան հասնելու համար, միջոցներ՝ սրբութեւ համար բարոյական շարիքներէ եւ հրահանգներ՝ զօրանալու համար բարոյական բարեքներու մէջ. եւ որովհետեւ միջոցներէն ուղղակի հնար է ապացուցանել նպատակը, ապա ուրեմն եւ հոգիներու փրկութեան միջոցներէն կ'եղարկացնենք թէ Քրիստոսի եկեղեցւոյն նպատակն է նոյն եկեղեցիի պատկանողներուն տալ հոգիներու փրկութիւն։

ՄԱՂԱՔԻՍ ԱՐՔԵՊՈՍՈՍ ԵՄԱՆՅԱՆ

(Շաբ. 1)

ԳԵՂՈՆ ՐԻՏԻՆԿԻ ԲԱՆՏԻՆ

I

Զէր հագնեք ծիրանի պարեգօտ,
Զի կարմիր են արիւնն ու գինին.
Եւ արիւն ու գինի կային իր
Ձեռքերուն վրայ՝ զըտան երբ զանի
Խեղճ կընոջ հետ՝ սիրած էր որ ան
Ու սպանած մէջն անոր անկողնին:

Կը շըրջէր բանտարկուած մարդոց մէջ,
Հագուստով մը հինցած մոխրագոյն.
Քրքիւքէր գըլխարկ մը կը կըրէր.
Քայլուածքը՝ թեթեւ էր ու խընդուն,
Զեմ տեսած ես մարդ մը սակայն,
Նայուածքին մէջ այդքան անձկութիւն:

Զեմ տեսած ես մարդ մը որ նայէր,
Այդպէս կարօտով անձկագին,
Այն պզտիկ կապտորակ վըրանին,
(Բանտին մէջ կը կոչեմք զայն երկին)
Արծաթէ առագաստը բացած
Ամեն մէկ ամպի սահանքին:

Այլ ցաւոտ հոգիներ ինծի հետ,
(Մերինը տարբեր էր շըրջածիւրն)
Զարմացած՝ թ'ինչ ըրած էր մարդն այդ,
Արդեօք մե՞ծ թէ փոքր էր յանցանքն իր,
Ետեւէս երբ ձայն մը փսփրեսաց,
Այդ մարդը պիտի ճօճուի:

Տէր Յիսուս, ըսկըսան տատանիլ
Յանկարծ ողջ պատերը բանտին.
Երկինքը մեր գըլխուն՝ փոխուեցաւ
Հըրաշէկ պողպատէ սաղ'ւարտի.
Ես թէպէտ ցաւի մէջ մի հոգի,
Իմ ցաւըս թողուցի մէկդի:

Հասկըցայ թէ ի՞նչ մըտածմունք
Կը մղէին իր քայլերն. թ'ինչ հոգւով

Կը նայէր ան օրումն տեսիմ,
Այդպէս անձկագին հայեացքով -
Մարդը իր սիրածն էր ըսպանած,
Պէտք է որ վընարէր իր կեանքով:

* * *

Ամեն մարդ կը սպանէ քայց սիրածն,
Իմանայ թող այս բանն ամեն ոք.
Ումանք բառով մը շողոքորթ,
Իսկ ումանք կըծու մէկ նայուածքով -
Վախկոտը համբոյրով կը սպանէ,
Քաջ մարդը կը սպանէ դանակով:

Կը սպանեն ումանք երբ ծեր են ալ,
Իսկ ումանք՝ տակաւին թաքմաւորի:
Ումանք ռսկիէ ձեռքերով,
Իսկ ումանք ձեռքերով ազտեղի -
Բարիներն կը սպանեն դանակով
Որպէս զի մարմինը շուտ պաղի:

Ումանք քիչ կը սիրեն, 'մանք երկար -
Կը ծախեն՝ ուրիշներ կը գրենն,
Կ'ընեն այս ումանք յորդ արցունքով,
Իսկ ումանք անհառաչ զայն կ'ընեն,
Ամեն մարդ կը սպանէ սիրած բանն,
Զի մեռնիր ամեն մէկն անոնցմէն:

Զի մեռնիր ան մահով մը անարգ,
Օրուայ մը մէջ խաւար անարգուած,
Ոչ «օղակ» մ'իր վիզին շուրջբոլոր,
Ու երեսը լաթով ծածկւում.
Ոչ ոտներն յատակին ընդմէջէն.
Պարապ միջոցին մէջ կախուած;

Զի նըստիր մարդոց հետ լուռ ու մունջ,
Կը դիտեն որ գիւնք տիւ ու գիշեր -
Կը դիտեն՝ արտասուել երբ ուզէ,
Եւ կամ թէ երբ փորձէ ազօթել.
Կը դիտեն զայն չըլլայ թէ փորձէ,
Ջընտանք իր որսէն կոշոպտել:

Զարթըննար ան առտուն տեսնելու
 Ահաւոր դէմքերը իր դիմաց.
 Քահանան ըսպիտակ կապայով,
 Դատաւորն իր արտադէմ մըքամած.
 Բանտապետն սեւափայլ հագուստով,
 Մահապարտ իր դէմքովը դեղնած:

Զարթըննար ան փութով խղզիալի,
 Հագնելու իր բանտի հագուստներն,
 Զարախիւնդ բըծիշկ մ'երբ կը նշէ
 Անոր ջրղածիգ շարժումներն,
 Զեռփին մէջ ժամացոյց՝ զարկն որուն
 Են մուրճի ահաւոր հարուածներ:

Զրգգար ան գարշանքը ծարաւին
 Որ կոկորդն աւագով կը լեցնէ,
 Գլխատողը երբոր ձեռնոցով
 Անճըռիկն դռնէն ներս կը մտնէ,
 Կոկորդը որ ծարաւ չըզգայ ալ,
 Կաշիէ կապերը կ'անցընէ:

Զի հակեր գլուխը լսելու
 Ընթերցումը ծէսին իր քաղման.
 Եւ ոչ ալ տագնապը իր հոգւոյն
 Որ կ'ըսէ թէ չէ ինքն անկենդան,
 Երբ կ'անցնի դագաղին առջեւէն,
 Դէպի իր ահաւոր կայան:

Զի յառեր իր նայուածքը օդին
 Մէջէն ապակեայ կըտուրին.
 Զաղօթեր շրթներով կաւի
 Որ հոգւոյն իր տագնապը մարի.
 Ոչ կըզգայ դողդոջուն իր դէմքին
 Շունչը կայիափայի համրոյրին:

II

Վեց շաբաթ շրջեցաւ գիւտորն այդ,
 Գըզըզուած հագուստով մոխրագոյն,
 Քըրիֆէդ գլխարկը գլուխին.
 Քայլուածքն իր թեթեւ էր ու խընդուն.

Զեմ տեսած ես նայող մը օրումն,
Նայուածքին մէջ աշդֆան անձկութիւն:

Զեմ տեսած բնաւ մարդ մը որ նայէր,
Նայուածքով աշդֆան անձկագին,
Այն պըզտիկ վըրանին կապուտակ,
(Բանտուածներն գայն կը կոչեն երկին)
Եւ ամեն մէկ ամպի ծըւէնին,
Որ կ'անցնի ու կ'երթայ իր կարգին:

Զեռֆերն չէր գալարեր, ինչպէս որ
Անմիտներն կ'յանդըզնին փորձել,
Քարայրին մէջ մըքին, Անյոյսի
Փոխարկուած Յոյսը սընուցել:
Ան միայն կը նայէր արեւուն,
Եւ օդը, առտըւան, կը ծըծէր:

Զեռֆերն չէր գալարեր, եւ ոչ ալ
Կ'աւաղէր, կամ կու լար.
Կ'ըմպէր օդը որպէս ք'անոր մէջ,
Յաւամոք դեղ մըլլար առողջարար.
Բերանը բաց օդը կը խըմէր,
Իրբեւ թէ ան գինի ըլլար:

Եւ ես, եւ ուրիշներ ցաւին մէջ,
(Մերինը տարբեր էր շըրջածիրն)
Մոռցած թէ ի՞նչ ըրած էինք մենք,
Մե՞ծ թէ փոքր մեղք էինք մենք գործեր.
Պիշ-պիշ նայուածքով, զարմանքով,
Կ'դիտէինք մարդը որ պիտ' ուզուէր:

Տարօրինակ էր դիտել անցքն անոր,
-Ի՞նչ թեթեւ ու խընդուն կը քալէր-
Տարօրինակ՝ տեսնել որ անձկութեամբ
Նայուածքը օրումն կը յառէր.
Տարօրինակ՝ մըտածել թ'անիկա,
Այդպիսի պարսֆ մը պիտ' վըհարէր:

OSCAR WILDE

Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԻԻԹԵՐ ՍԵՐԱՍԱՅԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Շուրջ երկու տարի առաջ տեղեկացանք թէ Բարիպահայ ծանօթ բանասէր Պրն. Հայկ Պէրպէրեան, որ աւելի քան տասնեակ մը տարիներ առաջ Սերաստահայոց պատմագրքին խմբագրութիւնը ստանձնած էր, անկարող դառնալով այլեւս իր յանձնառութիւնը կատարելու, Սերաստահայոց Հայրենակցականը, ճարահատ, այդ պաշտօնը յանձնած էր Հայաստանէն երեք բանասէրներու, որոնցմէ երկուքն են՝ Պրն. Առաքել Պատրիկ եւ Պրն. Սուրէն Գօլանճեան:

Անցեալ տարւոյ ամբաստան Օրթոդոքս Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ 160-ի չափ հաշիւէն ձեռագիրներուն ընդարձակ ցուցակը կազմելու պատենութիւնը վիճակուեցաւ մեզ: Նկատի առնելով անոր զեռ անտիպ ըլլալը, պատմագրքին խմբագրութեան ղեկին ծառայութիւն մը մատուցանելու նպատակաւ, անցեալ տարւոյ Յուլիս ամսուան վերջերը Սերաստահայոց վերաբերեալ յիշատակարաններ քաղելով, քիչ ետք յանձնած էինք Հ. Ռիբեմ Վրզ. Պօղոսեանի, խմբագրութեան յղելու համար: Մեր յարգելի բարեկամը մինչեւ օրս ստացման մասին որեւէ լուր չունենալով, որոշեցինք զայն հըրատարակել ՎՍԽՈՅԻ մէջ, նկատի առնելով որ պատմագրքին խմբագրութեան հասցէն մեզ անձանօթ է: Միւս կողմէ խորհեցանք թէ՛ պարունակութիւնը բանասէրները ընդհանրապէս եւ մատենադէտները մասնաւորապէս կը շահագործէ:

Այս առթիւ նշենք որ Պոլսոյ Աղզ. Պատրիարքարանի ղեկանաւորները գտնուող Սերաստիոյ թղթածրարներուն մէջ առատ եւ շահեկան նիւթեր կան Սերաստահայոց պատմութեան համար: Հետեւաբար առանց այս փաստաթղթերէն օգտուելու կազմուելիք յիշատակարան մը թերի պիտի ըլլայ: Ուստի Սերաստահայոց Հայրենակցականը

լաւ կ'ընէ եթէ Պոլսէն կամ դուրսէն ձեռնհաս անձ մը նշանակէ յիշեալ թղթածրարներէն քաղուածքներ կատարելու համար: Եթէ ժամանակնիս ներէ, յառաջիկային այս էջերուն վրայ մի քանի վաւերագրեր ներկայացնել պիտի ջանանք:

Անցնելով մեր բուն նիւթին, կ'ուզենք յայտնել թէ յիշատակարաններուն համառօտագրութիւնները վերցուցած եւ յատուկ անուններն ալ զլխագրով գրած ենք:

Ա. ԳՐԻԶՆԵՐ

1. Յովհաննէս Արեղայ Սեբաստացի – Գրիշն է թիւ 144 ձեռագրին, որ կը կոչուի «Մեկնութիւն վեցօրեայ Արարչութեան», Հեղինակ՝ Բարթողիմէոս Եպո. Աղբատ, տեղի՝ Կ. Պոլիս, ժամանակ՝ 1768, էջք՝ 16+255, գրութեան չափ՝ 13×7-5 սմ.:

Յիշատակարան (էջ 255)

«Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փառքնդ Հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն յաւիտեանս յաւիտեանք ամէն: Գրեալ աւարտեցաւ օգնականութեամբ Աստուծոյ ի մեծն Պոլիս անոսմ Թոհմնու տրուպ արեղայի սեբաստացւոյ, քուրմ հայոց ՌՄԺԷ մոյնմեր տմտոյ իթի»:

2. Քերովքէ Դպիր Սեբաստացի – Գրիշն է թիւ 70 ձեռագրին, որ կը կոչուի «Ողբ Եղիսիոյ», Հեղինակ՝ Ս. Ներսէս Շրնորհալի, տեղի՝ Կ. Պոլիս, Պէտրիթաշ, ժամանակ՝ 1822, էջք՝ 32, գրութեան չափ՝ 21×14 սմ.:

Յիշատակարան (էջ 32)

«Ընթօրինակեալ Դ Գրօթէ Դպրէ սե-

բաստացու՝ յաշակերտէ Գերապատի տեա-
որն Պետրոս մեծիմաստ վարդապետի ա-
շակերտի Տեառն Տեառն Պօղոս Աստուածի-
մաստ Արքեպիսկոպոսի եւ եղբայրս պատ-
րիարքի անդրիմանալօլսեցույ, յամի Տեա-
որն 1822 Մարտի 22. ի հայոց ազգիս վա-
թարանն որ ՚ի Պէշիկաշա՝:

Բ. Ս Տ Ա Ց Ո Ղ Ն Ե Ր

1. Թորոս վրդ. Սեբաստացի - Ստացողն է թիւ 63 ձեռագրին, որ կը կոչուի «Համա-
նոստ Մեկնութիւն Գրացն Արարածոց»: Հե-
ղինակ՝ Վարդան Վրդ. եւ աշակերտ՝ Գե-
րգոր, տեղի՝ Հալապ, ժամանակ՝ 1645,
հիշ.՝ 485, զրութեան չափ՝ 12.5 x 9 սմ.:

Յիշատակաբան (էջ 484ր)

«Փառք ամենատարբերորդութեան Հօր
եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանո
ամէն: Որ եւ շնորհիւն Աստուծոյ տարտե-
ցաւ առակի մեկնիչս ձեռամբ Բաւառեան
Աստուածատուր իրիցու ի քվականիս մե-
րոյ Բ.Ղ. ի սեպտեմբերի. Ժ. ի հայրապե-
տութեան հայոց տեառն տէր Սիմէոն Կա-
թողիկոսին եւ ի առաջնորդութեան մերոյ
Ներսէս վարդապետին: Եւ արդ եղև խնդ-
րազ առաքիս սեփաստացի վարժապետն եռա-
մեծ գհաջ բարեմաստացի վարժապետն եռա-
մեծ գհաջ բարեմաստացի տուրք հօրն մերոյ
տէր Սիմէոն կաթողիկոսին. ի վայելումն
անձին իւրոյ եւ յիշատակ ծրնազաց իւրոց.
արք համդիպիք արա օրինակելով կամ կար-
գալով յիշտիք ի մաքաբայլ ազօթս մեր
խնդրելով գրողութիւն յանցանաց. Տէր
Աստուած բարով վայելի տացէ մեա, ամէն:

Արդ գրեցաւ գիրքս այս ի Հալապ, ընդ
հովանեաւ տուրք Աստուածամիմ եւ տուրք
Քառասունք եկեղեցեացս եւ այլ սրբոց որ
աստ կամ հաւաքեալ: Անմեղադիր լիբով քի
կար մեր այսչափ էր»:

2. Յովհաննէս Մ. վրդ. Սեբաստացի -
Ստացողն է թիւ 47 ձեռագրին, որ կը կոչ-
ուի «Մեկնութիւն Գրացն Առաքմանի եւ Դան-
իէլի Մարգարէիցն»: Հեղինակ՝ Վարդան
Վարդապետ, տեղի՝ Եւֆրատայ, ժամանակ՝
1763, հիշ.՝ 833, զրութեան չափ՝ 15.5 x 10
սմ.:

Յիշատակաբան (էջ 833ա)

«Փառք մերազուրբեանն Աստուծոյ որ ետ
կարողութիւն անիմատ գրչի Աստուածա-
տուր չնչին մեղապարտ քանանայի հապա-
նել ի յաւարտ գրոյս՝ որ է մեկնութիւն եր-
գոց երգոյն Առաքմանի: Արդ աւարտեցաւ
ոս ի գիւղաւաղաւն յեւֆրատայ ընդ եւ-
փանեաւ սրբոյն Ստեփաննոսի մախավկա-
յին եւ այլ բազմահաւաք սրբոցն որ աստ
կան: Ի քվականիս Հայոց- ԲՏՃԺԲ: Եւ ի
առաջնորդութեան յայս մեղանգին Դիտա-
պետի տեառն՝ Գաւթի ընմարանութեան
Աստուածիմատուր ձգնազեաց վարդապետի
արքեպիսկոպոսի: Եւ ստացաւ եւ գրել ե-
ւ տուր քոսյ սեբաստացի Յովհաննէս գերգ-
գօն վարդապետն յիշատակ իւր եւ ծնօղացն
իւրով ի վայելումն անձին իւրոյ եւ առ յա-
պալ եկելոց զոր Տէր Յիսուս բարեաւ վա-
յելի տացէ եւ ընդ երկայն աւուրս արասցէ
քսրց իմիք վնասուց պահեսցէ զոր Տէր
Աստուած իւրաքանչիւրոցն վարձս բարեաց
պարգեւեցէ ըստ իւրում առաւ գրութեա-
նըն. Ամէն»:

Յիշատակագրութիւնք (էջ 85ա - 85բ)

«Զստացող սարին սեբաստացի Յովհան-
նէս ծայրագոյն վարդապետն եւ զծնօղսն իւր
ի գիրն կենդանի գրեալ՝ Բրիստոս Աստուած
ընդ մէրն եւ զմեղապարտ ծրօղս Աստուա-
ծատուր երէցս եւ զմաղաղ սարին, հարա-
զաւ որդին իմ Յովհաննէս երէցս»:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅ ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ա

ԱՇՈՒՂ ՂՈՒԼ ԹԱԴԵՈՍ

Հայ աշուղական բանաստեղծութեան այն պայծառ դէմքերից մէկն է Ղուլ Թադէոսը, որի յօրինած ոտանաւորները հարբւտացրել են գուսանական երգաբունաստի դանձարանը: Ձնայած այդ հանգամանքին, Հայ աշուղական գրականութեան պատմութեան մէջ նրա անունը մինչեւ օրս էլ չի յիշատակուած, մնացել է նա անյայտ ու անծանօթ եւ համարեա՛ մոռացուել է:

Նա ապրել եւ սակղծագործել է ԺԹ դարի առաջին շրջանում: Դա այն պատմաշրջանն է, երբ Հայ աշուղական արուեստի դիրքերում հետզհետէ փայլել են նորանոր աշուղներ եւ իրենց ստեղծագործութիւններով բարձր պահել Հայ գուսանական գրականութեան մշակոյթի դրօշը:

Թէ ի՞նչ պատկեր են ներկայացնում վաստակաւոր աշուղի կենսագրութեան եւ հասարակական գործունէութեան հիմնական էջերը, գծախտաբար փաստական հարուստ տեղեկութիւններ չունենք: Այսքանը միայն յայտնի է, որ նա իր դարաշրջանի այն լուսաւոր, առաջադէմ գուսաններից մէկն է, որ իր ամբողջ կեանքը նուիրել է Հայ աշուղական արուեստին եւ գեղջուկ ժողովրդին: Այդ ժողովրդի համար էլ նա երգեր է յօրինել, եղանակներ կերտել եւ երգել է ու նուագել: Երկար տարիներ Թադէոսն էլ նա Դարալագեռագի եւ Նախիջևանի հայաբնակ ու թրքաբնակ դիւղերը եւ իր չօնգուրի ու սաղի նորբ նուագածութեամբ եւ իր քնարական ինքնուրոյն երգերով շուտով դրաւել ժողովրդի սէրն ու համակրանքը:

Աշուղ Իմանի վկայութեամբ՝ Ղուլ Թադէոսը Հայ աշուղական գրականութեան

աւանդ է թողել մի շարք երգեր, որոնցով նա պատկերել է իր քնարական յոյզերը, տրամադրութիւններն ու հոգեկան ապրումները: Երգել է նաեւ իր ժամանակի հասարակական կեանքի ուշագրաւ երեւոյթները:

Այդ երգերը հնչել են գեղջուկ ժողովրդի եւ ժամանակի Հայ աշուղների՝ Իմանի, Աշուղ Նէշտարի եւ այլ գուսանների սողերի վրայ: Հնչել են նաեւ ժողովրդական սօսների եւ ուրախութիւնների ժամանակ եւ ամէն տեղ էլ տարածուել է աշուղի անունը: Պրանք գրուած են ժողովրդի խոսակցական բարբառով եւ դրաւիչ են իրենց սուրոյն քնարգութեամբ, պատկերաւորութեամբ եւ զգացմունքի ջերմութեամբ:

Աշուղի Բեյաթթարը գծախտաբար մեղ չի հասել, բայց նրա մի քանի ոտանաւորները ընդօրինակուած են 1870 թուականին, Դարալագեռագի Գարազլուի գիւղում գրուած ձեռագիր Բեյաթթարում, որը 1930 թուին, Թիֆլիսում, նուիրեց մեզ տաղանդաւոր աշուղ Շերամը — Պրիգոր Տախանը:

Այդ երգերից ուշագրաւ է ճեւ օր մի գիւղալ տեսնոյ խորագրով ոտանաւորը: Դա իր բովանդակութեամբ մի սիրերգ է, որի մէջ աշուղն արեւելեան գուսնիկ երանգաւորումն ընրով եւ վառ պատկերներով երգել է իր ճեւաղանի զիւղալի գեղեցիկ յատկութիւնները եւ նրա հիւրասէր ոգին: Ահա երգի պատկերը.

Էս օր ես մի գիւղալ(1) տեսայ,
 Խիստ հագածի բաժ է սիրում:
 Զամ տեսիլով, բաժ յետիւլ՝
 Կոճէս բռնեց տարաւ սիրում:

(1). Գեղեցկուհի:

Ցարաւ, աշուղիս տունց հաց,
Հէնց ծիծաղեց, խելքս զմաց.
Լոյս երեսին կամար կապած,
Խալերն մարբան(2) է սիրուն:

Խալեր ունի խաղութ(3) իմամ,
Սիրեցի մրամ քեզումամ(4).
Շովղայ(5) կու տայ արեգակամ,
Երեսն ամսմամ է սիրուն:

Երեսն ամսմամ է լուսով,
Սիրեցի մրամ Խուստով(6).
Գիմի տունց չիմի քտտով,
Համ իմն հետ գովղ(7) արաւ սիրուն:

Ջովղ անելը սիրոյ բամ է,
Յետոյ սերն միարամ է.
Ոսկի մագեր քամին տամի,
Թամամ գառ(8) մշամ է սիրուն:

Ջառ մշամ քելերը քամամ(9),
Բոյն է սիրուն՝ չմարի մամ.
Մոցումը կայ մի ջուլխտ(10) շամամ(11),
Մաղկախառ քոստամ է սիրուն:

Մաղկախառ քոստամ(12) է քաղէմ(13),
Բիլլա'հ(14), էս է յօսքին սաղէն.

Թափլիֆ(15) արաւ իր օքաղէն(16),
Ղուլ(17) անելով տարաւ սիրուն:

Ղուլ անելով խելքս տարաւ,
Գիմի տունց, չքողեց ծարաւ.
Ղուլ Թաղէնս քափլիֆ արաւ,
էս էլ մի շովղամ(18) է սիրուն:

Աշուղ Ղուլ Թաղէնսը թողել է նաեւ կը-
րօնական երգեր, որոնք աւելի խրատական
-բարոյական երանգաւորում ունեն:

Թէ ո՞ր թուին է վախճանուել աշուղը եւ
ո՞րտեղ է դառնում նրա գերեզմանը՝ յայտնի
չէ. Սուկայն մի հանդամոնք պարզ է, որ
հաւատարիմ մնալով իր աշուղական վեհ
կոչմանը, միշտ ապրել է ժողովուրդի մէջ
եւ իր երգերով ու իր սաղի նուազածու-
թեամբ նպաստել է գեղղուկ ժողովրդի եւ
Հայ աշուղական արուեստի զարգացմանը:

Նրա մի այլ լուսագոյն ծառայութիւնը
կայանում է նրանում, որ ժողովրդի մէջ
վառ է պահել աշուղութեան սէրը, տարա-
ծելով գոռանական երգն ու մեղեդին: Այդ
հանգամանքները շնորհիւ էլ նա այսօր Հայ
աշուղական գրականութեան պատմութեան
մէջ ունի իր ուրոյն էջը:

Բ

ՏԱՂԱԲԱՆ ՏԵՐ-ԵՍԱՑԻ

Այսպատմութեան խաւարում մնացած տա-
ղտաց-երգիչներին մէկն է Տէր-Եսային,
որի ստեղծագործութիւնները մինչեւ օրս էլ
մնում են փոլիսերի ներքոյ ընկած ձեռա-
դիր տաղարանների էջերում եւ դեռ չեն
յանձնուել Հայ քանասիրական գրականու-
թեանը:

Այս նշանաւոր երգչի արժէքաւոր անոթիկ
ոտանաւորները յայտնաբերելու նպատա-
կով՝ պէտք եղած դիմումները կատարե-
ցինք, բայց դժբախտաբար դրական աը-
դիւնք չստացանք: Այժմ այնքանք միայն
պարզ է, որ Տէր-Եսային մէկն է իր ժամա-
նակի տաղանդաւոր տաղերգուներից, որը

(2). Բուստ:

(3). Յակնիթ:

(4). Անյոյս, անտեղեկ:

(5). Լոյս:

(6). Փափաք, ցանկութիւն, սէր:

(7). Ուրախութիւն:

(8). Ոսկեթիւ, սակեղէն:

(9). Աբաղլ, լրիւ:

(10). Զօրք:

(11). Փոքրիկ հոտաւէտ եւ քաղցր սեխ:

(12). Բանջարանոց:

(13). Ժիւղ, ոստ, հարս ու փետայի կանգնեւու
[տեղը:

(14). Ին Ստուռ:

(15). Հրաւէր:

(16). Սենեակ:

(17). Մառայ, սարուկ:

(18). Վայելչութիւն, հաճոյք:

մտաւորապէս աւելի բարձր կանգնելով իրեն չընկալաւ ժողովրդից եւ օժտուած լինելով բանաստեղծական ձիրքերով, իր հիւսած տաղերով ազդել է ժամանակի մարդկանց հոգիներին ու զգացումներին վրայ եւ վաշխել նրանց սէրն ու յարգանքը:

Երգիչն ապրել եւ ստեղծագործել է մեզանից մի դար առաջ՝ Իրանի Բեհազադ գաւառում: Դա Պարսկաստանի Սպահան նահանգի Հայքանի գաւառներից մէկն է, ուր ապրել են Ժէ դարում Շահ-Աբրահիմ ձեռքով տարազարտած գիւղացիութեան բնիկները: Ահա այդ գեղջուկ ժողովրդի Հարազատ գաւառի, տաղարանը, որ կոչւում է Տէր-Եւսայի, ինչպէս ինքը յիշատակել է իր տաղի վերջին տան մէջ:

Տէր Եւսայի, յետիդ բաժինն ի՞նչ ունես,
Շաղաղաւած աշխարհիս մեղքի հետ ես դու:

Մարդկանց սրտերի տարբեր ապրումները նկարող մի ցայտուն պատկեր է նրա զփայլաւոր ունեւած խորագրով քնարական տաղը, որ դրաւիչ է մ'է միայն զեղարուեստական պարզ, անպաճօճ կառուցուածքով, այլեւ հոգեբանական հիւստիւածքով: Այդ անեղանկտից Հայ աշուղարկան դրակաւնութեան մէջ մի արժէքաւոր տաղ է:

Ընդգծենք եւ այն, որ երգիչ Տէր-Եւսային իր երգին տուել է հին Հայ տաղասացների տաղերի նկարագիրը եւ դուք կարգալիս այն տպաւորութիւնն էք ստանում, որ դա աւելի միջնադարեան մի տաղի մնացորդ է, քան աշուղական ստեղծագործութիւն:

Այնուհը երգիչը դանդաղաւում է իր ճաւելի սրտից, որ օր ու գիշեր տանջւում է իրեն, մշտապէս փոխելով իր ներքին աշխարհը, իր հոգեկան տրամադրութիւնը: Այսպէս տաղասացի սիրտը մի ժամ քաղցրանում է սառն աղբիւրի պէս, մի ժամ դառնաւում, դառնում է լեղի: Մի ժամ ծիծաղում է, մի ժամ լաց լինում: Մի ժամ թեւեր է անոնում եւ յարձրանում, զարնաթաց դուշին նման, մի ժամ հոգի պէս հանդարտում: Մի ժամ «էրուած խոցի» նման կսկծում, մի ժամ չարանում է, որած նետ դրոճում: Եւ այսպէս չարունակ յուզում,

ալեկոծում եւ փոթորկում է երգչի կեանքը: Նա, կարծես, այդ ծանր կացութիւնից ապաստուելու նպատակով դիմում է իր սրտին եւ պատկերաւոր համեմատութիւններով դանդաղաւում:

Գանգատ ունեմ քեզից իմ մագիլի սիրտ,
Միմ ժամ պատարում ես, գառնամ(1) գետ ես դու.
Միմ ժամ քաղցրանում ես, մի սառն աղբիւր,
Միմ ժամ դառնաւում ես, լեղուի պէս ես դու:

Միմ ժամ ծիծաղում ես, մի ժամ լալում(2) ես.
Միմ ժամ քեւ ես առնում, աշխարհ մամ գալում(3).
Միմ ժամ հարցանալաց ջուղար(4) չես տալում,
Միմ ժամ քաղաղաւոր վարդապետ ես դու:

Միմ ժամ քարճարանում ես, սրբմբաց զուշի(5)
[պէս,

Միմ ժամ խմարում ես, համարտու հողի պէս.
Միմ ժամ կսկծում ես, էրուած խոցի պէս,
Միմ ժամ չարանում ես, սրած մետ ես դու:

Միմ ժամ պարծենում ես, տալքամ ու խամ ես,
Միմ ժամ աշխարհիցս դու բիզաւամ(6) ես.
Միմ ժամ բաժնում ես, մաւք ու դումամ(7) ես.
Միմ ժամ արեգակամ լուսնի պէս ես դու:

Զօր ու գիշեր միշտ տանջւում ես, թու՛ չունես,
Ի՞նչ անիմ, որ յալտիսնից տուն չունես.
Տէր Եւսայի՛, յետիդ բաժինն ի՞նչ ունես,
Շաղաղաւած աշխարհիս մեղքի հետ ես դու:

Թէ Տէր-Եւսային, որպէս երգիչ-տաղասան, հասարակական ի՞նչ դործունէութիւն է անեցել եւ իր քնարի լարերի վրայ ի՞նչ պիտի բովանդակութեամբ երգեր է հնչեցրել փաստական աղետալինք դժբախտաբար չկան. այդ էական հարցերը հնարաւոր կը լինի լուսարարներէ, երբ փոշիների տակ մընացած տաղարարներից մի գեղեցիկ օր երևան կը գան երգչի միւս անտրպ տաղերը:

(1). Գարնան.

(2). Դալիս:

(3). Գառնիս:

(4). Պատասխան:

(5). Թռչուն:

(6). Անտեղեակ:

(7). Մէզ, մշուշ, ժառախուշ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՍԻՈՆ»Ի

1866 - 1968

Հ Ի Ն Շ Ր Զ Ա Ն

1866 - 1877

1871

Ա Զ Ք Ա Յ Ի Ն Ք

Ա. Յ. Այվազյան. Կաթողիկոսական խընդիր - 3:

Սուրբ Տեղեաց խնդիրը - 9, 30, 56, 110, 133, 153, 178, 207, 223, 253:

Դպրացական արդիւնք - 20:

Ժամանակ Ներսէս Ծ. Վարդապետի - 22:

Նախնի շրջաբերական թուղթ առ ամենայն եկեղեցիս Հայոց որ ընդ իշխանութեամբ Օսմանեան պետութեան - 24:

Կերտոսի թեմի Կաշիւ - 44:

Մովսէսյաններ եւ Յովհաննէս Վարդապետ - 46:

«Արեւելեան Մամուլ» - 67:

Դպրացական հանդէս - 68:

Վերադարձ Տ. Յակոբայ Ա. Նպիսկապետի - 84:

Ազդարարութիւն - 96:

Հարցախնդիրներ եւ պարզեաբար խոսքեան հանդէս - 141:

Ռուսներու շէնքը եւ Հայկական մզկաթի - 144:

Սարկիսազական ձեռնարկութիւն - 144, 168:

Կարապետ Մարկոսեան - Զառ - 146:

Վարդապետական ձեռնարկութիւն - 168:

Աղեքսանդրոյ Յունաց Պատրիարքի Ս. Աթոռ այցելութիւնը - 216:

Առ երազայոյզն Արշալոյս - 230:

Լուրեր Զէյթունէն - 240:

Կտակագիր բարեհամբաւ Յակոբ Էփէմտի Ալըզեան Կեսարացոյ - 241:

Դոսայի Պատրիարք. Ռոստմազէր կտա-

կակատարութեան - 245:

Գ. Տ. Յ. Զառ - 247:

Միութիւն Կաթողիկոսութեան Հայաստանեայց եկեղեցոյ - 265:

«Փունջ» եւ Քաթակից իւր - 286:

Ա Յ Լ Ե Ւ Ա Յ Լ Ք

Նոր Հրատարակութիւններ - 43, 289:

Յուցակ տպագրեալ գրք - 47:

Մանուցմունք - 46:

Մկրտիչ Սարկաւազ. Կարծեաց միութիւն - 65:

Յաղագս մահուան Ռ. Պ. Շէրիտանի խօսք արտասանեալ ի թատրոնին Տրիւրի-Լէյն (Թրքմ. Նշան Ճիվանեան) - 78:

Կնոսք - 88:

Հիմ եւ Նոր Երուսաղէմ (Թրքմ. Յ. Ա.) - 89, 107:

Համառոտ պատասխաններ - 188, 262:

Լորտ Պայր. Շիրիանի բանտարկեալը (Թրքմ. Նշան Ճիվանեան) - 235, 258:

Պօսիւհ. Սէր հայրենաց - 261:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Մկրտիչ Սարկաւազ. Ընդ դարձ Ներսէս Ծ. Վարդապետի - 23:

Կ. Յ. Ե. Դաստիարակութիւն ոգի ազգութեան, բարոյականութիւն կեանքի է մարդկութեան - 70:

Ստեփաննոս Վրդ. Թովմաճանեան. Ի դարձ Յակոբ Նպիսկապետի - 84:

Կարապետ Տ. Միտասեան. Հրաժեշտ պանդխտին - 86:

Կարապետ Տ. Մինասեան. Ազօթաւորն ի լեռնն Զիբենեաց - 139:

Կարապետ Տ. Մինասեան. Բամ իայրապետին Հայաստանեայց առ քրիստոսամըւէրն ճարնծայա - 186:

Առակ. ոչխար եւ այծ - 233:

Կ. Յ. Մարկոսեան. Ի Սուրբ Թարգմա-նիչս մեր Սահակ եւ Մեսրոպր առ հրեշտա-կըն Մասսեաց - 276:

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆՔ

Գէորգ Աւետեան Զաքարեանց. Կարգա-դրութիւն առաջութեան - 81, 128, 162, 200, 218, 248, 269:

ԳՐԱԿԱՆՔ

Վերակենդանութիւն - 1:

Կարապետ Յ. Մինասեան. Լոյս եւ զար-գացում - 13, 37, 61:

ԱԶԳԱՅԻՆՔ

Եկեղեցական վարչութիւն - 11:

Վերստին առ երազայոյզն Արշալոյս - 17:

Տնօրէնութիւն Ազգային վարչութեան ի մասին կալուածական եւ քեմական խնդրոց եզրկտուի - 25:

Համառօտ պատասխաններ - 40:

Հանդէս տարեդարձի մահատակութեան Ս. Վարդանանց եւ ժառանգաւորաց Վար-ժարանի Ս. Աթոռոյս - 42:

Դրութիւն Գարբիէլ Պատրիարքի առ Կար-բեցի Յովհ. Կաթողիկոս - 64:

Վարդանանց դպրոց ի Կիպրոս - 67:

Կիպրոսի հաշիւ - 68:

Առ երկոց երազայոյզ Արշալոյս - 70:

Լուրեր Առանայէն - 70, 141, 215:

Մի բանի Հոռնակեան Հայ բնաստիբե-րու զարժը - 71:

Թուրք Ս. Պատրիարքին առ Վիկտորիա Թագուհին Անգղիոյ - 73:

Դպրոցական համդէպ եւ ճառք - 76:

Ազդարարութիւն - 95:

Զատական տօնը - 96:

Ծրագիր ուսմանց ժառանգաւորաց Վար-

Կիւրեղ Վրդ. Պալէսեան. Քանի մը խօսք ազգային դաստիարակութեան վրայ - 40:

Ա. Յ. Այվազեան. Բանասիրական - 193:

Հատընտիր մտածութիւնք դաստիարա-կութեան եւ կրթութեան վրայ - 279:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Լատինաց Խոռվութիւնները - 120, 168:

Քոլիբայ Տաճկաստանի կարդ մը քա-ղաքներու մէջ - 216:

Յաւալի դէպք - 216:

ԿՐՈՆԱԿԱՆՔ

Գ. Ս. Ռապայեան. Քրիստոնէական կը-րօնի ռւսման օգուտն աւ միջքարութիւնը - 17:

Սիմոն Պետրոս - 25, 49, 73:

Հայկական եպատախանի Յունական մո-լեկրօն հրառաքակութեան մը դէմ - 97:

Սամարացիքն - 121, 169:

1872

Ժարանի Առաքելական Աթոռոյ Հայոց Ս. Յակովբեանց եւ պայմանք ընդունելութեան աշակերտաց - 97:

Գ. Ս. Ռ. - Անհիմն տրտունցներ - 134:

Յարդարական խօսք առ Հայկազուն ման-կուն - 145:

Գ. Ս. Ռ. - Անաշառ դիտողութիւն մի - 157:

Հարցախնդրութիւն եւ հանդէս պարգեւա-բաշխութեան ժառանգաւորաց Վարժարանի Ս. Աթոռոյս - 161:

Անգղիոյ Թագուհայն պատասխանագիրը Ս. Պատրիարքին - 165:

Հայագէտ Պետրոսեանի հուշերն ու համակը - 166:

Առ Փունջն - 167:

Մահագոյժ - 213:

Հայկական եմուքիւնք ի լեռնն Զիբեն-եաց - 237:

Անճումէր ընկերութիւն յԱստմա - 238:

Բծիշի Միմաս Տ. Գարբիէլեան Մկրտիչ-եանց Ազուլիսեցի - 260:

Երեսնոյ Հայոց կրօնափոխութեան մասին - 272:

Նուիրատուութիւն - 284:

Ա Յ Լ Ե Ն Ի Ա Յ Լ Ք

Անցած օրեր եւ մօր օրեր - 1:

Նոր հրատարակութիւններ - 26, 48, 71, 96, 144:

Հարցում - 213:

Յայտարարութիւն - 282:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Բ Ա Վ Ա Ն Ք

Ա. Թ. Այգազեան - Բանադիրական - 101:

Գ. Ս. Խ. - Խաւարում եւ ծածկութիւն աստեղաց ընդ լուսնով - 118:

Բանասիրական Տրամախօսութիւն - 129, 152:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ն Ա Վ Ա Ն Ք

Առ ուխտադրութեամբ ամուսնաւորն - 188:

Յարութիւն Սահակեան - Իզմ պանդխտին - 189:

Մ. Վ. Մարկոսեան - Մուկն դաշտի և մըշակ - 213:

Առեղծուած - 281:

Բ Ա Բ Ո Յ Ա Վ Ա Ն Ք

Կարգադրութիւն առողջութեան - 5, 32, 56, 85, 113, 137:

Գ. Ս. Խ. - Բարոյական կրթութիւն իր-բն առաջին խորիսխ ընկերական շինու-թեան - 193, 217, 241, 265:

Մ. Ս. Յակոբեան - Օրագիր եւ քաղաքա-կանութիւն իւր - 198:

Գ. Տ. Թ. - Պաշտօնեայ եւ պաշտօնավա-րութիւն - 222:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Մ. Վ. Մարկոսեան - Խօսք արտասանեալ ի հանդիսի Ս. Թարգմանչաց - 163:

Ֆէնէրի հերձուածը - 250:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Վ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Բաղուած հառախօսութեան Տօժոտր Մօրթմանի - 38:

Մէքէնպուրկ-Շվէրինի Մեծ. Դուքս Ե-րուսաղէմի մէջ - 47:

Երուսաղէմ առանձին կուսակալութիւն դարձած - 143:

Նոր Հիւպատոսներ - 48:

Ս. Յարութեան մէջ դէպքեր - 144:

Նոր անուանումներ - 192:

Արեւելեան Հետեւանքները - 215:

Մահ Լաւին Պարբարքի - 264:

Յաւալի դէպք - 287:

Կ Ր Օ Ն Ա Վ Ա Ն Ք

Մեկեքիս Եպիսկոպոս Աթինայի եւ Գրի-գորիոս Մետրապօլիտ Գիտսի - 20:

Որդիք Աստուծոյ - 49:

Կրթարան Աւետարանական քանից - 92:
Պատմալայ Գաղղիացոյ ազօք եւ խնդր-ումած հիւանդութիւնը ի բարին գործ դնե-լու համար - 121:

Գ. Ս. Խ. - Գծագիր Մեխակեան պաշտօնի Յիսուսի Քրիստոսի - 169:

Ժ. Ժ. Ռուսո - Յիսուս Քրիստոս - 176:

Երկու Խօսք Եկեղեցոյ պաշտօնէից ուղ-ղուած - 177, 204, 228, 254, 273:

1873

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Ք

Գէորգ Շահանեան - Նդեսիոյ մերկայ կը-րօնավիտութեամբ վրայ - 12:

Գիշերօդիկ դպրոց յԱնքապ - 16:

«Փարոս»ի Հրատարակութիւնը - 17:

Գերեզմանատան խնդիր - 28:

Ագդ - 23:

Հանդէս տարեդարձի մահատակութեան

Ս. Վարդանանց եւ Ժառանգաւորաց Վար-ժարանի Ս. Արտոյս - 25:

Մ. Ս. Թ. - Դիտողութիւն - 29:

Նուիրատուութիւն - 35:

Կիպրոսի Հաշիւ - 36:

Նդեսիա - 61:

Համառօտ պատասխաններ - 63:

Ազգային կուսակցիքի - 70:

ԲԼԹԵՆՏԵՐ Իրուական Խնդիրներէն - 71:

Լուրեր Լաթաքիայէն - 72:

Եկեղեցական երգեցումով - 79:

Տ. Երեմիա Բանաստեղծի սխալացոյց իւր - 83:

Հայ խեղդամահներ - 95:

Լուրեր Ատանայէն - 96:

Օրագիր եւ ամուսնական խնդիր - 115:

Արշալոյս Արարատեան եւ հայկարանու - քեան խնդիր - 117:

Հարցախոնարհութիւն եւ հանդէս պարգեւա-
բաշխութեան ժառանգատրաց Վարժարանի - 126:

Կարապետ Եպիսկոպոս Ի Դամասկոս - 144:

Բարեկամական տեսակցութիւն ընդ հըմ-
բաղիքի Աշտուտի - 159:

Մահաբոյժ - 164, 261:

Կարն պատասխան մի - 167:

Եւսայի Պատրիարքի անուան տարեգարձը - 168:

Գ. Ս. Խ. - Փոքրիկ նկատողութիւն մի - 188:

Որոշում հաւատարմ - 196:

Նուէրներ Կիւրդիստան - 212:

Եւսայի Պատրիարքի անհանգստութիւնը - 212:

Մ. Գ. Շահանեան - Մեր վիճակն ի՞նչ պի-
տի լինի - 229:

Ազգին արդի վիճակը - 241:

Խօսք չրհասկացողներուն հետ զործ չու-
նիմք - 284:

Պաշտօնական ազդէ - 284:

Ք Յ Լ Ե Ն Ք Յ Լ Ք

Ներ Տարի - 1:

Շաթուրիան - Բոյնք քոչնոց - 19:

Անցք Մեծիկ Նափալիոնի ընդ Նիւմեն գետ - 54:

Գ. Մ. Խ. - Ուխտաւորութիւն - 57:

Նոր հրատարակութիւններ - 64, 213, 262:

Ա. Գ. Վ. - Դատարարութիւն կամակ - 88, 106, 140, 153, 182, 205, 249, 272:

Միւս. հաշակարաց առաջին արշաւանքը - 152:

Երազ - 171:

Առողջական - 173, 197, 232, 257, 281:

Ս. Գ. Շահանեան - Ո՛չ ոք վնասի, ե-
րէ ոչ յիւրմէ - 203:

Ս. Գ. Շահանեան - Պարտաւորութիւն
աշխատելու - 244, 265:

Իմաստութիւն - 259:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Մ Ա Կ Ա Ն Ք

Մ. Վ. Մարկոսեան - Բան ի նախատակու-
թիւն Ս. Վարդանանց - 38:

Երգ ի վերայ Երուսաղէմի ի Տ. Մարտի-
րոս Բանաստեղծ - 60:

Մ. Վ. Ս. - Հէ՛ք պանդուխտն - 62:

Եղբրերգ - 165:

Մեարդ - Եղբրերգ - 239:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն Ք

Մ. Վ. Ս. - Իշիան մը իւր միակ անձին
պատասխանատուն չէ, այլ նաեւ հպատա-
կաց ունէն միոյ - 32:

Զ. Շուրա - Մարդու հոգեկան ներդաշ-
նակ կրթութիւնն - 121, 145:

Մարտիկ Վ. Մարկոսեան - Անկեղծ խոս-
տովանութիւնն իրեն միջոց Բաւարեան եւ
արտի խաղաղութեան - 130:

Ազատութեան վրայ ակնարկ մի - 169:

Մարդ կատարեալ - 209:

Ա. Գ. Վ. - Այս սովորութիւնս չեմ կարող
բողոք - 235, 254:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Մի գլխաւոր նշանակաւ պատմագրութեան
- 68:

Պօղոս Բ. Զանադ-Գաղղիքի - Մանկութիւն
- 143:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Յունաց նորոշման Պատրիարքի վաւերա-
յութեւն - 24:

Յաւայի դէպքեր - 47, 167, 261:

Յուդայիներ Յոյն Պատրիարքարարանի ներս
- 47:

Յուդայիներ ԲԼԹԵՆՏԵՐ Ի՛նչ - 48, 94,
120, 144, 167, 191, 211, 286:

Պաշտօնի Զուրբանի նուագարար - 262:

ԿՐԹՆԱՆԱԿ

Գ. Ս. Խ. - Հրաւեր առ երեսփոխան եւ կարգ խնդրոց - 8:
Մամբրէ Վ. - Երկու խօսք Եկեղեցւոյ պաշտօնէից վրայ - 20, 40:
Ֆեհլիս - Զգեղեցկութենէ գրոց սրբոց - 34:
Որդիք Աստուծոյ - 49, 73, 97, 260:

Յոսիմուս - Հրաշալի հաստատութիւն կրօնի - 187:
Առանց բրիտանացեան բրիտանաց - 193:
Ներքին Բնադատութեան եկեղեցական պատուարեան Հ. Ս. Վ. Մարտտեանցի - 217:
Բրիտանի ճշմարիտ աշակերտը - 226:

1874

ԱԶԳԱՅԻՆՔ

Ս. Արառայն Ընդհանուր ժողովոյ 1874-ի առաջին բացումը - 7:
Նամակ 122:
Հանդէս տարեգործի նստաւայրութեան Ս. Վարդապետեան եւ ժառ. Վարդապետի - 32:
Է. Տիեզերական ժողով - 47:
Մահ Կ. Պոլսոյ Պարիսրբութեան Տեղապահ Ներկայացուցիչ Արքեպիսկոպոսի - 48:
Ներսէս Արքեպ. Վարժապետեան Կ. Պոլսոյ Տեղապահ - 48:
Դպրոցական հանդէս - 63:
Բեքեհեմի Ս. Ինքնեան խնդիր - 83, 103, 190:
Առ Զամբանեան - 90, 131:
Տեղեկագիր Հովանական այցելութեան Մելիսեդէի վարդապետի Մարտտեանցի ի Ռումելի, ի Ռումանիա եւ յԱստուր-Հունգարիա - 97:
Երեւոյ - Ներկայիս վրայ խորհրդածութիւն - 114, 121, 145:
Լոյս. հանդէս կիսամեայ կրօնական, ազգային. բարոյական և բնութեան - 135:
Հարցաբնութիւն եւ հանդէս պարզեալ թարգմանութեան ժառանգաւորաց վարժարանի - 159:
Ցաւալի, բայց բարեյաջող դէպք մի ի Զանագ-Գալէ - 167:
Ս. Վ. Ս. - Համառոտ տեղեկութիւն Խտայիոյ Լիվորնո քաղաքի գաղթական Հայոց վրայ - 188:
Նախարարութիւն - 191:
Ս. Վ. Մարտտեան և Յանդիմանութիւն խաբէութեանց Զամբանեան - 201:
Ո. Գ. Բարեւարդեանց - Նամակ - 254:

Ս. Վ. Կոմարիկեան. Առ խմբագրութիւն Սիւնի - 261:
Պատասխան - 262, 284:

ԱՅԼԵՆԱՅԼՔ

Նոր Տարի - 1:
Ս. Վ. Ե. Մարկոսեան - Առողջական - 16, 39, 58, 79, 110, 126, 154, 182:
Նոր Տարւոյ առթիւ խօսուած ճառեր - 18:
Գիտաւոր - 142:
Նոր Հրատարակութիւններ - 144, 192, 264, 285:
Խ. Ս. Մեմեմեմի - Թաւաղատութեան կարեւորութիւնը - 162:
Քիստը կամ Տօն Քաւութեան Հրէից - 215:
Ժողովրդային երգչներ - 223:
Պարսից Շահին գոհարները - 228:
Հեղուկաւոր կուսակալներու սովորութիւնը - 248, 278:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆՔ

Յակավր Կ. Պարբեւեան - Բանի ապաշաւանաց - 70, 87:
Միտա Դ. Եր. Բարեկարգ. Գովարիւն ի վերայ երկրային - 132:
Յալիտեանական կամ բնութեան օրէնք - 187:
Կարապետ Բագրատունեան - Գիտէ գի՞նչ արարի - 207:
Սիրտ մարդոյ - 225:
Գրիչ - 226:
Երգ Հայաստանի շինական խնայից - 257:
Հ. Կ. Բարեւարդեան - Ի յնման Գրիտտոսի - 283:

ԱՐՈՐԱՅԱԿԱՆՔ

Հմարիտ յառաջադիմութիւնը ա՛ր է - 25:

Աւետիս Կարապետեան - Ոգի փառասիրութեան և ձկնամբ գահերէցութեան իբրև առաջին տիրութեւտ լուսաւորեալ դարուս այսմիկ - 42:

Ամէն յանցանք իւր հատուցումն ունի - 73:

Ստախոսութիւն - 94:

Միացումն սիրոյ մարդկութեան ընդ սի-
րոյն հայրենեաց - 165:

Մ. Վ. Մ. - Կարեւոր է ուսանիլ զմարդն,
կարեւոր է մարդոյ ուսումն նկատել իբրեւ
հիմն բանաւորական դաստիարակութեան - 169:

Ուսումն մարդոյ - 193:

Ս. Գ. Շահանեան - Զգուշութիւն դատե-
լու ժամանակ - 229:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Գողթն պատեր - 24:

Թո՛նաց Պատրիարքարանի խոտիութիւն-
ները - 48, 168, 191:

Սաստիկ ձմեռ և երկրաշարժ - 48:

Յաւալի դէպքեր - 71, 120, 143, 168, 190:

Կռիւ Բեթղեհէ՛մի մէջ - 72:

Ռուսիոյ Փոիւ-Հիւպատոսին ժամանումը
- 120:

Անգղիացի Տէքի մաւր - 143:

Խնդիր Կաթողիկոսութեան Ասորոց - 199:

Երկաթուղի Յապաէէն յերուսաղէմ - 216:

Վերադարձ Դեմիլի փաշայի - 216:

Ամենապատիւ Պատրիարք Ասորոց յԱմ-
գզիա - 239:

Եղեռնագործութիւն - 240:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Շաթաբրիան. Ի՞նչ պիտի լինէր ընկերու-
թեան վիճակը, եթէ Քրիստոնէութիւնը չե-
րեւէր բնաւ աշխարհի վրայ - (Թրգմ. Գ.
Տ. Թ.) - 9, 36, 54, 77:

Հովուական Աստուածաբանութիւն - 12:

Ուսումն Քրիստոնէութեան - 49:

Աւետիս Կարապետեան - Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ յարատեւութեան եւ պահպանու-
թեան միջոցները - 106:

Աստուած - (Թրգմ. Գ. Տ. Թ.) - 117,
137:

Փա՛ռք ի քարոնս Աստուծոյ եւ յերկիր
խաղաղութիւն ի մարդիկ հաճութիւն - 149:

Կրթարան Աւետարանական բանից - 208,
217:

Գէորգ Աւետեան Զաքարեանց - Մարգա-
րէական յարակցութիւն ընդ մէջ Հին և Նոր
Կտակարանաց - 234, 241, 265:

Էմմէ Մարթէն (Թրգմ. Զաքար Մ. Համ-
բարձումեան) - Հաւատք եւ Յոյս - 246:

Էմմէ Մարթէն (Թրգմ. Զաքար Մ. Համ-
բարձումեան) - Մարդկային ազգին կրօնքը
- 273:

1875

ԱՅԿԱՅԻՆՔ

Յիշատակարան եւ երկու դէպք Գեր-
նիքսէս վարդապետի օրագրութենէն առ-
նուած - 10:

Մազաթիա վարդապետ - 14:

Ազդեցութիւն ազգային պարբերական հր-
դատարակութեանց - 15:

Մննդեան Տօնը - 24:

Տօն նահատակութեան Սրբոց վարդա-
նանց եւ հանդէս ժառանգաւորաց վարժա-
րանի - 25:

Պատմական յիշատակարան - 32:

Հրովարտակ Ալիի - 37:

Տիկին Ս. Բ. - Տեղեկութիւնք Գօթայից -
41:

Մ. Վ. Մարկոսեան - Խոստովանութիւն
Տէրոյնեց Պատուելոյն - 44:

Մահացուցակ - 43:

Տխուր դէպք մը - 46:

Խորհմէ վրդ. Մխիթարեան - Տեղեկու-
թիւնք Բերդեհէմի ազգայնոց վերայ - 62:
Կիրիմ - 64:

Տ. Տ. Մկրտիչ Սրբազնակատար Կաթո-
ղիկոս Կլիկիկոյ - 66:

Պատրիարքական Պէրաթ - 68:

Դպրոցական հանդէս - 78:

Հնդկաստանի Հայերը - 88:

Հերժումն սխալ հրատարակութեան - 85:
 Վարչական ծանոթութիւն - 87:
 Ատենախօսութիւն Յ. Ներսիսի Ամենա-
 պատիւ Պատրիարքի Կ. Պոլսոյ - 102:
 Կոիւ ի յետն Զիբեմեաց - 114:
 Յուզումներ ի Բեթղեհեմ - 120, 143, 283:
 Կիսուեր եկեղեցի Հայոց ի գիւղն էլ Բի-
 բեհ - 136:
 Պատասխանի - 142:
 Մ. Վ. - Նամակ - 157:
 Մահագոյժ - 203:
 Յ. Հովսեփեան եւ իւր վիմագիր հրատա-
 րակութիւնն - 238:
 Յարութիւն Թ. Գալբազեանց - Նամակ
 - 239:
 Կարեւոր ծանուցումն - 263:
 Պաշտօնական ազգ - 281:

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Գ

Մ. Վ. Կ. - Նոր Տարի խորհրդածութիւն
 կեանց եւ մահուան վրայ - 1:
 Երգող բռնումներ - 58:
 Նոր հրատարակութիւններ - 72, 216, 240,
 264:

Վէմ ի մասին Հայոց եկեղեցական ձայ-
 նագրութեան - 88:

Դպրոցական շէնքեր - 139:

Dr. T. De Witt Talmage. Ծաղկաբազ Ամե-
 րիկական - 145:

Խորէն վրդ. Միսիբարեան - Ժամանակի
 անգործութիւնը մեր կորուսումներն ամե-
 նն մեծն է, ինչպէս որ մօրա կիրառութիւ-
 նը մեր շահերու գլխաւորն է - 159:

Խորէն վրդ. Միսիբարեան - Մեր կեանց
 ապահովութեան ամենակարեւոր պէտքերէն
 մէկն ալ խնայողութիւնն է - 163:

Dr. Theodore L. Cuyler. Ծաղկաբազ Ամե-
 րիկական - 177:

Սեդրակ Մանգիհեան - Մեր ժամանակ-
 ուայ ոգին - 185, 206:

Երգումն ի Ռիւոլի - 282:

Անգղիական ծաղկաբազ - 208:

Ուխտ ի Ս. Բեթղեհեմ եւ ի շրջակայս մո-
 րիմ - 283:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Մ Ա Վ Ա Ն Գ

Մեղայ Աստուծոյ - 18:

Գալուստ Ս. Վրդ. Փափագեանց - Աշատ
 եւ Հայր մեր - 19, 21:

Ջափարիս Վ. Եղիայեան - Ի սգալի մահ
 Յովհաննու Մալգարացոյ Եղիայեան - 61:

Սոխակ Հայաստանի - 65:

Հակադրութիւն բարսեմաբար ոգեալ ու-
 տանաւոր չափով յԱմստեղ արեգայէ Տփլի-
 սեցոյ, 1839 - 90:

Ո. Գ. Բ. - Միբազ առ Մասիս. Մասիս
 առ Միբազ - 106, 107:

Դէպք վրդանիսեան - Առ Ազգն Հայոց -
 138:

Ծաղկաբազ Բրիտանական - (Թրգմ. Թ.
 Տամկանեան) - 153:

Ծաղկաբազ Ամերիկական (Թրգմ. Յովհ.
 Թ. Տամկանեան) - 180, 181:

Մարգար. Տաբաքի Սոխակ - 183:

Մամբրէ վարդապետ Յ. Մարկոսեան. Ե-
 ղերեց - 203:

(Անվերհազիր) - (Թրգմ. Յ. Տամկանե-
 ան) - 212:

Կ. Բազրատունեան - Բարաւունքիւն -
 236:

Բ Ա Ր Ո Ց Ա Վ Ա Ն Գ

Նիկողայոս Յ. Թագութեանց - Բգեշի մը
 եւ երեք բարեկամներ - 14:

Կրթութիւն ժողովրդեան - 49, 73, 97:

Էմմէ Մարքէն - Մարդկային սեռի կա-
 տարեագործութիւն: Բնութեան բարոյա-
 կան օրէնքը (Թրգմ. Մաքրուհի Յ. Թո-
 դաթիկեան) - 54:

Սրինգ Հովսեփեան (Թրգմ. Նիկողայոս
 Յ. Թոդաթիկեան) - 59:

Հայկազեան Ընկերութիւն. Պայմանք և
 կանոնք ընկերութեան - 115:

Մ. Վ. Բ. Խ. - Թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան
 նախանձն կը կուրացնէ զմարդն - 233:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն Գ

Գրոց ու բլրաց եւ Սասունցի Դաւիթ կամ
 Մեքիի Դաւա - 22:

Շուշան Շաւարշանայ - 167:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Վ Ա Գ Ր Ա Վ Ա Ն Գ

Յունաց Վանքի յուզումները - 47, 120,
 143, 144, 167, 192, 285:

Ջուրի առատութիւն - 48:

Հպտոց խաղութիւնները - 72:

Դօլերայի վախը - 168:

Հրէից բաղձանալը - 216:

Նոր տնտեսումներ - 264:

Ցաւալի դէպք - 264:

Հրովարտակ կայսերական - 274:

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

Մարգարէական յարակցութիւն ընդ մէջ չին եւ Նոր Կտակարանաց - 5:

Էմմէ Մարթէն - Հոգի ժողովրդաց (Թրգմ. Զաքար Մ. Համբարձումեան) - 12:

Էմմէ Մարթէն - Վարդապետութիւն եւ բարոյական (Թրգմ. Զաքար Մ. Համբարձումեան) - 39:

Մալսկանք եւ Դուխաբօրք - 70:

Մակար Վ. Բարխուտայանց - Կրկնաւկրտութիւն - 76:

Քննութիւն Աստուածաբանութեան վարդապետի (Դոփտորի) աստիճան ստանալու համար - 110:

Քրիստոնէութիւն ի Հնդկիս - 118:

Խորէն վարդապետ Մխիթարեան - Խոր-հուրդ եւ միութեան գործ - 121:

Կրթարան Աւետարանական բանից - 169, 193, 217, 241, 265:

Ամուսնութիւն եւ ամուրիութիւն եկեղեցականաց - 212:

Գարբիլ Դպիր Փոքիշանցի, Հրտ. Մ. Վ. Ս. - Տիփտիկոն կամ յիշատակագիրք եկեղեցւոյ - 226, 252:

1876

Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն Ք

Մահագոյծ - 23:

Բեթղէհէմի խնդիրներ - 23, 264, 285:

Հանդէս տօնի նահատակութեան Ս. Վալըրանաց - 25:

Պետրոս Մ. Վ. Ներկարարեան - Նամակ - 43:

Հայերէն մոր արձանագիր ի լեռն Զիքենեաց - 47:

Դպրոցական հանդէսք - 49:

Ս. Մանդիկեան - Ազգայնութեան խնդիրը - 62:

Պաշտօնական յայտարարութիւններ Ազգ. Կրօնական Ժողովոյ - 102, 141:

Յայտարարութիւն եւ Ծրագիր Փորձ հանդիս - 106, 108:

Ս. Գ. Ե. - Տեղեկութիւն յեղեսիայէն - 109:

Յունական ներկութիւնք - 121:

Տեղադրական - 141:

Կելիպոլսէն - 143:

Ս. Աթոռն Ներս սարկաւազական եւ քահանայական ձեռնադրութիւն - 144:

Համդէս տօնախմբութեան Ամենապատիւ Տ. Տ. Եսայի Սրբազան Պատրիարք Հօր - 145:

Եղեսիայէն - 188:

Պատասխան առ Պ. Կ. Ս. Խ. - 191:

Պատասխան առ Պ. Մ. Գ. - 215:

Անօրինակ դէպք մի - 238:

Մի համառօտ դիտազութիւն - 245:

Պատասխան - 262:

Ա Յ Է Ե Ի Ա Յ Ի Ք

Նոր Տարի - 1:

Ա. Բաճաթեանց - Լէյպցից եւ ճրագը շանկութիւնը - 15:

Յայտարարութիւն - 22:

Նոր հրատարակութիւնք - 24, 48, 96, 120:

Կոնկլաւ - 44:

Իսրայէլեան ընկերութիւն Պաղեստինի - 46:

Առասպել մովեռանդութեան ծնունդ առաժ - 94:

Աստղագիտական - 172, 189, 222, 253, 270:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ի Մ Ա Կ Ա Ն Ք

Յրիկ - Վլ. սն Թալեհի եւ Պոնի - 13:

Աւետիս Կարապետեան - Երբ վարդապետաց յԱւարայր - 33:

Աւետիս Կարապետեան - Հրաւիրակ մօրն Հայաստանի գարուն - 60:

Կ. Բաղրատունեան - Ես ալ Հայ եմ - 87:

Կ. Բ. Մ. - Խրախոյս - 88:

Աւետիս Կարապետեան - Ողբ Հայկունեւոյն - 89:

Աւետիս Կարապետեան - Թիշատակ հայրենի - 131:

Լուի Ռասին և Դանթեյան Աստուծոյ
ի բնութեմէ (Թրգժ. Աւետիս Կարապետեան)
— 179:

Աւետիս Կարապետեան — Ազբիրն փիլիսոփայեայ — 202:

Աւետիս Կարապետեան — Կարինէ դիւցազնուհի — 248:

Աւետիս Կարապետեան — Ողբոյն առ լոյս — 269:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Բարոյական վիճակ քաղաքական կուտակ-
ցութեանց — 97:

Մարդ — 227, 275:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Խօսակցութիւն ազգի ներկայ վիճակին
վերայ — 50:

Յիսուսի վերջին շաբաթ խաչի ճառ եւ
կորուսելոց յիմարութիւն — 110:

Համառօտ ընդհանուր պատմութիւն դրոյ-
քացայ վերայ — 113:

Ձայնագրեալ շարական հոգեւոր երգաց —
165:

Մոմսույ. ժողովիաց եւ ի լոյս էած Գ. Վ.
Սրուանձոնեանց — 166:

Միրաւ եւ Անհա. գրեաց Ո. Գ. Բաթիստ-
տաքեանց — 240:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Վ Ա Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Ճառալի դէպքեր — 24, 143, 167, 168,
192:

Անձրհի ճառատութիւն — 48:

Յոգալի ճամբան — 48:

Լուրեր Յոյն Պատրիարքարանէն — 72,
167:

Նոր կայսեր գահակալութիւն — 119:

Մպտեալ կայսրորդին — 119:

Թիւր տարածաշուքիւններ — 119, 143:

Տուրքերու թէթեւացում — 144:

Չարմանալի ծնունդ — 192:

Առաջին հարբի-Հիմնադրում վեհափառ
Սուլթանի — 197:

Կ Ի Ն Ս Ո Ւ Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Կենսագրութիւն Պիլֆոնի — (Թրգժ. Ս.
Ս. Յակոբեան) — 153, 181:

Կենսագրութիւն Մուլիէրի — (Թրգժ. Ս.
Ս. Յակոբեան) — 205:

Կենսագրութիւն Շիլլերի — (Թրգժ. Ս.
Ս. Յակոբեան) — 232, 257, 280:

Կ Ր Օ Ն Ա Վ Ա Ն Ք

Իրքարան Աւետարանական բանից — 7,
36, 73:

Քոմի մի հարց-պատասխանի — 81:

Երեմիա Մարգարէ — (Թրգժ. Յ. Տամ-
կանեան) — 83:

Չարարանք նախկին քրիստոնէից —
(Թրգժ. Յ. Տամկանեան) — 91:

Եգրի եւ Նէեմիի մէջ պարունակուած գըլ-
խուրդ դէպքեր — (Թրգժ. Յ. Տամկանեան)
— 118:

Գ. Ս. Շահանեան — Յիսուս յատենի Հը-
րէից — 125:

Խորհուրդ փրկագործութեան — (Թրգժ.
Գ. Ս. Իսմայէլի) — 134, 150:

Գ. Ս. Շահանեան — Արդար բողոք անի-
բաւ հարուածի մը դէմ — 157:

Գ. Ս. Շահանեան — Հշմարտութիւնը ան-
մահ է — 169, 193, 217:

Գ. Ս. Շահանեան — Բարոյական — 241:

Գ. Ս. Շահանեան — Անփորձութիւն — 265:

Պ Ա Տ Մ Ա Վ Ա Ն Ք

Ապառաժատութիւն Վարդապետ — Պատմա-
կան — 139, 162, 185, 213, 237:

1877

Ա Ջ Գ Ա Ս Ի Ն Ք

Ազդ առ ճանապարհորդ ուխտաւոր — 24:

Պ. Մնեղեան տօն — 24:

Ժամանակի նորածն Պատմաճատութիւն եւ-
պիսկոպոսի — 24:

Տարեկան հարցաքննութիւնք եւ պարգե-
ւատքաւորութեան համդէտ ժառանգաւորաց
վարժարանի Ս. Աթոռոյս — 30:

Մահաբան Արտաշ Լեւոնեան որ ի
ծաղիկ հասակի մեջից ի Տէր — 49:

Գ. Ս. Շահանեան — Եղեկալ — 53:

- Նոր գտնուած հիմ դիակ մը - 67:
 Ժամանում Նորած Ներսէս Եպիսկոպոսի
 - 71:
 Լուրեր Ատանայէն - 96:
 Միաբանական Ընդհ. Ժողով Ս. Աթոռոյս
 - 119:
 Ատանայէն - 119:
 Արեղայական ձեռնադրութիւն Ս. Աթո-
 ռէն Ներս - 168:
 Ազգային յուզումներ - 192:
 Ժողովրդեան ազէտներ - 196:
 Մահագոյժ - 215:
 Յակոր Արեւեան - Նամակ յնդեսիայ -
 237:
 Յակոր Արեւեան - Եդեսիայէն - 263:

ԱՅԼԵԻԱՅԼՔ

- Նոր Տարի - 1:
 Նոր հրապարակութիւններ - 48, 72:
 Ներքին ծով Ալմերիոյ մէջ - 165, 189,
 213:
 Թուլօմի քիարանը - (Թրգմ. Յ. Բորոս-
 եան) - 187, 233:
 Այլ եւ այլք - 284:

ԱՍՏՂԱԳԻՏԱԿԱՆՔ

- Աստղագիտական - 8, 57, 102, 125, 198,
 221, 245:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

- Մարդ - 13, 34, 80, 106:
 Արաւստ Գ. Կաթողիկոս - 49, 73:
 Գ. Ս. Իսմայէլցի - Մարդկային կեանք -
 132, 152, 177, 225:
 Զգուշաւորութիւն - 173:
 Արեան անձրեւներ և մթնոլորտական փո-
 շիւք - 238:
 Ներկայ դարուս ազդեցութիւնը ազգային
 կեանք վերայ - 269:
 Կանոնք վասն կենցաղավարութեան մարդ-
 կան - 287:

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԱԿԱՆՔ

- Աւետիս Կարապետեան - Ի շիրիմ սիրելի-
 եաց իմաց, եղիքերդ - 6:
 Աւետիս Կարապետեան - Տերք կաս ի բուն
 Տէ՛ր մեր տէ՛ր - 29:
 (Շար. 2)

- Աւետիս Կարապետեան - Առ վարդ - 105:
 Աւետիս Կարապետեան - Մովսէս ի վերայ
 ջուրցն Նիկիայ - 129:
 Աւետիս Կարապետեան - Խաչնութիւն -
 149:

ԳՐԱԿԱՆՔ

- Բնագիտութեան եւ տիեզերագիտութեան
 վրայ պարզ խօսակցութիւն - (Թրգմ. Մ.
 Ս. Յակոբեան) - 84, 111, 136, 157, 180,
 205, 230, 251, 281:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

- Ցեղախումբերու խնդիրներ - 71, 120,
 168:
 Ճաւալի դէպքեր - 71, 96, 120:
 Մահ Ասորոց Եպիսկոպոսին - 120:
 Վերադարձ Ասորոց Պատրիարքին - 192:
 Ձեռնադրութիւն Ասորոց Նոր Եպիսկո-
 պոսի եւ ձեկնում Պատրիարքին - 264:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՔ

- Կենսագրութիւն Շիրլիթի - (Թրգմ. Մ. Ս.
 Յակոբեան) - 18, 38:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

- Գ. Ս. Շահանեան - Ընտրութիւն ընթեր-
 ցանութեան մէջ - 25:
 Գ. Ս. Շահանեան - Հաց եւ կեանք - 77:
 Գ. Ս. Շահանեան - Կարեւորութիւն ուս-
 ման Ս. Գրոց - 97, 121, 145, 169:
 Գ. Ս. Շահանեան - Ստամբուլի կիմն -
 193, 217, 241, 265:
 Յարութիւն Մ. Սիրունեան - Կարեւորու-
 րիւն ուսման պատմութեան Հայ. Եկեղեց-
 ւոյ - 274:
 Յաղթանակ Գրիստմէութեան (Թրգմ.
 Յովհաննէս Տաճկահեան) - 278:

ՈՒՂԵԳՐԱԿԱՆՔ

- Աստուածատուր Եպիսկոպոս - Ուղեւ-
 րութիւն ի Ս. Էջմիածին - 44, 68, 92, 114,
 143, 162, 183, 210, 255:

ՊԱՏՄԱԿԱՆՔ

- Աստուածատուր Եպիսկոպոս Յովհան-
 նէսեան - Պատմական - 62, 88:

Պատրաստեց՝ ԱՂԱՆ ԱԲԵՂԱՅ ՊԱՆՕՋԵԱՆ

ՅՈՒՑԱԿ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Գ. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՆԱՏԻՊ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

(1512 — 1800)

210

ԱԼՓՈՆՍՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ԹՕՏՐԻԿՎԷՅ. ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ: Մասն Ա, Թրգմ. Պետրոս Վրդ. Թիֆլիսցի: Հրատ. Մխիթար Վրդ. Սերաստացի: Վենետիկ, ապ. Անտոն Պոսթոլի, 1741, 321 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ, ԵՒ ԿՐՕՆԱԴԱՐԱԿԱՆԻ ԱՌԱՔՆՈՒԹԵԱՆ:

Զարգացեցեալ է Հայր Ռաբրիկից Ալփոնսոս քահանայէ Յիսուսեան կարգին: Եւ թարգմանեցեալ է Հայկական բարբառ թեմաքոսէ Վարդապետէ Թիֆլիսցեայի է վաղելոյց ժամանակաց: Եւ լատինարարութեամբ նորին սրբազրեցեալ ժեմառ աշխատութեամբ է Մը-խիթարայ Վարդապետէ Սերաստացեայ Արքայ Հայր կուչեցելոյ:

Եւ ապագրեցեալ է Հայրապետութեան Տեառն Ղազարու Հայոց Կաթուղիկոսի: Յա-մբ Տեառն. 1741: Գեղանձերք: Յ: Ի Վենետիկ է ապրանքի Անտոնի Պոսթոլի: Հրամանաւ Մեմուրացոյ:

ՈՒՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուեր:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Ա

211

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՒԱՏԻ: ԳԻՐՔ ՔԱՐԱՉՈՒԹԵԱՆ ՈՐ ԿՈՅԻ ԱՄԱՌԱՆ ՀԱՏՈՐ: Կ. Պոլս, ապ. Արքանձ Դպրէ, 1741, 740 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐՔ ՔԱՐԱՉՈՒԹԵԱՆ ՈՐ ԿՈՅԻ ԱՄԱՌԱՆ ՀԱՏՈՐ:

Արքանձ սրբոյ Տօնի Գրիգոր Տաթևացեայի եօթնալոյս վարդապետի: Տը-պագրեցեալ օգնականութեամբ սուրբ առաքելոց Քաղչոսի եւ Բարթուղիմէոսի. Եւ ուր-բոյն Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին: Եւ արագահա Վկային սրբոյն Մինասայ:

Ի Հայրապետութեան սրբոյ իմիտենի լուսակառոյց՝ տիրանկար՝ եւ անյալթիլի աթոռոյն, Տեառն Ղազարու. ամենայն Հայոց երիցս երանեալ դերձնաբեր երջանիկ եւ աստ-ւածաբան Վարդապետի: Եւ թ պատրիարքութեան սրբոյ երուսաղէմի ջրխոտոսակոյն աղ-հացն Տեառն Գրիգորի աստուածաբան Վարդապետի: Եւ թ կոստանդնու պոլսոյ քաղաքի պատրիարքութեան՝ Տեառն Յակոբայ աստուածաբան Վարդապետի: Հրամանաւ վերոյ-դրեցեալ սրբազան վեհին մերոյ:

Այլ եւ հրամանաւ երկուց սրբազանից վերայդեցելոց պատրիարքացոյ: Հնգ հո-
վանեալ սուրբ Աստուածածնին բազմաւաւք եկեղեցոյն ի կոստանդնու պոլիս: Արդեամբ
եւ Ծախիւք Ղափանցի Մանանի Եանաղարին:

Թուին. շնչ. Փետրվարի. ին:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Փառք...

...Որ իւրով առաւ մարգարէսութեամբ եւ զթուփեամբ եւ կարգութեամբ ահա-
մանութեան իմում առլ աղել եւ ի յանդ հանել զպատուական եւ զհոգեշահ ժառանգ
զայս, ի փառս իւրոյ մեծութեան եւ բարեբարութեան, եւ ի յազատ մահկանց եկեղեցոյ,
եւ ի պարծանաւ աղգին հայոց:

Եւ եղև աւարտ սորին ի Թուին հայոց շնչ ի հոկտեմբերի քան եւ հինգ:

Ի հարցադատութեան լուսակաւոյց մեծի եւ տնայաթիկն աթոռոյն սորոյ էջմիածնի
տեսն Ղազարու զերընիք եւ երջանիկ եւ աստուածաբան կաթողիկոսին:

Եւ ի պատրիարքութեան սորոյն եղուստգէմք եւ կոստանդնու պոլսոյ երկուց սըր-
բազանից տեսն Գրիգորի եւ տեսն Յակոբայ աստուածաբան վարդապետացն: Իսկ յընդ-
հանրական մեծի աթոռոյն էջմիածնի հաւատարիմ եւ Ծայրագոյն նուիրակ՝ տեսն Ովհան-
նիսի Հանպղեայ եւ իսհմատարք եւ աստուածաբան վարդապետի եւ առաջնորդի սորոյն
Թուսայի տաւքելոյն. որ է ի զողթնեայ դաւառէն. որ եւ ի սոյն ամի՝ եկեալ էր նուիրակ
ի մեծն կոստանդնու պոլսոյ. եւ բազում անգամ յորդորեայ աղել զուրբ մատենաւ զայս:
Այս ինչ յայտ լիցի սրբազան հարցք եւ մանկանցք սորոյ եկեղեցոյ. քանզի շուք եղև
պատճառք աղեցման սուրբ մատենիս: Նախ՝ վերգրեցեալ սրբազան վեհն՝ որ եկն Եր-
ւրակ ի քաղաքս ի Թուին 1182. եւ բազում անգամ յորդորեայ զիս եւ հարկ եզ ի վերայ
իմ: Նուիրդ՝ զի ամի կորիցէ աշխատանք իսթաւոյս վարդապետին մեծի Գրիգորի ասթի-
ւացոյն: Երբորդ՝ զի ամի զայր ի մէջ աղգին մերում զերքս այսոյ բայց միայն տեսնն.
Յորբորդ՝ զի ամի սուին մարմաւորս յիշատակ ի վերայ երկրի: Նաեւ հարգ իմ եւ եղբարք՝
որք հանդիպէք ընթերցուլ զքաղցրածարան մատենաւ, միմ կայր մերի. յիշեցէ զնշնչե-
կալսն իմ որք ի ներքուստ Ծրեալ կան:

Նաեւ յիշեցէ զլուսաւորեալ հոգի պատրիարք Ովհաննէս վարդապետն՝ որ եւ
պատուական օրինակ մի աղելոյ. եւ բազում անգամ հարկ եզ ի վերայ իմ վանս աղեցման.
եւ ի յաւառաւ սորա ոչ մտանեայց. այլ կոչեցաւ ի կոչողէն. աւր դատաւորեացէ զհոգի նորա
ի դասն երկոստանս սորոյ վարդապետացն. զի բազում աշխատանք ունի ի վերայ աղգին
մերոյ: Այլեւ յիշեցէ զՄիքայէլ վարդապետն աղուկեայ վանիցն որ այժմ անպապան է
սրբազան վեհն. որ ետուր օրինակ մի աղելոյ:

Եւ արդ՝ որք հանդիպէք մատենիս այսմիկ, եւ օգտիք ի սմանէ ընթերցուլ կամ
լսելով, յիշեալիք հոգեւորական սիրով ի մաքուր աղթմ մեր, զմեղաւորած անեն իմ անաթ-
ման Ծառայիս մերոյ, զմահմետի Ծանաղարս եւ զեղբայրն իմ զՍէհրաան. եւ զննողս մեր
զՀախնազարն եւ զԹաղուհին. եւ զկողակիցոյ մեր զՀովհաննէս եւ զԺիւս Հովհաննէս. եւ
զորդական մեր զՅովհաննէս. եւ զկուսակիցոն եղբայրն մեր զԽրիստոս Սահականսն ի աւր
հանգուցեալ. եւ զՊեճեան. եւ զԵրվան մեր զԻւլիզն եւ զՄարգարիտն եւ զԹուսարն. եւ
զպապոյ մեր զՏէրոսն եւ զաւր Ովհաննէսն. եւ զմամիկ մեր զՄարիամն եւ զԺիւս Մար-
իամն եւ զամենայն արեան արու զմերձաւորս մեր յիշեցէ ի բերնառոյ: Եւ զուգ յիշեալ
լիւիք ի ինմանայ մատենոյ:

Նաեւ յիշեցէ զհոգեւոր եղբայրն իմ զԵսայիպեղի Առաքելի որդի Սիմոն աղէն:

Եւ արդ՝ զվերոյդեցեալ երկու եղբարս հարազատ՝ ոչ միայն զոգելոյ քմ պար-
տաւոր եղբարք, այլեւ հետեւիկ հարկաւորեմք բարեգործ չաղաք նոցա. զի սորա եւ արք
ուներ զաւակ ի սոն ըստ ասելոյն ետայնայ եւ երանութեան արժանիք. Ձի ի բազում տե-
սակ բարեգործութեան Թուի ինմ թէ մեծ եւ յոյժ իմն տեսակ բարեգործութեան է այս
ճանաչողացն յայտնի, զորոյ զմեծութիւն նա միայն կարէ գիտել որ ճանաչէ թէ որքաւ եւ
որպիսի օգուտութիւնք նմանին ի սուրբ գրեանքն ընթերցմանէ:

Իայց տացէ աւր մեր ճանաչել զանհամեմատ բարութիւն զրեանց եւ փափազ ունիլ
այսպիսոյ յիշատակի յաշխարհի յետ զնախնի մերոց. որ իբր առաւ աղբիւր բարութեան
միշտ զկնի ընթանայ պատճառին իւրոյ:

Պարտիք յիշել եւ զսոցող մատենիս՝ զԹրակացի Աբրահամ զպիրն. որ իւր իսկ մե-
րամբ անհնգիկաւ աշխատեալ ևս զմուրն սեւաթոյր կապարեայ դրոց ոչ հաւատալով այլոց
մշակայ. յիշեցէ եւ զննողն իւր զՍարգիսն եւ Ջաղիզն:

Դարձեալ յիշեցէ՛ք եւ զսպասանէր զործոյս զարի եւ զբաժն շարագրող զբոցս կապարեղինաց զտիրացու Անտոնն. որ կորովամիտ նկատմամբ զգիրոս, զեղերիւր ի շարարար դութեան պատառախան եւ սխալալինն օրինակի գրեցոյս. Թէ ի շարինն, Թէ ի ցրտանն, եւ Թէ ի փոփոխումն սխալալ զբոց, ի սկիզբէն մինն ի կատարումն սորա. որ արդարեւ հաս զիւ այլ ումեց էր հնար յաւարտ եւ ի գլուխ տնել: Քանզի օրինակ մանրագին գրոյս ամառան՝ որոյ նշմարելն եւ ընթեռնուելն որ բազմաց ոչ զայր կար, սա իբր յիշեցնէ գրեալ՝ զխրաքանչիւր ըստ եւ բան եղեալ տոնտեղ իւրում շարագրեաց. զորոյ երկս եւ սլխասանս՝ նա եւեթ գրեալ որ տեսողն է զաղտնեաց. նաեւ զննողն իւր զԳրիգորն եւ զՄարիամն: Երեւցէ՛ք եւ զմիւս աշխատաւորն զործոյս ապման զխոյնցի սեւանեան՝ Կարապետի որդի զԻնզնաթոնն՝ որ բազում աշխատանս կրեաց: Ընդ նմին յիշեցէ՛ք եւ զյօհաննէս զաշխատակիցն գործոյս: Այլ եւ յիշեցէ՛ք զսերաստացի ծաղկարար արքայոս Բարեմիւր եւ զՅակոբն: Ձկնի ամենեցուն՝ յիշեցէ՛ք եւ զմեղօք մանեալ տնն իմ անհանձնար՝ զարքազօղ սուրբ շրջոյս եւ զյարմարօղ ցանկոյս ըստ կարեաց, զՄարտիրոս. զպիրոս՝ եւ զորդեանն իմ զՍեբրեյն եւ ըգ՝ Բահաննէս: Եւ հայցեմ ի սրբաւոր ընթերցողաց հարցդ իմաց եւ եղբարցդ՝ զներումն տալ սխալման իմոյ: Երեւոյդ՝ յիշեալք լիլիք մեզն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

230.154 Տա

212

ԱԼՓՈՆՍՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՌՕՏԻԿՎԷԹ. ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ: Մասն Բ. Թրգմ. Պետրոս Վրդ. Թիֆլիսեցի: Հրտ. Միտթար Վրդ. Սերաստացի: Վենետիկ, տպ. Անտոն Պոթոյի, 1742, 248 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ:

Շարագրեցեալ ի Հայր Յօսեփիկէց Ալփոնսոս քահանայ Եփեսոսեան կարգին: Եւ Թարգմանեցեալ ի Հայկական բարբառ ի Պետրոսէ Վարդապետէ Թիֆլիսեցոյ ի վաղնիւց ժամանակաց: Եւ յանձնարարութեամբ նորին սրբազրեցեալ մեծաւ աշխատութեամբ ի Մլխիթարայ Վարդապետէ Սկրաստացոյ, Աբրայ հայր կուցեցուց:

Եւ տպագրեցեալ ի Հայրապետութեան Տեառն Ղազարու. Հայոց Կաթողիկոսի: Թամի Տեառն. 1742: Յուլիսի. 18: Ի Վենետիկ ի տպարանի Անտոնի Պոթոյի: Հրամանաւ Մեծաւորաց:

ԵՒՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Չունի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Ալ

213

ԱԼՓՈՆՍՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՌՕՏԻԿՎԷԹ. ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ: Մասն Գ. Թրգմ. Պետրոս Վրդ. Թիֆլիսեցի: Հրտ. Միտթար Վրդ. Սերաստացի: Վենետիկ, տպ. Անտոն Պոթոյի, 1742, 220 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ:

Շարագրեցեալ ի Հայր Յօսեփիկէց Ալփոնսոս քահանայ Եփեսոսեան կարգին: Եւ Թարգմանեցեալ ի Հայկական բարբառ ի Պետրոսէ Վարդապետէ Թիֆլիսեցոյ ի վաղնիւց ժամանակաց: Եւ յանձնարարութեամբ նորին սրբազրեցեալ մեծաւ աշխատութեամբ ի Մլխիթարայ Վարդապետէ Սկրաստացոյ, Աբրայ հայր կուցեցուց:

Եւ ապադիցեալ ի Հայրապետութեան Տեան Հազարու Հայոց Կաթողիկոսի, Յամի Տեան. 1742: Սեպտեմբեր. 15: Ի Վէնէտիկ ի ապարանի Անտոնի Գոթօլփ. Հրամանաւ Մեծաւարաց:

ՔԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ

Ջուշի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Ա

214

ԳՐԻԳՈՐ ՎՐԴ. ՍԿԵՒՌԱՅԻ. ԳՐԻԳ ԱՂՕԹԻՑ: Կ. Գալիս, ապ. Աստուածատու Կոստանդնուպոլսեցի, 1742, ՃՂԲ (192) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳՐԻԳ ԱՂՕԹԻՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՍԿԵՒՌԱՅԻՈՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ:

Տպեցեալ ի Հայրապետութեան Սրբոյն էջմիածնի՝ Տեան Հազարու Սրբազան Կաթողիկոսի ժեհնայն Հայոց. Եւ ի Գաթիարդութեան սրբոյն Կրօնապետի՝ Տեան Գլխորդի Սրբազան Վարդապետի:

Ի Կոստանդնուպոլս Բազմի: Հրամանաւ Խորին Սրբազան Գաթիարդի Տեան Յակոբայ Աստուածաբան Վարդապետի:

Ի ապարանի ժանտէի աստուածատուի: Ի Քուին Հայոց ռեզա: Մարտի քսան:

ՅԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցման:

Ասոր Գրիգոր այս Աղօթից՝ Տպեցաւ եւ ի լոյս ածաւ արդեամբ եւ փափաղամբ՝ ի սուրբ Երուսաղէմ Հոնդուցեալ բարեպաշտն իշխանի Մուրառաղի Կոչեցեալ ժանտէի Յաբութիւնի որդւոյն: Ի յիշատակ Հոնդույն աստուածաւէր ծնողաց իւրեանց եւ ինքեանց: Որք դուլով բարեւէր ծնողի բարեւուն զաւակք՝ եղին արդեամբ իւրեանց զսեղանս զայս Հոնդեցոյց՝ առաջի ջերմեանդ Հոնդէր եղբարց. առ ի առ իշխել ժիշտ զբարեւէր ծնողս իւրեանց եւ զինքեանս յաղթաւ:

Ուստի առան յարգմութեան զհոգին յիշողաց եւ յիշեցելոց՝ յիշեցէ ի գթութեան իւրում Ամէն:

Եւ զհարազատ աշխատուորն զործարանին՝ զԵղեղիացի տէրացու զաբարիայն յիշեալիք ի յաղթաւ:

ՄԱՆՕԹ.

Գրքի աւարտին կը գտնուին որբագրադիւճ՝ Պաղտատար Դպիրի երեւ քերթուածնքը, հետեւեալ վերագրեալ. (ա) Երգ պաղտատանց առ Հայրն երկնաւոր, պաղտատար ժեղաւոր զպրի առաջեալ: (բ) Նորին երգ պաղտատանց առ փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս: (գ) Նորին երգ ժաղթանց առ սուրբ Հոգին ճշմարիտ:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Ա

215

ՃԱՆՈՅ (Փոքր): Կ. Գալիս, ապ. Մարտիրոս Դպիր, 1742 (աւարտ. 1748), 724 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՃԱՆՈՅ ԳՐԻԳ ՓՈՔՐԱԳՈՒՆԵՂ: Արաւանեալ ի մեծ ճալոցէ զԵղեղեալի եւ վայելուչ

զաղափարեցելոյ ի մատենից հետց թագաւորացն հայոց. յաղապս եկեղեցականի դպրոց մեծաց եւ փոքունց:

Ձի յառաջագոյն ասացաւ՝ վերահասա լինիցին զգոյնացեալ ուղիղ ընթերցման ի յատեան եկեղեցւոյ առաջի մեծամեծաց. աշխիջն, նպիտկողոսոսց եւ վարդապետաց. Գաւանայից. եւ առհասարակ ամենայն Ժողովրդոց:

Ուստի պարունակէ սոս յինքեան ի բոլոր տարւոյ զընթերցումս համայնս զպրաց որ ի ժամ պատարադի. աշխիջն, զերգ. երգոցիւ. զԱռսկացն. զՄարգարէիցն. զԱռաքելոցն Գործոց. զՊողոսի Թուղթսն. եւ զԿաթողիկեայցն. եւ զԱղուհայից զերեկոյանս պրեանսն բոլոր:

Տպեցեալ արդեամբք եւ զոյիւք տպագրողի ի փաստ քրիստոսի եւ ամենահնուկ մօր հորին:

Ի Հայրապետութեան տեան Ղազարու սրբազան եւ աստուածաբան Կաթողիկոսին: Եւ ի պատրիարքութեան երկուց Աթոռոցն որոսն երեսադէմայ եւ կատանդեռա պօլոսյ, տեանս Գրիգորի եւ տեանս Յակոբայ աստուածաբան Վարդապետացն:

Ի Թուին հայոց անգա: Մայիսի իգ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Մատենիս:

Ենորհէ եւ ողորմութեամբ տեան մերոյ եւ փրկչին յիսուսի քրիստոսի, եւ բարեխոսութեամբ որբուհոյ աստուածածնին, եւ որբոյն Սարգոյի զօրավարին, յանկ ելեալ տարակցաւ. հաշու մասեանս աստուածային հին եւ հոր կտակարանաց:

Ի Հայրապետութեան աստուածակց զահայն՝ տեանս Ղազարու սրբազան Հովնատեանի ամենայն հայոց:

Եւ ի պատրիարքութեան երկուց Աթոռոցն որոսն երեսադէմայ եւ Կոստանդնուկ պօլոսյ՝ տեանս Գրիգորի եւ տեանս Յակոբայ Գաղցրաբուղի՝ Արդիւնարար՝ եւ աստուածաբան քաղալացն որոսն Նկեղեցւոյն հայտառանեայց:

Ի Թուիս մերոյ անգր, Յուլիի իգ:

Արդ երբ ասանայք զսոս՝ յընթեռնույն մեր, յիշեցէ՛ք զժամպուշեակ ծնողն իմ բոլ՝ մահաւոր Սարգիսն. եւ զեղբայրն իմ զԳեորգն Հանգերմ մարտ իմոյ եւ հոմայն ննջեցաւ լուրս:

Այլեւ յիշեցէ եւ զպատակեցի Սարգոյի որդի զտէրացու Յարութին եւ զմայր հորին զԵւան. որ ի գործ տպման սորա եղև մեզ մեղքեալս:

Եւ ես առաւել յիշեցէ՛ք եւ զանձաններ աշխատաւորն իմ զՏէրապու Անտոն զտրինին իմ. որ ի աղուհի սորա, եւ թէ ի շարուն գրոց, եւ ի ցրուումս, աշխատանս ո՛չ սակաւս կրեաց միտաւի գցայց եւ զցերեկ: Յիշեցէ՛ք եւ զծնողս որոն զԳրիգորն եւ զՄարիամն. եւ զգոյր հորա զԿատրինն. եւ զեղբայրս հորա զԿարին եւ զԱշոտն:

Վերջապէս յիշեցէ՛ք եւ զհուստա ծառայս մեր զՄարտիրոս զպրե. եւ զորդեանին իմ զՍերուրէն զԱնիփսիմէն եւ զՅովաննէն: Եւսն յիշեցէ՛ք զտրինի աշակերտն իմ թղթադէր զտէրացու Յարութին:

Կիւպէնկեան Մատենադարան

264. 8

1742

216

ՀԱՅԱՐ ՎՐԴ. ԶԱՀԵՑԻ. ԳԻՐԳ ԱՂՕԹԻՑ ՈՐ ԿՈՑԻ ԱՍՏՈՒԱՆԱՂԵՐՍ: Կ. Պուլիս, տպ. Արարամ Գպիւր, 1742 (աւարտ. 1744), 270 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԳ ԱՂՕԹԻՑ ՈՐ ԿՈՑԻ ԱՍՏՈՒԱՆԱՂԵՐՍ:

Թարմարեալ ի Ղազարու Ամենիմաստ Հայրապետի:

Ի 1191 Թուին:

Յաստատեակաւոց եւ ի տէրգերական Կաթողի Ուրբ. Էթմիաթին:

ՌԵՇԱՏԱՅԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Շնորհօք Ամենասրբոյ Երբորդութեան միանակեմի հիւսիս Տէրութեան Առաւելոյ:
Տպագրեցաւ զիրքս այս, աստուածաւառ եւ արգարացուցիչ: օր զհետեւեալ իւր
հրկնաթռիչս առեալ, ընդ անմարմինս զասեցէ:

Ի Հայրապետութեան Առաւելակոյց եւ անյաղթելի տիեզերական աթոռոյ սրբոյն
միանակեմի եւ առաքելակեմի եկեղեցւոյ՝ Տեառն Ղազարու Երեցս Երանեալ յոգեմ
մասս եւ զգնանանաւ Պատրիարքի: եւ Սրբազան Վեհապետի ամենայն Հայոց Հեղինակի
եւ յօրինողի զբոյս:

Եւ յերկուց պատրիարկացն՝ սրբոյն Սաղիմայ, Տեառն Գրիգորի սրբեղծարի:

Եւ ի Կոստանդնու պօլսոյ, տեառն Յակոբայ Առաւելաւարանի:

Եւ Հաղարարմութեամբ սրբեղծարարի եւ զերանուշակ Աթոռոյն Սրբոյ էլմիանի
եւ Մայրապոյն Նուիրակի ի Կոստանդնու պօլսոյ, տեառն Իսահակ աստուածարանութեան
Վարդապետի:

Ի Տպարանի արուպ Արաւամբն:

Յիշեցէք եւ զաշխատարար զարեարանի զկեսարացի Գրիգորի սրբի զՏիրացոյ: Ան-
տան:

Եւ զմիւս զաշխատակիցս զիւրեքի սեւանայ Կարապետի սրբի Իգնատիոսն: եւ Զէջ-
միանիք Սարգիսն:

Ի Թուին Հայոց. 1193:

Կիւլլենկեան Մասնագրան

248 2ա

1742

217

ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴ. ԵՄԱՍՏԱՍԻՐ. ԳԻՐԲ ՄԵՆՆՈՒԹԵԱՆ ԵՕԹՆ ԹՂԹՈՆԵՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿԻՏ. Կ.
Պալես, Եպ. Արաւամ Գրիգ, 1743, 870 Խ 14 չԷ. = 884 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ՄԵՆՆՈՒԹԵԱՆ ԵՕԹՆ ԹՂԹՈՆԵՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿԻՏ. Արարեալ Սրբոյ Վարդապետին
Սարգիս Հայոց Իմաստասիրի: Եւ Կույի Սարգիս Գիրք

Տըպեցեալ ի Հայրապետութեան Սրբոյ էլմիանի տեառն Ղազարու Երեցս երանեալ
Սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարկութեան Երկուց աթոռոցն երուսաղէմի եւ Կոստանդնու պօլսոյ
տեառն Յակոբայ Առաւելաւարան եւ Սրբազան Վարդապետացն:

Արդեամբք Ղափանի Մահտես Եւանգելարին:

Թուին Հայոց. 1192. Ի Կոստանդնու պօլսոյ:

ՌԵՇԱՏԱՅԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցման սուրբ Մատենիս:

Փառք...

...Որ եւ կարողութիւն տկար բնութեան մերում յաւարտ հանել զտպումն Գրքոյս
այսորիկի:

Ի Թվին. ձեզզ: Մայիսի. 3ր:

Ի Հայրապետութեան սրբոյն էլմիանի՝ տեառն Ղազարու Երեցս երանեալ Սրբո-
զան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարկութեան սրբոյն Երուսաղէմի եւ Կոստանդնու պօլսի՝ տեառն Գր-
բիգորի եւ տեառն Յակոբայ Սրբազան Վարդապետացն:

Ի տպարանի Արաւամ զպրի:

Որ եւ արդեանման սրբին ունեաց օրինակ մի գրեալ ի Թվին 217. եւ ի Թվին 218՝
բերեալ հղեւ գիրք մի եւս ի ժող. սուրբ Կարապետէն Հրամանաւ, Խորին աստիշարդի տեառն

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ՄԵԿԻՆՈՒԹԻՒՆ ԱՂԹԹԻԾ ԵՒ ՆԵՐՐԱՂԻՆԱՑ ՍՐՐԱՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՑ ՀԻՔԻՄԱԿԱԿԻԱՆ ՎԱՐՂԱԿԱՆԻ:

Ի Հայրապետութեան զերպաշտ Աթոռոյն Սրբոյ Էմիլիանի Տեառն Հաղարու ամիսն էր Հայոց զերընտիր եւ վեհափառ Կաթուղիկոսի:

Եւ ք Պատրիարքութեան Սրբոյ Նրուսաղէմի Տեառն Գրիգորի Եղեղեղեայ մեծի եւ Աստուածաբանութեան Վարդապետի: Իբր ի Հիմանէ նոր Երրուղիք Առաքելական Աթոռոյն Սրբոյ Յակոբեանց:

Երազդեալ եւ մեկնեալ մեծաւ զգուշութեամբ եւ շրջաւայեցութեամբ ի Յակոբայ Արք Նպիւհոպոսէ եւ Պատրիարքէ Կոստանդնու Պոլսոյ Աստուածաբան Կոնչեղէոյ: Եւ Երրուղիքութեամբ Նոյնաց Հեղինակի

յլմէի Տեառն 1745 Գեղեմեմբերի իր. Եւ Հայոց. ձեզդ: Ի Կոստանդնու Պոլսի Քաղաքի ի Երազդեալ տպարանի Տէրացու Գաբրիէլին ոք ի լոյս անեալ:

ՌԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Գրքոյս:

Փառք...

Արդ՝ ի խաղաղման ոտն տաճանելի եւ ի վեր քան զկար մեր իբր Նոյնիս տապանի Հանրապետականի ինչպէս՝ յամենայն բարեխորաց. յամենայն անախտնից. եւ յամենայն աստուծոյ սերելեաց. յիշման արժանի տանել զամենայն երկաթաբարբառ աշխատոց ի ամս, զմեղսաներկ Հոգի, ի վեր քան զկարն մշտող. զՅակոբ եւ ԵՄ անուամբ Պատրիարքս. եւ զԱրք Նպիւհոպոս Կոստանդնու պոլսոյ. զրազմամբ լիարեալ, եւ Հոգոք տառապեալ անմեղ բազմամեղ:

Եւ զերեքերանեան, Սրբէականաց, մաքուր տապանակ Աստուածութեան կամաց, զգեղապետի, վեհ Պատրիարք Սրբոյ Նրուսաղէմի. զՏէրն իմ եւ զՀայր. զյարթուն անան Հակոբի քրէն Աստուծոյ, զԳրիգորիս անգրանիկ շտապիղն Ամրաւորու լնորհասփուն եւ լուսաւորած Գրքատանն. եւ զԱստուածաբանութեան մեծ Բարուսապետն:

Որ Հանրապետարած աղօթանուր Հայցմամբ, մեծապէս բարբառ եւ երախտաւոր մեղ եղեւ ցաւարումն Գրքոյս. եւ ելոց է յար՝ եւ առ այլ զորեաւորութիւն մեր՝ զորս երկաթիւրոցն եմք ի պատիւ եւամբոյն աստուծոյ, եւ ի պարմանս Լուսաւորի Հուսոյն եւ րոյ Տեառն Վարդանայ մեծի Վարժապետն Գրքատանն:

Յիշելիք եւ քանի՞նչ տապալեալ Հոգեւոր մեղսն իմ եւ Վարժապետ՝ զառ ի Քրիստոս ննչեալ, զորաբնեցաւ իշխանի Աստուածաբանից, եւ մեծապէս զԱստուածաբանութիւն ի լոյս անող եւ բանիւ արտաբեր յիւրում ժամանակի, զՏէր Յովնան Արք Նպիւհոպոսի, եւ զգեղաբարձ Պատրիարքն Կոստանդնու պոլսոյ: Երբ մաքուր անանցն մաքուր կաթանէ՝ ջամբաւ մեր ի մեկնութենէ, բառ որակութեան կաթին եղաք արարոյս. եւ յաղբերէ նորին վարդապետութեան, զայս վտակն խաղացուցաք յարումն Աստուածաբանաց: Որ պատահաւ. որն երկոք լիարուն զգրոյս (եթէ շեղէ յանգեալութիւն ասելոյ) կարեն իմա՛նայ անհասկ Աստուածաբան անմիւր, ի պողոնն գծաւ. եւ աշակերտիւ զվարդապետին իմոյ անհասկութիւն իմաստիցն: զի թէ աղբերն քաղցր է, ակն եւ քաղցրագոյն պարզ եւ յիմա:

Յիշելիք եւ զմեծապատիւ եղբայր մեր ի Քրիստոս, զգեղեղէն ցաւալի եւ վշտապատ կենաց իմոց, զՋովնանիոյ զայլ զիտապետ եւ զԱրք Նպիւհոպոսն, զՏէր Աղէքանդրոս պաշտօնակիցն մեր ի Քրիստոս եւ զԱստուածաբան Վարդապետն: Որ յնպիւհոպոսութեան մերում ի ժամանակս եւկրանեան ասն ասածոց Լուսաւորի Կարապետ Սրբազուն Կաթուղիկոսի զուղ Աթոռակալ ի օուր իմիւրն, եղեւ Խարտալիակ եւ ապաստար ի պաշտօն Առաքելական ատարձանի Եպիսկոպոսութեան մերում: Ընդ Տեառն խաւաղոյ Աստուածաբանութեան խորում եւ փողարարաւ քարոզչի. եւ ընդ Տեառն Միմասք Հեղանգի եւ քաղցրաբար Աստուածահնար Վարդապետի. Երազդեալ Արք Նպիւհոպոսի եւ վերանալի Տարօնոյ օրհնեալ եւ լնորհալի Գահի. լիմբի սրբոյ Կարապետի Տեառն միւրոյ. աշակերտի Լուսաւորի առաջն Արքանամու Քրիստոսապալ Քաւանայապետի եւ ձեռնաբաղան Կաթուղիկոսի, զորս եւ յիշել աշակիմ ի մաքուր աղօթս մեր:

Յիշեալիք եւ զհոգեկից եւ Համբիւրակ եղբայրն իմ ի Քրիստոս, զՅարութիւն Աստուածաբան Վարդապետն. Երազդեալ գեղեցիկաւորն իմ եւ. զցաւարած. որոյ երկունցն արդ-

համբ ի լոս անցնելու ասկեալ հոգեւոր բուրաստանս՝ ամենայն ծաղկօք եւ հոգեւոր մըր-
 ցօք լի։

Նաեւ ղկուելիքից խոտովանահայրն աւար Երուսաղէմի, ղխախաղութեան սրդի,
 եւ զթիթարիէն իւրում օրոք, ղԹօհաննէս ճղնաղիկաց եւ հեզանդի վարդապետն։ Եւ զա-
 մենայն միաբանս եւ զաշակերտսն վեհալուստեք Արթուրն անուն Տեառն Գրիգորի սրբոյ Ե-
 րուսաղէմի վեհ Պատրիարքի։

Նաեւ զազգէս մերոյ օրհնեալ եւ բարեպաշտօն Աստուածատէր եւ ղյիսաւոր իշխա-
 ւըն, ղցանկեան եւ ղպարխապ յամենայնում մերոյ ձախորդութեան, զմեծ Մահաւոյ Անգ-
 բնաբոս։ ղՀնովուեան յառաիւղ զմեծ Մահաւոյ Յարութիւն Աղայոն մեր։ Եւ զամենայն
 նոցապիսի՝ օրհնեալ եւ երկիւղալար իշխանս, եւ ղբարեպաշտ օրհնեալ Նազրենքն ալթի
 ճէմայիթի։ Եւ զամենայն սրտացաւ եւ հարազատ բարեկամս մեր, զմայրաքաղաքացիոն
 քաղաքիս։ ղԱլկնայիս։ Եւ ղԳեհարաբիս։ Եւ ղարեւելեան պարզ եւ յառակ սիրով ղբարբիս մեր
 կամեցողս եւ ղանհարգութի սիրելիսն մեր

Նաեւ ղսրբոյ երախաւորս մեր ըստ հոգւոյ եւ ըստ մարմնոյ։

Նաեւ՝ ղզատախարակն եւ ղմանկամարդն լուսահոգւոյ Հօր մերոյ Դպրատան, Նըր-
 րանկաւ ղհարապատիւն Ներսէի, ղՏէրացու Գառար Մահաւոյ մեծ Ամուսն կոչեցաւն
 Սեբաստացի։ Եւ ըստ լուս հրախառնի ի վերայ մեր եւ ալոց աշակերտաց լուսահոգւոյն։
 յորոյ վառանդութեան ժամանակի՝ լեալ էր առդիւական եւ պատապարհ։ Եւ փոխարեւո-
 բար կամեցաւ իմաստից՝ Կա մասախարաք առ ալլաւ

Նաեւ ղմարմաւոր ծնօղս մեր, ղՆալոյի կոչեցալ Մահաւոյ Պօղոսն, եւ ղՄահ-
 աւի Թամարն Ննիցեցալով մեր ի Քրիստոս։ Եւ ղամենայն արեան արու մերձաւորսն մեր-
 եւ ջոյն իմ համահայր եւ համամայր ղՄահաւոյ Տէրսւնին։

Նաեւ ղհոգեւոր սրգանկեան մեր ի Քրիստոս, ղանդաւնիկ աշակերտաւն մեր, ալթի-
 րիկից Պետրոս Դէան Սրապոյոյ։ Եւ ղԱթանա խուհեմ վարդապետն ղԴէան Եւդոկիոյ։

Եւ ղպաշտաւոր հոգեւոր հոգեւոր իմ ղՊօղոս վարդապետն։ Եւ ըստ լուս աշխատա-
 նոս եւ երկն կրեաց մինչեւ ցաւարումն ղբոսոյ յամենայնում, Թէ ի շարժանն եւ յերկ-
 րադաւանի սրբաբնութեան ի ասկեցալուն։ Թէ ծաղկանց եւ ղպիւնաց պատկերաց ջանդա-
 կեցանք վերակացութեան։ Ի յսլանութեան ցանկին եւ ի ժողովման տառապանց եւ ամենայն
 կարգադրելաց ի վեր ջան ղկարն աշխատեալ։ Նաեւ ղմարապետ վարդապետն, որ սակաւ
 ինչ աշխատեցաւ ի սկզբանէ։

Եւ ղմենաստան աշակերտն իմ ղՅովնէփ հեզանդի վարդապետն։ Եւ ընդ Նմին կա-
 դաւա ղՊետրոս վարդապետն։

Եւ ղնարգեան Նարապարտ ձեռնառան աշակերտն իմ ղՍտեփաննոս։ ղԴիսակի-
 եւ ղմարապետ քանի տառն եւ սրբոյ Աւետարանին ծառայոն։ Եւ ղՍտեփանապետն մեր։
 Նաեւ ղմարապետ Նարա Մահաւոյ Պետրոս սրտացաւն մեր, եւ ղաշխատաւոր Մահաւոյ Ա-
 լիքաւն։

Նաեւ անբաստացի ղպապարտան ղարծաւորսն, ղպապարտի կոչեցալ հանգուցեալ
 Տէրացու Բարսի սրգի Տէրացու Դարբէլին, եւ ղնարար Նարա ղՍտեփան, եւ ղմարապետ
 Միքայէլն։ Նաեւ ասցին հօր եկար ղանդուցեալ ղնարալի Տէրացու Յովնիս։

Նաեւ ղանարար ղանդուցեալ Դրիգորի սրգի ղՏէրացու Անանն, որ ի սուէ եւ ի
 ղԴիւնի, ջան ղերկու ամբ աւելի՝ յերկն աշխատանց մեծագոյն ջանք, Թէ ի շարժն ըզ-
 կապարտ ղմարա եւ Թէ ի ցրուելն, աշխատեալ վաստակեցաւ մինչեւ ցաւարս սրբոյ Մա-
 աւենին։

Նաեւ ղմարապետ եւ ղպապարտ ղպարապետն Մահաւոյ Թահաննէս։ Եւ ղարեւել
 Տէրացու Յովնիս։ Եւ ղմարապետ սրգին որ զառ ի բարին՝ ղՄիքայէլ ամենայն, յիշեցէ Ասա-
 տն ի բարին, Ամէն։

Կիւպինկեան Մասենապարտն

248-1 Նա

ՅԱՆՕԹՔ.

(1) Սրկիրոյ հասարակ կը սկսի մեր ամուսնաբերքով, էջ 721-էն։

(2) էջ 648-էն նստ հասարակ կը շարունակուի մեր Երակայութեամբ՝ 1(ա) և 38(դ)։
 սպա կը սկսի Յանիմէ՝ էջ 649։

220

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ԵՆՈՐՀԱԼԻ. ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ. Կ. Պոլիս, գի տպարանի Աստուածատուրի, տը-
պագրի՝ Յովհաննէս, 1748 (աւարտ. 1747), 432 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ԳԻՐԲ ՈՐ ԿՈՋԻ ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ:

Արարեալ եւ շարադրեցեալ ի Ներսէսէ Կլայեցւոյ՝ Յոգեմբարտ Հայրապետէ Յեղ-
րօրէ Վկայաբեր Հայոց Կաթողիկոսի:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ՏՊԱԳՐԵՑԵԱԼ ի Վճահաւ Հայրապետութեան Սրբոյն էջմեանէ Տեան Ղազարու Սրբա-
դան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյն Երուսաղէմի՝ տեան Գրիգորի Սրբադան Վարդա-
պէտի:

Ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքի:

Հրամանաւ Նորին Սրբազան Պատրիարքի՝ Տեան Յովորայ Աստուածարան Վար-
դապետի:

Ի Թուին Փրէշին Յիսուսի 1748 Օգոստոսի 21: Եւ ի Հայոց 1185

Ի Տպարանի Աստուածատուրի:

ՅԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպոգի եւ Տպի տուոգի:

Ենորհի. եւ ողորմութեամբ ամենակարողին ասուածոյ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն
սրբոյն. եւ բարեխոսութեամբ արազաւան եւ երջանիկ վկային իւրոյ սրբոյն Միստաս, ի
յանդ ելեալ աւարտեցաւ ազուած Գրքոյս այսորիկ. որ Կոյի՝ Յիսուս Որդի:

Ի վայելումն ասուածանսէր եւ քաղցրամտաւ մաքուր մանկեցոյ եկեղեցւոյ: Ի Տը-
պարանի մականի Աստուածատուրի:

Ի Թուականիս մերում, Հազար Հարիւր իննասն եւ վեցին՝ Փետրվարի 15:

Արդ՝ որք ասանայք զամ եւ ընթեմաւք շերտեանցն սիրով: Կան ժին՝ կրկնով
հրճուիք ի հոգի եւ ի մարմին՝ բերկրեալ ցնեալի յիշողիք ի Գրեհոստ փ մաքրափայլ ա-
զօթ մեր զաւրպեմ անառ սարին՝ զպաշտոցի հանգստեալ կղարյր Մովսէսի արդի զտիրացու
յակօրն. որ իւրով իսկ արդեամբ ետ ապել զամ՝ առ ի յիշտակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնողաց
խնայ, Հնդ ձմին յիշողիք եւ զապօղ սարին զվերազրեցեալ աստուածատուրի արդի՝ զանի-
մառ եւ զյանեալ ծառայ մեր զյոհաննէս զպիլոս, որ ամենեցունց եւ ծառայ պատրաս-
տական: Եւ մաղթեմ՝ ներումն շնորհել զանեալ սխալանացի ի սէին. զի անսխալ ի զործս
իւր ի Աստուած միայն: Յիշողիք եւ զպիլոստուարն զործարանին՝ զվանեցի գրագիր Ա-
ւէտի արդի՝ զտիրացու միութարն ծերունի. եւ զանգուցեալ կղարյր իւր զկանտին, Հա-
զեքս ոյլ երախտաւորք մերովք: Յորմէ եւ զուգ լինիլէք յիշեցեալ յաւուր յայանութեան
նորին. Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

811-21 ՇԵ

221

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ԵՆՈՐՀԱԼԻ. ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ. Կ. Պոլիս, տպ. Ջեյին Յովհաննէս, 1748, 390 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՏԵԱԹՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ անացեալ բոլի մըլիթարութեան, տան Հայոց
վանս մականացն որ օրհնեն զյիսուս, միշտ յանուն նորա ցնեութեամբի:

ՅԻՇԱՏԱՏԱԿԱՐԱՆ Ա

Սիրով ծանր՝ սիրազնեայք օրհնեալ լուսաւորազաւան ուղղափառ ազգը իմ հայրաց զի զաւով իմ սիրահար նախնեաց բանից, եւ տեսանելով զտակաւ եւ գլաճախաճախ բանս Գրիգորի մաղիստերոսի, կատարեալ փելիստփայի Դնախոսն արքայն Ներսիսի շնորհալուոյ ըստ մարմնոյ- վաճառոյ աթոն վարկայ՝ զի դասեցի ի կարգ տաղաքափութեան շնորհալուոյն մերոյ վաճառոյ ի դրեանց իմոց արտահանեալ, ետու հրաման սիրելի որդեւոր մերոյ աւագաւակաւ տիրացու յահանէս համեստարարոյն ի տպել զոր պարտեք սիրով ընդունիլ զբան մեծի իմաստասիրին ի վառաւ տատուծոյ եւ յիշել յաղօթս զանարման Պատրիարք Յակոբոս Արք եպիսկոպոս Նորոյս հոռայ ողջ կալով ի տէր:

Էջ 100-101

ՅԻՇԱՏԱՏԱԿԱՐԱՆ Բ

Յիշատկարան Տպագի:

Ողորմութեան տատուծոյ, եւ բարեխոսութեամբ ամենօրհնեալ մէջա կուսին մարիամաւ տատուածանին, եւ մաղթանօք եւ միջնորդութեամբ արքայն Յովհաննու կարապետին, եւ ամենայն Սրբոց, յանկ եկեալ աւարտեցաւ տաղաքափական գիրքս՝ որ կոչի Յիսուս որդի յարմարեալ ի ներսիս շնորհալուոյն մերմէ, ի փլմանէ շնորհաց հոգւոյն տաղուծոյ ի Հայրապետութեան արքայն էլմիսնի բարձրագահ աթոռոյն Տեառն Ղազարու արքայան Կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց. եւ ի Պատրիարքութեան արքայն Մուսաղէմի Աստուածակոյ քաղաքին, եւ արքայն Յակոբայ գերաւալի աթոռոյն, Տեառն Գրիգորի Արհի Բարու-նապետին:

Եւ ի Պատրիարքութեան կոստանդնու պոլսի մեծի մայրաքաղաքին Տեառն Յակոբայ Արք Եպիսկոպոսի եւ Աստուածարան Կոչեցելոյ:

Արդ՝ որք ընթերցուեք զսո՝ եւ վայելէք ի քաղցրութենէ սուրին, յիշեալիք ի մաքուր յաղթս մեր, զվերայ յիշեցեալ Սրբազան Հայրն մեր զՅակոբ գերեթանին Բարունապետն, որ բաց ի հրաման տալոյն մեզ ի տպումն երգարանին, յանկ եւս օրինակ մի ի դրեանցն իւրոց, զբանն Սրբոյն Գրիգորի մաղիստերոսի սրայ հայրական զթուփիւն եղիցի անպակաս ի մէջէ. եւ Աստուածն ամենայնի հաստատ պահեցէ ի յաթոն իւր ամէն:

Այլ եւ յիշեալիք արեւելցի երկու հարազատ եղբարան զպարօն յահանէսն եւ զմահտեան մեղրարին եւ զմեզան իւրեանց որք մեղքեաւ եղին մեզ ի հալալ արդեանցն իւրեանց ի աղօթան սուրին: Յիշեալիք եւս զանպակաս ծառայս մեր զաղաղաբոյ սուրին զՅովհաննէսն եւ զմեզան իմ զմահտեան զաղաքն, եւ զմայրն իմ, եւ զարդեակն իմ զտեախանն, եւ զամենայն արեւատաւաւ մեր հանգերմ նշնկեցելովք: Եւ եթէ սխալաւ ինչ զտեախցի ներել մաղթեմ իմումս իսկութեան, զի եւ Քրիստոս ներեցէ մեզ զթութեամբ իւրով ամէն:

Այլ եւ յիշեալիք զաղաքարդազն սուրին զսիրաբան անտանն եւ զմեզան իւր: Այլ եւ յիշեալիք զաշխատաւոր զարմարանիս զըռմցի ըստեփաննոսի սրդի տիրացու յահանէսն եւ զմեզան իւր: Այլ եւ յիշեալիք միւս աշխատաւոր զարմարանիս զբարեմալան եւ ըստմահար գիտեալ անվանցի փճատախոս եւ զմեզան իւր հանգուցեալ զկարապետն եւ զմայրն իւր եւ զուրք յիշեալ յիշեալ լինէք ի քրիստոսի տատուծոյ մերմէ ամէն:

Կիւլպենկեան Մատենադարան

811.21 ՇՆ

ԽԱՆՕԹ.

«Յիսու Որդիքի տպակից է, առամմիս անուամբերքով եւ 1-104 էպիպոլաքեամբ՝ Գրիգոր Մագիստրոսի «Տաղաքափութիւնը: Երկու գիրքերը աւերմ մէկ յիշատակարան: Անուամբերքն է (գնդին քուարի վրայ տպուած). «ՏԱՆԿԱՆԱՏՈՒԹԻՒՆ Գրիգորի Մագիստրոսի ձեւաբան եւ ազգապատ վարդապետի: Ի Յամի Տեառն 1746. եւ ի քուլպենկեան Հայոց ազգե. Յամեանն Դեկտեմբերի: Ի տպարանի յնչին յովհաննիսին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՒԱՏԵՑ. ԳԻՐԲ ՈՐ ԿՈՉԻ ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ: Կ. Պոլիս, տպ. Աբրահամ Գալբի, 1746, 592 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ՈՐ ԿՈՁԻ ՈՍԿԷՓՈՐԻԿ:

Արարեալ սրբոյ Հօր մերոյ Գրիգորի Տաթևացւոյն եօթնւոյն Վարդապետի:
 Ի Հայրապետութեան տեսնել Ղազարու արքայան Կաթողիկոսին: Եւ ի պատրիարք-
 քութեան սրբոյն երուսաղէմի եւ կոստանդնու պօլսոյ տեսնել Գրիգորի եւ տեսնել Յակոբայ
 տառուածարան Վարդապետացն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցման սուրբ Մատենմիս:

Փառք...

...Եղև աւարտ զբոյս ի քննել թուին. ի յունվարի ա: Ի Հայրապետութեան սրբոյն
 էլմիածնի՝ տեսնել Ղազարու գերբնախի Կաթողիկոսին: Եւ ի պատրիարքութեան սուրբ ե-
 րուսաղէմի եւ կոստանդնու պօլսոյ՝ տեսնել Գրիգորի եւ տեսնել Յակոբայ սրբապետ վարդա-
 պետացն:

Ի աղարանի Արարւած զգրի:

Արդեամբք եւ ծախիւք զաղատեայն հուրիւն զափառել Գէորգ վարդապետին եւ ժաւ-
 տեօք Ծաննադարին. եւ սրբ Հանգիպիւք զմա միով Հայր մերի յիւնիք գծնողն սոցին:

Ջարմարող ցանկին՝ եւ զարքազրդ զբոյս զախրացու Մարտիրոսն. եւ զարքեանի
 իւր զԱւրորէն: Նաեւ զաշխատաւորս զարծարանիս զախրացու Անտոնն եւ զախրացու իգնատ-
 իոսն. յիւղղող յիւնալ ինքիւր զմէն:

Կիւլղէնկեան Մատենադարան

230-154 Տա

223

ՅԱԿՈԲ ՊՏՐԲ. ՆԱԼԵԱՆ. ԳՐԲՈՒԿ ՀՈԳԵՇԱՀ: Կ. Պոլս, աղ. 222ին Յովհաննէս, 1746.
 ԴԵ ԷԷ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳՐԲԿՈՒՍ ԿՈՁԵՑԵԱԼ ՀՈԳԵՇԱՀ: յերկուց ճառից Սրբոյն Յովհաննէս Ոսկերեանին յԱնդր-
 իանդեայ զբոյս յերբորդ, եւ ի չորրորդ ճառիցն ոտանաւորեալ ի Յակոբ Պատրիարքէ կոս-
 տանդնուպօլսոյ. ի շաւ եւ յօգուտ կատարելութեան կենաց ցանկացողաց: ապեցեալ արդ-
 եամբք Հայրապետի Տրեացու Գառար սերտասանն զգրի մեծ Ամուհայ կուլցելոյ:

Ի Հայրապետութեան Սրբոյն էլմիածնի Տեսնել Ղազարու մեծի Կաթողիկոսին. եւ ի
 Պատրիարքութեան Սրբոյն Երուսաղէմի, Տեսնել Գրիգորի Առաքինազարդ Պատրիարքի: Ի
 Թուին Հայոց քննել. Դեկտեմբերի (ԺԴ):

Ի ապարանի շէնքն յովհաննիսին:

ՃԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Աւ ըմբերցողսն Պատմաւ իրաւական տետրակիս

...Շարադրեցաւ Արքեամբ յարգորդի սարին. Հայրապետի Գառար սերտասանն
 ցաւազար Դարի: (քննող) Փառավարի (ա) ի Սր Առաքինաւորին, ի Պատրիարքարանի մերում:
 (ԷԷ 40)

Կիւլղէնկեան Մատենադարան

320-14 Ոս

ԽԱՆՈԹ.

ԷԷ 41-էն կը սկսի չափածայ իրաւականմանքս շարք մը:

224

ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՑԻ ԺՈՂՈՎԱՅՈՒՆԻ: Կ. Պուլիս, ապարան Առաջնամասուր Կոստանդնուպոլսեցի,
սպարաբերի՝ Յովհաննես Դավթի, 1747, ՆՂԲ (492) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՑԻ ԺՈՂՈՎԱՅՈՒՆԻ:

Աղիւղի Գրգոյս՝ Նախ հառել զպատմութենէ Նախաւորն մերոյ Ազատայ եւ Եւայի: եւ
Հասեալէն զայլ Նախաւորցն սրբոյ: Նաեւ զՏեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ: Այլեւ
զոն ի սմա Քարսղէ պիտանցուց՝ Առացեալ ի սրբոյ Վարդապետաց Հեշտ շարադրութեամբ
ի յօգուտ պարզամտաց:

Եւ Տպարկեցեալ ի Հայրապետութեան Տեառն Ղազարոս Սրբազան Կաթողիկոսի ա-
մենայն Հայոց: Եւ ի Պատրիարքութեան սուրբ Աթոռոցն երկուց՝ Երուսաղէմի եւ Կոստանդ-
նուպոլսոյ՝ Տեառն Գրիգորի եւ Տեառն Յակոբոյ Սրբազան եւ Առաջնամասուր Վարդապետացն:
Ի Թուին ձեզզ: Փետրվարի ծզ: Ի ապարանի մահանի առաջնամասուրի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Փառք...

...Որ զերկարոյ զօրութեամբ եւ ամենայնոյ յաջողութեամբն իւրով ի մեռն
յարեխոսութեան արազատեալ եւ երկնիկ վկային իւրոյ սրբոն Միխայիլ՝ եւ Կարապետին
մեզ հաւատարմոց Տղել եւ առ երբ Հանել զՔաղցրալուր զիբք զայս: որ կոչի ժՈՂՈՎԱՅՈՒՆԻ:

Առացեալ ի սրբոյ Վարդապետաց պարզապէս շարադրութեամբ, սակօ Հեշտ եւ
զիւրաւ Հոռիանալոյ միամիտ եղբարց ժողովրդականաց: Նաեւ ի շահ եւ յօգուտ Հոգւոց եւ
մարմնաց ընթերցուից եւ անկեղբայր վարկիւղ անմանց Հաւատացելոց ի տէր մեր Յիսուս
Քրիստոս: Ի Տպարանի մահանի առաջնամասուրի սրբոյ յունանիսի զղրի՝ մերումզ ծա-
ռայի:

Ազգ՝ որք տիրով ըստացեալ ընթեռնայլ զսո Ղերմանդութեամբ՝ յիշեալիք զպատ-
մաւ արպեցման սուրին ի Քրիստոս: Ներումն ընդհեղով գտեցեալ զբարեխալիցն ի սմա, զի
անխալ առաւելու է միայն:

Այլեւ Յիշեալիք զհարազատ Հին աշխատարան զարծարանիս զվանեցի տիրացու
ժեհիթան ծերունի, եւ զհանգուցեալ եղբարն իւր զվանիսն:

Եւ այն որ առան է ի աւուր բարեաց՝ ի զալլատանն իւրում եւ յարգայութեան՝
աւհատարանի սպարմեցի: Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մասնագրան

230-155 Ժ

225

ՅԱԿՈԲ ՊՏՐՔ. ՆԱԼԵԱՆ. ԳԻՐՔ ԿՈՑԵՑԵԱԼ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ: Կ. Պուլիս, ապ. Սարգիս
եւ Միքայէլ Սերաստացիներ, 1747, 429 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐՔ ԿՈՑԵՑԵԱԼ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆԵԼԻ:

Շարադրեալ աշխարհաբառ ունի ի Յակոբ վարդապետէ, Նարզէնի Պատրիարքէ
Կոստանդնուպոլսոյ: Եւ ապեցեալ երկրորդապէս:

Ի Հայրապետութեան տեսն Ղազարոս սրբոյ էջմանի սրբապետիկապար Կաթո-
ղիկոսի ամենայն Հայոց: եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղէմի Տեառն Գրիգորի, Սը-
րբէանկենցաղ մեծի Վարդապետի յԱմի Տեառն. 1747:

Եւ Հայոց ձեզզ, Մարտի Ա եւ Ապրիլեալ յունիսի Բ:

Ի Տպարանի սարգիս եւ միքայէլ սերաստան զպրաց ի կոստանդնուպոլսոյ:

ԹԻՇԱՏԱՅԱՐԱՆ

Յիշատկարամ:

Փառք...

...Որ եւս կարողութիւն չուարա հասնել փոքր եւ մեծ պարտիզէս, եւ ծաղկաւէտ բուրսոտանին որոյ պարունակեալքն հարկաւորք են ուսման առ ի փրկութիւն:

Զոր շարադրեալ էր զսա Յակոբ Աբէ եպիսկոպոսն. նարզկենի Պատրիարք Յակոբ Աստուածաբան վարդապետն, հոգեւոր Բռնն տեսնն վարդապետ մեծի վարժապետին ուժըր-տալու Երկրորդին Մեքսիկայոյ հոգեւորական վարդապետի, եւ փոխանորդն սրբոյ երուսաղէմի երեք երանեան Պատրիարքի. Տեսնն Գրիգորի Հրեշտակահարն մեծի վարժապետին եւ տնօրէն-հապէս կաթնասուն աշակերտն Տեսնն Յահաննէսի որոտընդոտ Աստուածաբանութեան իշ-խանի, եւ Պատրիարքի կոստանդնու պոլսոյ հանգուցեալ առ Քրիստոս:

Որ առ ի յոգևաւ ազգէս մերոյ շարադրեաց զսա աշխարհաբառ ոճիւ. եւ ես մեզ հրաման ի ապել մեղադարա զարքել սարգէն եւ մէքայէլ զպրաց սերտասեանց, հարկեց-մամբ երկրորդի ապեցման. Տեսնն Գրիգորի սրբոյ եւ մեծի Պատրիարքին սրբոյ երուսա-ղէմի. սրոյ եւ արդեամբքն երկրորդապէս ապեցաւ: Ի խնդրոյ տեսնն Յարութեան Աբէ ե-պիսկոպոսի. շարադրողի համեմազ եւ համշիրակ հոգեկից եզբորն շարադրողի գրգոյս:

Աբէ սրբ տանուք զսա ստանալով եւ վախի՛ւք, յիշեցէ՛ք զամենաթ վերադրեալսն եւ զմեզ ծնողքս հանգերձ. նաեւ զգործունեայս գործարանին մերոյ զսիրացու յունեմէնն որ զկապարեալսն շարք եւ ջրէ, եւ զաշակերտցի տիրացու սէֆէրն մրտաբ եւ ապազարկ: եւ զուք յիշուլէ լի՛ւք ի Քրիստոսն: Ամէն

Կեչուկնեկան Մասնադարան

238 Յ

226

ԱՌՏՈՒՎԻԿՈՍ ԱՖԵԼԻՆ ԵՊՍ. ՈՒՂՂ ԵՒ ԵՌՈՒՄ ԱՍՏՈՒԱՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ, Թրգմ. Պետրոս Վրդ. Թիֆլիսեցի: Վենետիկ, ապ. Անտոն Պոսթոլի, 1748, 838 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՈՒՂՂ ԵՒ ԵՌՈՒՄ ԱՍՏՈՒԱՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ Ըստ սուհմանադրութեան Աստուածաշունչ գը-րոց, եւ սրբազան Ժողովոց, նաեւ ըստ հանայեց հարց եւ վարդապետաց մեկնարանեալ:

Երբեք իւրաքանչիւր ինչ՝ որ կամ առ ի իմանալ ըզխորհուրդս հաւատոյ ճշմար-տութեամբ եւ ուղղութեամբ, եւ առ ի յամենայն ժուրութեանց բաժանել, կամ առ ի ըստ արժանւոյն կատարել եւ մատակարարել զխորհուրդս եկեղեցւոյ, կամ առ ի Բաղդէ զմարդո-կային զորեւ ըստ աստուածային օրինաց՝ նկատել կարէ, գիւրին եւ համառոտ կերպիւ մեկնի:

Շարադրեալ ի Լուսավիգոս Աբելին եպիսկոպոսն եւ աստուածաբան վարդապետէ փարիզեցւոյ, ի զաղմատացուց լիզու:

Եւ Թարգմանութեամբ ի լոյս ածեալ ի Հայոց բարբառ աշխատութեամբ եւ ջանիւք ուսման Հանգուցեալ Թիֆլիզեցի Պետրոս Վարդապետի:

Ընչիւք եւ ծախիւք Սահմանի Պարոն Պետրոսի որդի Աղնւածամեծեար եւ բարե-պաշտ Սահմանի Պարոն Մկրտչին:

Իսկ սրբադրութեամբ, եւ իբր նորոգ Թարգմանութեամբ Գ. Մ. Վ. Կ.

Ի Վենետիկ. Յամի Տեսնն 1748: Ի Տպարանի Անտոնի Պոսթոլի.

Հրամանաւ մեծաւորաց:

ԹԻՇԱՏԱՅԱՐԱՆ

Առ մերազնեայ բռնաւորս:

...Վարդաբանն հարկաւոր երեւեալ տեսել մարիմ գտան ազգիս ի խորհուրդ բարեաց տպագրութեան սորին՝ երկուքին բարեհամբաւ: եւ երախտաւոր անմիջեք Դաղա-բողու Գերարդիլի Նիշալ վարդապետն Գաղաապոյ, եւ Սահմանի Պետրոսի որդի Մկր-տիլն Կոստանդնուպոլսեցի:

Քանզի է թառախորդի վերադարձի Գերարդիէն Եղիաճ Վարդապետին է ետվապար-
փակ, ըրժախաշ, տիեզերահաշի, աշխարհախումբ, աջահաշի, թաղմարանի, մարդախիտ,
ամենահարուստ, մենազոր, բարեկարգ, եւ իրաւադատ վնէժ քաղաքի ժողովրդին Հայոց,
որ եւ ունէր գնեազոր օրինակի բարոյականութեան տառերի, կամ եղեալ եւ նոյն վե-
րոյգեալ Պարսի Մկրտչին առաջ ապագրել զսա իւրովն արդեամբ է լուսաւորութիւն ազգին
իւրոյ՝ ինքրեաց ի նմանէ զհրաման, եւ զօրինակ զրոյն է զորք ապագրութեան առ ք խն-
դիր բարեաց ոչ զլացեալ եւ նորա՝ ստորագրեալ վկայեաց վասն զրոյն, որով եղեալ հրա-
ման ապագրութեան եւ ի մենաւորացն տեղւոյն՝ շնորհեաց գնեազոր օրինակին իւրոյ Պա-
րսի Մկրտչին է զնել է զորք ապագրութեան։ ...Արդ՝ որք հանդիպէք ուրեմն վայելմամբ
եւ ընթերցմամբ զորքն յայտորիկ, իշխելիք զհոգի հանդուցեալ Պարսի Պետրոսի հօր նո-
րա, եւ զհոգի հանդուցեալ Եղիսարէթի մօրն նորա է հանձնակիտն ձեր յաղթութ. զի եւ
զուգ իշխել լիլիք է տեսնել տառույտ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս Ամէն։

Կիւլպինկան Մասենագարան

230-156 Աբ

227

ՅՈՎԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆ. ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԱՄԲԱԿԱՆՈՅՆ, Թրգմ. Աթանաս Վրդ. Կ. Պալեսթինայի Տաշի
Սիմոնեան, Վենետիկ, ապ. Անտոն Պօթուլի, 1748, 7 լւ. + 126 = 133 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԱՄԲԱԿԱՆՈՅՆ, առ ի յօդուս մեանագաց։ Կամ Համառոտ կերպ՝ Եկատունն.
եւ կրթութիւն առ ի զօրացուցանել զհոգեվարս։

Ի խրատ Նորավարք Քանանայից։

Ապարեալ է Հայր Յովնէփայ վանական Կրօնաւոր։

Իսկ Թարգմանութեամբ է լոյս տեսել է Աթանաս Վարդապետէ Կոստանդնուպոլ-
սեցոյ տաշի Սիմոնեան։

Եւ իւրեք եւ արդեամբք ուսման Աղիւսարարոյ եւ Բարեպաշտ Էրեմեանդի է փառս

Աստուծոյ։

Ի վնէտիկ. Յամբ Տեառն 1748։ Ի Տպարանի Անտոնի Պօթուլի.

Հրամանաւ մեծաւորաց։

ԱՆՇԱՍԱԿԱՆԱՆ

Զուեթի։

Կիւլպինկան Մասենագարան

241 Յ

228

ՏՕՄԱՐ, Վենետիկ, Հրա. Սարգիս Արքեպ. Կոստանդնուպոլսեցի, ապ. Անտոն Պօթուլի,
1748, 96 + 48 + 72 = 216 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ՆԱԽ. ՊԱՐՈՒՆԱԿԻ ՈՍ ՇԵՐՆԱՆ Ժառնեանոր՝ Տարեկան զնկուցմանց, Եւ ապա՝ Համա-
մայնութիւն Հեղեանեակ Ամսոյ. Այսիւքն՝ Հոռոյեցոց. Ապարիտի. Հայոց. եւ Տաճկաց։
Թորինեցեալ է Մատթէոս, եւ է Հուկաա Գարաց Վանանդեցոց։
Երկրորդ. Եւսեւ առաւկիք Համառոտութիւն Տօմարին Հոռոյեցոց, արաբ. հասարա-
կաբար վարի այժմ Աղաւ Հայոց։

Որք վերստին Տպարեցեալք եղեն Զանիւ Սարգիս Արք. եպիսկոպոսի Կոստանդնու-

պօլսեցոյ։

Յամբ Տեառն. 1748. է Յուլիսի. 20։ Եւ է Հայոց. ռեզէ։

Սրբորդ. յաւելեալ լինի ի վերջն՝ Գրգուկ իմն վասն նախաստեմանութեան, Սրբոյն
Թովմայի Հրեշտակական Վարդապետի, որ ըստ խնդրոյ իմ Թարգմանեցեալ եղև ի Ղուկասու
վարդապետէ:

Ի Վէնէտիկ: Ի Տպարանի Անտոնի Պոսթոլի:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ՏՕՄԱՐ ԿԱՐՁԱՌՈՏ Այսինքն Համառուութիւն Հեոյ Տովմայի Հոսմայեցոյ, որով հասա-
բակարար վարի ազգո Հայոց:

Շարակարգեցեալ դիւրին սեխ ի յազուա պարզամտաց, Ի Գերյարգելի Միտթորայ
Վարդապետէ սերտառացոյ Արբայ Հայր կոչեցելոյ:

Յամի Տեառն 1733.

Տպարգեցեալ ի Վէնէտիկ: Ի տպարանի Անտոնի Պոսթոլի:

Հրամանաւ մեծաւորաց:

ՍՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Գ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԳՐԳՈՒԿ ԻՄՆ. Վասն նախաստեմանութեան, զոր աբար ըստ խնդրոյ սմանց բա-
նասիրաց, Սուրբն Թովմա աջութեացի, որ եւ սոյն Հրեշտակական Վարդապետ:

Որ եւ ըստ խնդրոյ իմ Թարգմանեցեալ եղև. ի Ղուկասու վարդապետէ խարրե-
թացոյ, ի Կոստանդնուպոլիս:

Բայց այժմ ըստ անորիման Տեառն, Տպարգեցեալ եղև յարմարադրութեամբ. ի
փառս Առաւելոյ, եւ ի յազուա բանասիրաց Աղլի մերոյ:

Ի Վէնէտիկ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուռի:

Կիւլպինկեան Մասնադարան

264.1

1748

ԵԱՆՕԹ.

Որք մնացաւ գիրքեր իւր պարունակէ, առանձին առումներով: (ա) Մատթեոս
եւ Ղուկաս վանանդեցիներու ճշմարտը, (բ) Միտթար վրդ. Սերաստացիի ճշմար կար-
նառութը (գրուած 1733-ին) եւ (գ) Ս. Թովմա Ամուլիանցիի Վասն Նախաստեմանութեան
գործը: Այս երուստեան ձանդաղութն է շեփմարտէ առումով:

229

ՍԱՀՄՈՍ: Հրա. Սարգիս Արքեպ. Կոստանդնուպոլսեցի: Վենետիկ, ապ. Անտոնի Պոսթոլի,
1748, 372 + 48 = 420 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՍԱՀՄՈՍ ԴԱԻԹԻ

Տպեցեալ աշխատութեամբ Սարգիս Արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսեցոյ,
ի Հայրապետութեան Հայոց Տեառն Ղազարու: Յամի. 1748: Ի մայիսի 2: Ի Վէնէ-
տիկ: Ի տպարանի Անտոնի Պոսթոլի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուռի:

Կիւլպինկեան Մասնադարան

223.2 Սա

ԾԱՆՈԹ.

Նոյն գիրքին հետ տպուած ու կազմուած է Մխիթար Վրդ. Սեբաստացիի «Տօմար կարճատեղ», տպարաստուած 1733-ին: Անուամբարբերմ է. «ՏՕՄԱՐ ԿԱՐՃԱՌՕՅ ԱՅԻՆՔԱՆ. Համառոտութիւն հինոյ Տօմարին Հոսմայեցեաց, որով հասարակարար վարի ազգս Հայոց: Ետ-րակարգեցեալ գիրքին անիւ ի յօգուտ պարգամտաց: Ի Գեղարքելի Մխիթարայ վարդապետէ սեբաստացեայ Արքայ Հայր իռչեցելոյ: Յամի Տետան 1733: Տպագրեցեալ է Վեմէտիկ: Ի տպարանի Անդանի Փօթաբոյ: Հրամանաւ մեծաւորաց: Ունի տասնման էջակալութիւն (1-48):

230

Ս. ԾՐԱՆՁԻՍԿՈՍ ՍԱԼԵՋԱՏԻ. ՆԵՐԱՆՈՒՄՆ ԱՌ ԶԵՐՄԵՌԱՆՆԵՐ ԿԵԱՆՆԵ: Բրդմ. Ղուկաս Վրդ. Խորհրդրդի: Վեմէտիկ, Հրտ. Սարգիս Արքեպ. Կոստանդնուպոլսեցի, տպ. Անտոն Պօթբոյի, 1748, 14 չ. + 431 = 445 էջ:

ԱՆՈՒՆԱԼՔԱՆԵՐ

ՆԵՐԱՆՈՒՄՆ ԱՌ ԶԵՐՄԵՌԱՆՆԵՐ ԿԵԱՆՆԵ: Սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Սուշեպալոյ:

Բարգմանեցեալ է Տալիականէի է Հայո: Ի Ղուկասու Վարդապետէ Խորհրդրդեայոյ: Ետմարտագրեցեալ, եւ Տպագրութեամբ է լոյս տնեցեալ է Սարգէս Արք. Եպիսկոպոսէ Կոստանդնուպոլսեցեայ:

Ի Հայրապետութեան Տետան Ղաղարու Հայոց Կաթողիկոսի:

Ի Վեմէտիկ: Ետմ Տետան. 1748. Ի մարտի. 12. Ի Տպարանի Անտոնի Պօթբոյի:

Հրամանաւ Մեծաւորաց:

ԳԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Վերջաբանութիւն, եւ յիշատակարան առ բանասէր ամմինս Ազգի մերոյ:

Ի Տետան անհուն բարեգթութեան Տետան, յանկ եղեալ եղերեցաւ տպագրութեան հոգեւոր շահ զգոյս, ի տղատ առաքինաւոր անձանց մերդնէնց: Վասն զի մինչ էի եւ ի բնիկն իմ էի կոստանդնուպոլս. առժամայն է թարգմանիլն սորին, ըստ խնդրոյ Հօրն իմոյ հոգեւորի տղէն ի տէր հանդուցելոյ. ցանկացող, եւ ջանացող եղէ տպագրութեան սորին: Եւ այս տպագրութ. յոթ լանաւա զալոյն առ այն ընտաւ, որք ցանկան յառաջեալ յառաքին-նախն, եւ ի Զերմանագրութեան զարգացման, թէ կնկնեցեալն իցին, եւ թէ աշխարհա-կանք. զի ըստ մանաւինի մանկեցուն ծառայէ: Եւ մինչ զժուարտութիւն իմ զառանձր անդ, առ ի տպագրել զնորապէս թարգմանեցալ զրեանա. այնու լուս լեւոյ յօղաց հանէի, եւ ժորժեղէի թայց մինչ զեպի եղեւ ինձ, ժամանակ ինչ Նշեւհանալ յայդգիկ կողմունաւ, եւ հետեանալ ի սերպոյնս աղէ իմմէ, նաեւ ի ջորդելոյս նոցա զբան անտուն: Տակաւին առ ի մեծաւոր զհարկն պաշտօնի իմոյ, ձեռնամուկ եղէ նորապէս ըստ կարեանց իմոց, տպագրել զգերազանցելոյս զիրեն օրինակաց, եւ նմանութեանց. որ վասն զալոյն մեծապէս զործ, այնու հոգիւ թէ մինչեւ ցայժմ կարաց հասնել տպագրութեան նորին ցառ կէտն: Սակայն ի խնդրին յինչն բարեբարոյնց սմանց սաղաթոք, զտպագրութեան սոյն ներկայ զբարոյս. իս-կայն արեւմտեալ տրքեցաւ յիս վաղմեկն անկմունքն ներհեցեալ: Որոյ վասն թողեալ առ ժամանակ մի զնոյն զիրեն օրինակաց, սկսայ յառաջացանել զսորն մեծաւ աշխատու-թեամբ, ի բաւարարութեան փառաբանաց իմոց, եւ այլոց նառայեց Տետան:

...Եւ սրբան առ աշխատութեան իմ, զոր կրցի ի յորմարագրելն եւ ի սրբագրելն զսա (որքան եւ զարելին էր) ի պնդէս սխալանաց. թէ բառի, թէ շարադրութեանց, թէ իմացութեանց, եւ թէ ի յաման անգիտ պակաս մացելոց յանհոգութենէ թարգմանիլն. զայն ի փառս իւր համարեցի տէր, եւ աղօթիւք որոյն ինձ ողորմեսցի: Եւ թէպէտ դիմեմ ինչ, եւ միայնակութեան իմոյ շնորհիւ ազալեմ, զի է վերապնէն աշուց պատահին ախթ: Վասն զի ի սրբագրելն զխառնիւրան շարուածս տպագրեաց, որք են անհմուտք լեզուի մե-լոյ, մինչ ընկնունաւ զայն անսակաւ բառիցն, եւ ոչ սրպէս զմանկունա զօրութեամբ տա-ռիցն, այնու բաղում առաք վրիպեալք զսանկին յայլաց մերոց:

Վերապէս. ազալեմ զբարեմիտ ընթերցանելոք, առ ի ընթերցող զսա՝ ոչ միայն եւ ինքն անսական զխառնութեամբ, առ ի դիտել եւ իմանալ միայն. այլ նաեւ զօրծնակա-նաւ, առ ի աշխատիլ եւ ջանալ ստացման կատարեալ տաղանդութեան, եւ Զերմանագր կն-

նայ. որովհետեւ ըստ սահմանի պատանի, ոստի առաքինութեան ոչ կարէ ծաղկիլ թարց աշխատութեան: Եւ մինչ օգտիցիք ի ամանէ զհոգեւոր պտուղս, առ Տէր յիման արժանի համարեալիք զհոգեւոր և զմարմնաւոր ծնօղն իմ, նաեւ զիս ղյետեանաւ ի յերամտ բանասիրաց:

որ եմ պատրաստակամ ծառայ
բարեպաշտութեան Յերուժ

Սարգիս Վարդապետ, եւ Աբէ եպիսկոպոս
Կոստանդնուպոլսեցի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Ձբ

231

ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏԻՐ. Կ. Պոլս, ապ. Մարտիրոս Դպիր, 1748, Խ (40) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏԻՐ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏԱՐԱՆՔԻ ԸՍՏ ԱՐԱՐԴԱՊԵՆԱՆ ԵՎԵԿԵԿԵԱՅԻ ՀԱՅՈՍԱՆԻԿԱՅԻ.

Տպագրեցեալ ի Հայրապետութեան Սրբոյ Աթոռոյի էլմիտնի Տեառն Ղազարու Սրբազան Կաթողիկոսին Հանուրց Հայկազունեայ:

Ի Թաւանութեան Արամեան ոմղէ: (Յաճեառն Յունիսի. իգ):

Իսկ ի Թուի Փրկչին. (1748):

Ի Կոստանդնու պոլս՝ ի ապրանի Մարտիրոս դպրի:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Գրքոյն:

Ի Վախճանի աստուածային պատարագամասոյց սուրբ Տեառնակիս աշուրի՝ մասուցուք Ամենակարգին աստուծոյ փառս եւ զանութիւնս:

Որ ետ մեզ նուառս ծառայիցս իւրոյ՝ ապել եւ ի կտաար հասուցանել զսուրբ Գիրքս զայս, որ կուի Խորհրդատեար:

Որով ի մեռն սրբազան Քաւանայից՝ աստուածային կտաարի իորհուրդ:

Ի պատրիարքութեան Սրբոյ Երուսաղէմայ եւ Կոստանդնու պոլսոյ Տեառն Գրիգորի եւ Տեառն Յակոբայ Արղիւնարար Բանիրուն եւ Աստուածարան Վարդապետաց:

Արդ՝ աղաչեմք զհոգեւոր եւ զսրբազան հարազ մեր. զի ի ստանալն եւ ի վայելելն զսա, Յիւնցէ՛ք զհանդուցեալ ծնօղն իմ ի ջրիտառս զմահեսէ Սարգիսն. եւ զմայրն իմ Ըղ-Հովսէփէ՛ն. եւ զեղբայրն իմ զԳէորգն, եւ զայլն ամենայն:

Վերջապէս յիւնցէ՛ք եւ զմատակարար զորեւոյս զանպիտան ծառայոս մեր զՄարտիրոս դպիրս:

Այլ եւ զորդեալն իմ զԱսող եւ զԵրուզ դրոցս եւ զպողոս օրորի զտէրացս Սեբասիէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

264-5

1748

Կազմեց՝ Ա. Գ.

(Շաք. 14)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

1.— Մ Ե Մ Ք Ա Ր

Մեծքարի վանքը կամ Անապատը պատմութեան մէջ կ'երեւի մօտաւորապէս երկու դար, շ. 1170 - շ. 1350: Կառուցանողն է եղած Միւհ իշխան (1170-1175), որ հետագային հոն ալ թաղուած է: Կը դառնուէր Սիւս քաղաքին մօտիկ: Եկեղեցին նուիրուած էր Ս. Աստուածածնի անուան — Սամուէլ, էջ 218: Յուլիոս Երուսաղէմի, Բ. Հատոր, 1967, էջ 367: Սիւսուան, էջ 196:

Մեծքարի առաջնորդներէն յիշուած են հետեւեալները.

1.— Աստուածատուք Եպիսկոպոս, 1199-1214.— Սա ներկայ եղած է 1199ին Լեւոն Թաղաւորի օծման հանդէսին — Սմբատ, էջ 111: Յիշատ. Ձեռագրաց, էջ 770:

Մլէհի որդին Գէորգ, որ իշխեցողն էր Մեծքարի Անապատին, 1208ին շինել կուտայ տապանատուն մը, որ երբ մեռնի՝ հոն թաղեն զինքը — Յիշատ. Ձեռ. էջ 770-771:

2.— Յակոբ Մեծքարեցի, ? - 1268.— Ապա դարձաւ կաթողիկոս ե վերակոչուեցաւ Կլայեցի, 1268-86.— Աղգապատում, էջ 1673:

3.— Տէր Յակոբ Առաջնորդ, 1268-74? — Յուլիոս Ձեռ. Երուսաղէմի, Գ. Հատոր, 1954, էջ 162:

Այս միջոցին, 1271ին, Լեւոն Թաղաւոր կը հաստատէ հոն դպրանոց մը.— Սամուէլ, էջ 162:

4.— Գրիգոր Մեծքարեցի կամ Ամաւորեցի, 1274?-93.— Այս ալ ետքը եղաւ կաթողիկոս, 1293-1307.— Աղգապատում, էջ 1739: Յուլիոս Ձեռ. Երուսաղէմի, Ե. Հատոր, 1960, էջ 6: Զարբհանէլեան, Պատմ. Հայ Հին Դպրութեան, 1932, էջ 774:

5.— Թորոս Վանահայր, 1293?-1307.— Մասնակցած է Սիւսի Ժողովին, 1307ին, Նոյն Ժողովին ներկայ էին նաեւ Յովհաննէս Մեծքարեցի՝ Վանքին ղարապետը, այսինքն բարունապետը, եւ Գրիգոր Վրդ. Մեծքարեցի — Աղգապատում, Յօդ. 1232, 1254:

6.— Կարապետ Վանահայր, 1343ին մասնակցած է Սիւսի Ժողովին — Աղգապատում, էջ 1870:

Մեծքարի զբաղարկան աշխատաւորներէն եւ արդիւնքներէն շատ քիչ բան ծանօթ է մեզի. ինչպէս,

Ա.— Գրիգոր Գրիշ, 1214ին օրինակած է մէկ Եսայի եւ Թուրքի Պապսի, Յովհաննէս եւ Ստեփանոս քահանայներուն համար — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 417:

Բ.— Ստեփանոս Քահանայ, Գրիշ, օրինակած է Գրիգոր Նիսաացիի երկերը՝ 1260 կամ 1270 թուին — Կարինեանց, Յուլիոս, Բ. 448:

Գ.— Թորոս Սրկ. Վանկցի, Գրիշ, 1272՝ 4, աշակերտ իր հօրեղբոր Վանկցի Թորոսի՝ ճականուն Գարմ: Օրինակած է —

1.— Հիմ Կոստարամ (մասնակի), 1272-ին, Սարգիս քահանայի համար — Յուլիոս Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Բ. Հատոր, Թիւ 306:

2.— Հիմ Կոստարամ (մասնակի), ունի նոյն բովանդակութիւնը Նախորդին հետ: Ստացողն է Սոսթենէս բարունի — Նոյն, Թիւ 304:

3.— Աւետարան, 1274ին, զոր նկարագրած է Աւետիք Քահանայ — Յիշատ. Ձեռագրաց, էջ 958(3):

2.— ԲԱՂՑՐԱՀԱՅԵԱՑ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔ

Քաղցրահայեաց Ս. Աստուածածնի Վանքը հաստատուած էր Բալուէն քանի մը քիւլովէթր հեռու գտնուող Հաւաւ գիւղին մօտ։ Հոն կը նստէր Բալուի առաջնորդը, ընդհանրապէս ըլլալով նաեւ Վանահայրը սոյն մենաստանին։ Վանքը չըջապատուած էր քարաշէն պարիսպով։ Եկեղեցին նուիրուած էր Ս. Աստուածածնին։— Հանդ. Ամս. 1961, էջ 67։

Վանքին առաջնորդներէն մասնաւորաբար կը յիշենք հետեւեալները, թէեւ ուրիշներ ալ ծանօթ են՝ առաւելապէս իրրեւ Բալուի առաջնորդներ։

1.— Մեսրոպ Վարդապետ, 1468.— Պաշտօնակա, Յիւլիան, Յիւլիան. Ժ. Դարբի, Բ. Մասն, էջ 276։

2.— Անտոն Եպիսկոպոս, 1573.— Սըր-ուանձնեանց, Թորոս Աղբար, Բ. էջ 376։

3.— Կիբակոս Եպիսկոպոս, 1604?— Սիւրմէեան, Յուլիան Զեռ. Հայէպի, էջ 50։

4.— Սիմէոն Արքեպիսկոպոս, 1623։ Այդ Թուականին կը յիշուին տէր Սահակ, տէր Աւետիս, եւ տէր Ղուկաս — Սարգիսեան, Յուլիան, Ա. էջ 628։

5.— Գեորգ Արքեպիսկոպոս, 1645.— Թ. Աղբար, Բ. էջ 376։

Մշակութային աշխատանքները չարտաւոր եւ պատահական նշան են Հաւահայր

Վանքին մէջ, այդ պատճառով քիչ անուններ հասած են մեզի։ այսպէս,

Ա.— Մարգարէ Գրիշ, 1492ին օրինական է Մաշտոց մը, Ղուկաս Դպրի հետ, Ավրանի պատուէրով.— Հանդ. Ամս. 1961, էջ 68։

Բ.— Ղուկաս (Դպիր) Երեց, Գրիշ, 1492 — +1518. օրինական է ձառընտիրի մը Ա. մասը, Պաթոն Մելիքի եւ իր ամուսնին ըստ քանդարի յանձնարարութեամբ.— Սարգիսեան, Յուլիան, Բ. 234։

Գ.— Մելիքի Ք. Գառնաւայ, Գրիշ, 1518-ին օրինական է վերոյիշեալ ձառընտիրին Բ, մասը.— Նոյն, անդ։

Դ.— Անտոն Եպիսկոպոս, Գրիշ, 1573ին պատուիրած է մէկ Անտարամ.— Թ. Աղբար, Բ. էջ 376։

Ե.— Սիմէոն Սրկ. Ռապատցի, մականուն Սատուխան, ճորտգող եւ կազմող. 1623-ին նորոգած եւ կազմած է Անտարամի մը.— Սարգիսեան, Յուլիան, Ա. էջ 628-9։

Զ.— Մեսրոպ Գառնաւայ, Գրիշ, 1642-61։ Օրինական է մէկ Շարակնոց, 1661ին.— Հանդ. Ամս. 1961, էջ 68։ Թ. Աղբար, Բ. էջ 375։

Է.— Կարապետ Արգ. Եպիսկոպոս, 1788-ին օրինական է մէկ Քարոզգիւղի Նալեան Յակոբ Պատրիարքի.— Յուլիան Զեռ. Արմաշի, Բ. Թորոսեան, 1962, էջ 259։

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒԼԱԿԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՆԱԳՐՁՈՒԹԻՒՆ: Լա-
բակազմ, մեծածառայ, էջ 78 եւ 84 թերթ-
մէկ երեսիմ գումար մամբանկարչական
հարագատ արտահանութիւններով: Ս. Ղա-
զար, Վենետիկ, Միխիթարեան Տպարան,
1966, ձեռն: Գիմ՝ 80 տարբ:

Կոթողային, զմայելի, աննախնթաց
զործ մըն է այս մեծարժէք հատորը: Տը-
պագրութեամբ անգերազանցելի նոյնիսկ օ-
տար լաւագոյն հրատարակութեանց հետ
համեմատելով: Զորս տարբեր լեզուներով
(հայերէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն եւ ի-
տալերէն) կատարուած այս գլուխ-գործոց
տպագրութիւնը չորս տարի առաւ պատ-
րաստուելու եւ հրատարակուելու համար,
եւ իրապէս պատիւ կը բերէ ոչ միայն Վենե-
տիկի Միխիթարեանց Ս. Ղազարու տպարա-
նին, այլ եւ համայն Հայութեան: Տարա-
կոյն չկայ որ գործին յաջողութիւնը, գոնէ
առեւծի բաժինը, կը պարտինք անխոնջ եւ
եռանդուն տպարանապետ Հ. Մեքրոպ Վ.
Ճանաչեանի, որ ընկերիկ չդիտցաւ յուսա-
հատեցողիչ տպարանական գործնական ու-
ղեղներու առջեւ եւ հուսկ հրապարակ հա-
նեց այն մեծածառայ եւ մեծարժէք գործը,
ուր մանաւանդանդիւր հարազատութեամբ
արտահանուած են գունազեղ սքանչելի
մանրանկարները Ս. Ղազարու դարաւոր
ճոխ ու մեծահարուստ ձեռագրական հաւա-
քածոյին: Հոն հարազատ են չափերը, դո-
նեքը, որով կարելի է գեղարուեստական
այս ընտրելագոյն եւ անմատչելի մանրա-
նկարները կատարելով բաւարարութեամբ
չատրուոս անմիջական տրամադրութեան
տակ դնել:

Այս հատորին մէջ արուած են բոլոր ման-
րանկարները ու ծաղկումները Մլջէ Թա-
դուհիի արդէն քաջ ծանօթ ձեռագիր Աւե-
տարանին, դրուած 862 թուականին Գրեո-
տոսի, որ ոչ միայն ներկայիս մեղի ծանօթ
հայերէն հնագոյն ձեռագիրն է, այլ նաեւ
մեղի ծանօթ հայկական հնագոյն մանրան-
կարները կը պարունակէ: Սոյն հատորին

մէջ ներկայացուած է մանրանկարչական
հարստութիւնը Տրապիզոնի, Ալքիմոնուպո-
սոյ, Ժիկ դարու երեք ուրիշ Աւետարան-
ներու եւ նոյն դարէն Սաղմոսարանի մը եւ
Մաշտոցի մը, ինչպէս նաեւ Հոռոմոսի
(1181էն), Յարբերդի (1205էն), Հաւուցթա-
ռի (1214էն), Թէոդուպոսոյ (1232էն) Ա-
ւետարաններուն եւ Գիրք Զեռնագրութեանց
(1248էն) ձեռագիրներուն, որոնք բոլորն ալ
կը պատկանին Վենետիկի Միխիթարեանց
հատուտ մատենադարանին:

Հ. Ճանաչեան հատորին սկիզբի 78 էջե-
րուն մէջ կու տայ ճերմածութիւնն մը, նախ
չնորհակալութեամբ յիշելով Հայ եւ օտար
անուններ՝ որոնց գործերէն եւ խորհուրդ-
ներէն օգտուած է իր ներածութեան համար:
Ներածութիւնը իր ընդարձակ սահմանե-
րով անտարակոյս որքան ալ որ խղճմաւո-
թեամբ կատարուած ըլլայ, բնական է որ
ունենայ վիճելի եւ սրբագրելի կէտեր, մա-
նաւանդ երբ ընդունինք որ հոն մշակուած
նիւթը, Հայկական Մանրանկարչութիւնը,
նոր է Հ. Ճանաչեանի համար: Այսուհան-
դերձ ան իր լաւագոյնը բրած է՝ նիւթը լայն
խաւերու ըմբռնելի ընելու համար, եւ ո-
րոշ չափով յաջողած է իր այդ մտադրու-
թեան մէջ: Անտարակոյս եթէ ոն կարենաք
իր գործածած կարգ մը աղբիւրները եւ վը-
կայութիւնները քննել եւ ստուգել, գուցէ
չկատարէր ինչ ինչ վրիպումներ՝ որոնք կ'ե-
րեւին ներածութեան մէջ:

Սակայն ներածութենէն առաջ, որուն
մասին իր կարգին երկար պիտի խօսինք,
Օր. Միքայիլ Տէր Ներսէսեան ստորագրած
է ճեպարանն մը, որ իր պարունակու-
թեամբ համառօտ կերպով կը կանխէ ներա-
ծութիւնը: Քանի որ ներածութիւնը նկատի
պիտի ունենանք, հոս աւելորդ կը սեպենք
րենի ինչ ինչ դիտողութիւններ նախարանին
մէջ յայտնուած անսովեանց: Սակայն թող
ներուի ինծի հոս ուշադրութիւն հրաւիրել
Օր. Տէր Ներսէսեանի ու գիտողութեան՝
Ալքիմոնուպոսոյ Աւետարանին մասին.
«Բիւզանդիոնի հետ Հայաստանի ունեցած
դժգարութեամբն աղբիւրը՝ օրիշ կերպա-
րանի մը տակ կը ներկայանայ Ալքիմոնու-
պոսոյ Աւետարանով» (էջ 3ա): Արդեօ՞ք

յարգելի Օրիորդը ըսել կ'ուզէ որ Բիւզանդ-
լոսի եւ Հայաստանի զեղարուեստին մէկ
շաղկապումը կը տեսնէ Աղբիւնուպոլսոյ Ա-
ւետարանին մէջ: Սակայն ինքն իսկ ինքզին-
քը կը ժխտէ թուելով, թէ մը աւելի վարը,
Աղբիւնուպոլսոյ Աւետարանին մանրանը-
կարական բոլոր այն յատկանիւնները որոնք
զայն բոլորովին կը տարբերեն Բիւզանդա-
կան արուեստէն, եւ հուսկ յարգելի Օրիոր-
դը կ'եզրակացնէ. «Աղբիւնուպոլսոյ Աւե-
տարանը կու տայ գէթ մեզի թանկագին վը-
կայութիւն մը Հայ արուեստագէտի մը ներ-
կայութեան» (Բիւզանդական) Կայսրու-
թեան մեծագոյն քաղաքներէն մէկուն մէջ,
եւ որ կը շարունակէր աշխատել իր հայրե-
նի երկրին հարազատ եղանակով եւ ոճով»
(էջ 31.): Ասիկա, կը խորհիմք, կը հակառէ
գէշ վերը Օրիորդին ըսածին: Ան կ'ըսէ Աղ-
բիւնուպոլսոյ Աւետարանին մասին. «Եթէ
աւետարանիչներու կենդանագիրները ունին
բիւզանդական ոճ» (էջ 31.): Նախ զիտել
տանք որ Աղբիւնուպոլսոյ Աւետարանին ա-
ւետարանիչներուն մանրանկարներուն ան-
շուրհէք ձեռք մը դպած է: Մանրանկարներուն
դաշտը ծեփուած է թանձր ներկով եւ հոն
աւելցուած են յունարէն տառերով աւետա-
րանիչներուն անունները: Իսկ 1007 թուա-
կանէն Գրիստոսի կամ ասոկէ առաջ ինծի
ծանոթ չեն աւետարանիչներու նման ման-
րանկարներ Բիւզանդական ձեռագիրներու
մէջ, մինչ ոճին կը հանդիպինք հայերէն ձե-
ռագիրներու մէջ ԺԱ դարուն:

Բոլորովին անընդունելի կը զաննէք Օր.
Տէր Ներսէսեանի սա տեսութիւնը թէ ՎԵԼ-
ճուլեան տիրապետութիւնը բարբարոսա-
բար ընդհատեց արուեստի զարթոնքը Հա-
յաստանի մէջ: ԺԲ դարու վերջերն է որ
վերսկսաւ գործունէութիւնը Հայ արուես-
տի» (էջ 31.): Մանրանկարչական, ճար-
տարապետական եւ մանր արուեստներու
(փայտափորագրական, կաւազործական)
արտադրութիւններ այդ շրջանէն նման բան
մը չեն հաստատեր, այլ ցոյց կու տան յու-
րանուն զարգացում:

Վերապէս, յարգելի Օրիորդը Ս. Ղազա-
րու Ոսրբերդի կոչուած Աւետարանը կ'ա-
ճապարէ 1205 թուականէն Գրիստոսի բն-

դունիլ, երբ այդ թուականը ընադիր յիշա-
տակարանին մէջ քերութեւ և վրան վերստին
աւելցուած է, տուն տալով լուրջ տարակոյ-
սի որ Կողմա զայն դրած ըլլայ 1205ին:
Թարգելի Օրիորդը մանաւանդ կ'ըսէ. «Կող-
մա, թէն միջակ զծագորոյ մը, սակայն ու-
նի ընտիր ճաշակ երկնագրութեան մէջ,
յայտնի՝ իր մանրանկարներուն խորքերէն»
(էջ 40.): Սակայն Կողմա իր մեզի ծանոթ
վեցի չափ ձեռագիրներուն ո'չ մէկուն մէջ
ինքզինքը ներկայացուցած է իբր ձեռագիր
կամ մանրանկարիչ», որով առ այդ եղած
ննթադրութիւնը ճիշդ է: Մենք ունինք ման-
րամասն աշխատութիւն Կողմաի գրչու-
թեանց մասին, հրատարակուելու պատ-
րաստ:

Այժմ անցնինք ձեռածութեան:

Աշխատութիւնը կատարուած ըլլալով
չորս տարբեր լեզուներով, հոն տրուած վի-
ճելի տեսութիւնները, սխալ եզրակացու-
թիւնները, դժբախտաբար կարելի պիտի
չըլլայ առ հասարակ հատորին բոլոր ստա-
ցողներուն հասցնել: Ուրեմն ստիպուած պի-
տի ըլլա՞ք լոկ հայերէնով կատարել մեր
քննադատութիւններն ու ճշգրտները, զոնէ
հայերէնով ըսած ըլլալու համար ինչ որ կը
խորհինք թէ ճիշդ է ու սրբագրելի այս առ-
թիւ:

Ներածութեան առաջին մասը նուիրուած
է ՎՄագուան ու Նկարագիրը Հայկական
Մանրանկարչութեան, Հատուածին սկիզ-
բէն իսկ կը զաննէք վիճելի կէտեր: Հայր
Ժանաւեան խօսելով 314ին Լուսաւորչի ձեռ-
նագրութեան պարագաներուն, Թարգմա-
նաց ռուսումնասիրութեան մասին կը կարծէ
հիմք մը տեսած ըլլալ իր տեսութեան՝ ը-
ռելով՝ «Աւետարակոյն նուեւ սրբազան ար-
ուեստի մարզին մէջ զոյութիւն ունէին յա-
րարերութիւններ Ասորա - Բիւզանդական
շրջանակներու ձեռք (էջ 56.): Նախ 314 թը-
ւին Գրիստոսի «Բիւզանդական» արուեստ
գոյութիւն չէր կրնար ունենալ: Երկրորդ,
«Ասորական» արուեստի հնագոյն նմուշը՝
Հուսուրայի Աւետարանը՝ 586 թուականէն
է Գրիստոսի: Արդ, երբ զոյութիւն չունի
համեմատելիք նիւթ թէ՛ Հայ, թէ՛ Բիւզան-
դացի եւ թէ՛ Ասորի 586 Գրիստոսի թուա-

կանէն առաջ, արդար է խորհիլ որ Հ. Ժանաչեանի ճանտարակոյս նաեւ սրբազան արուեստի մէջ գոյութիւն ունէին յարաբերութիւններ Ասորա — Բիւզանդական շրջանակներու հետ» արտայայտութիւնը բոլորովին անտեղի եւ անարժէք ճանթարդրութիւն մըն է։ Ընդհակառակը, ապացոյցներ ունիք որ արուեստի մէջ, նշանակելիօրէն օտարամերձ եղած են Հայերը։ Օրինակ, հակառակ այն սերտ յարաբերութեան որ, ըստ Հայոց պատմութեան, Հայերը հանգած են Յոյն եւ Հռոմմէական մշակոյթին հետ, Հայաստանի մէջ ՑԱՄԴԻ ՈՁ ՄԻՒ ՏՅՆՂ գտնուած են Յոյն կամ Հռոմմէական արուեստով արձաններ, քացի Գրանի գտնուած փոքր խմբարձանի մը կտորներէն։ Ոչ ալ կը հանդիպինք Յօգնեբու եւ Հռոմմէացիներու այնքան սիրած ու գործածած խճանկար յատակներու, քացի դարձեալ Գանդիի քաղնիքին եւ ուրիշ մէկ երկու վայրերու մէջ գտնուած բեկորներէն։ Ի՞նչ պատճառ կայ որ արձանագործութեան եւ խճանկարի մէջ օտարներու չընկտեւող Հայ արուեստագէտներ՝ մանրանկարչութեան մէջ ժխտէին իրենց ազգային նկարագրին այդ ամենակարկառուն գիծը։

Հ. Ժանաչեան չեմ դիտեր ի՞նչ պատճառանքներով կ'ըսէ. «Պատկերամարտութիւնը, Բիւզանդական արուեստին, ինչպէս նաեւ Հայկականին համար եղած է իսկական աղէտ, բազմաթիւ դործեր այդ չըրջանին անյայտացած են։ Զ դարու վերջերք արդէն պատկերամարտութիւնը Հայաստանի մէջ սկսած էր կատարել իր աւերը» (էջ 60)։ Պարզ է որ Հ. Ժանաչեան «պատկերը կը չփոխէ որժանկարներու հետ գունէ, եթէ ոչ սուրբ գիրքերու մանրանկարներու հետ։ Պատկերամարտութիւնը պարզապէս հերձուած մը նկատուած է Հայաստանի մէջ եւ երբեք այնքան ուժ եւ զօրութիւն չէ կեդրոնացուցած որ կարենար ըլլալ «Հայկականին» (արուեստին) համար «...իսկական աղէտ»։ Հ. Ժանաչեան «բազմաթիւ» (արուեստի) գործեր այդ չըրջանին անյայտացած հնչ ըսելով արդեօք Հայ արուեստի գործերուն կ'ակնարկէ։ Եթէ այո՛ւ, մեծապէս հետաքրքրական պիտի ըլլար դիտեալ թէ ի՞նչ

կամ ո՞ր գործերն է որ անհետացած կը նշուած է։

Հ. Ժանաչեան սխալ ըմբռնած կ'երեւի նաեւ Վրթանէս Գեղթողի մէկ ուրիշ վկայութիւնն ալ։ Վրթանէս խօսելով Աւետարաններու մասին, կ'ըսէ. «Ոչ միայն յոսկւոյ եւ յարծաթով» այլ եւ յոսկերաց փղաց եւ կարմիր մորթով կազմեալ։ Այսինքն, Աւետարանները ո՛չ միայն ոսկիով, արծաթով, այլեւ փղոսկրով եւ կարմիր մորթով կազմեալ են» Հ. Ժանաչեան անդ, թիւ 4 ծանօթութեան մէջ, «բնագրին կարմիր մորթով կազմեալ քաջատրուքիւնը հասկնալի է մագաղաթի գոյնին համար» կ'ըսէ եւ Օրփորդ Տէր Ներսէսեանի թարգմանութիւնը վկայութեան կը կոչէ, հաստատելու համար «կարմիր մորթով» մասին իր տարօրինակ վերաձեռնումը։ Թարգմալի Հայրը օսկայն պէտք է լինէ որ Վրթանէս Գեղթողին լաւ ծանօթ է «մագաղաթին եւ «մորթին տարբերութիւնը, քանի որ նոյն տեղը արդէն գործածած է։ Թէ՛ ինչ եւ թէ՛ Օրփորդ Տէր Ներսէսեանը կը սխալին երբ Վրթանէս Գեղթողի «կարմիր մորթով» կը չփոխեն «ծիրանին» մագաղաթ ձեռագիրներու հետ (codex purpureus)» Վրթանէս Գեղթող որոշ կերպով ձեռագրի կազմի մասին է որ կը խօսի, յիշելով անոց արծաթ, ոսկի, «փղոսկր կամ կարմիր մորթով ըլլալը։ Ան ասելու կրկին կը հաստատէ ըսելով վերնոյն իբր չարունակութիւնը. «...Ոչ եթէ փղին ոսկերաց մատուցանեմք գերկրպազութիւն կամ լաջալին, որ յերկրէ բարբառացն եկեալ է ի վաճառ։ Լաջան կամ լաջը կարմրաներկ մըն էր, որով Հայերը «չիկափոկ» կը պատրաստէին, կարմիր կաշի մը որ արբուներ կոչուէին։ Համար գործածուած է։ Լաբալով կարելի չէ մագաղաթ ներկել, որ թէ՛ նուրբ է «մորթին» եւ թէ՛ յետոյ վրան դրել կարելի չէ։ Որդան Կարմիրով կարելի է մագաղաթ ծիրանի ընել, ասկայն հոս լաջայի խօսք կայ եւ ո՛չ Որդան Կարմիրի։

Հ. Ժանաչեան քառաջ կը բերէ ուրիշ հատուած մըն ալ Վրթանէս Գեղթողէ. «Քանիդ ի Հայոց պատկերա ոք չփոխէր ասունը մինչեւ ցայժմ, բայց ի Հռոմովոց բերէին, եւ մեր ուսմունքն անտի էին, եւ եթէ

նորա չէին կորուսեալ»։ Վրթանէս Քերթոյի այս հատուածը մեր արուեստով զբաղող-ծերուն համար քար գաթիակալութեան եղած է։ Զանազան եւ զարմանողան «բացատրութիւններ» տրուած են, բոլորն ալ վկայութեան պարզ ու մէկին իմաստը խաթարելով, նոյնիսկ Վրթանէս Քերթոյը ինքզինքը հակասելու շափ անմիտ գտնելով։ Հ. Ծանաշեան ինքզինք զօրութիւն զրուսեան մը մէջ կը դնէ. «Հոս քնազրին իմաստը քիչ մը խրթին կը թուի» (Մասնութիւն 6, էջ 6րդ)։ Իրականութիւնը սակայն այն է որ հոս ոչ մէկ հակասութիւն կամ «խրթնութիւն» կայ։ Հատուածին բոլոր զաղտիւրքը «պատկեր» բառին ճիշդ բերումն մէջ է։ «Պատկեր» կը նշանակէ «իզօն»։ Հ. Ծանաշեան կը սխալի վերի վկայութեան մէջ զործածուած «նոքա չէին կորուսեալ» բոլորովին մտացածին եւ սխալ բացատրութիւն մը տալով, այսպէս. «Եւ թէ անոնք (այսինքնի պատկերները) չէին կորուսած» (Անդ)։ Սակայն ի՞նչ պատկեր, ո՞ր կորուսած։ Բացարձակապէս ճիշդ է Օրբորդ Տէր Ներսէսեան, որ այդ հատուածը թարգմանած է. «Եւ թէ նոքա (Յոյները) չէին կորուսած (չէին) Քաղկեդոնականութեամբ մուրդուած», մինչեւ այն ատեն «պատկերները» (իզօն) եւ անոնց մասին «հուսմունք», «անախի չէին» այսինքն «Է հոռովոց», Յոյներէն։

Դժբախտաբար շատ պիտի երկարի մեր յոգնածը եթէ ծանրանաք Հ. Ծանաշեանի քիչ մը զարմանալի յաջորդ բացատրութիւններուն վրայ՝ «պատկեր» իմաստը մամբ։ Ո՛ր ալ Օր. Սիրուրդի Տէր Ներսէսեան լաւ առաջնորդ մըն է իրեն՝ իր արտակարգ յոգնութեամբ մարտնչներուն համար Հայ արուեստի մասին։

Ի՞նչ Դո. Խառնողին վերջ Հ. Ծանաշեան շատ ունի հաստատուն դետին վրայ է Հայ արուեստի իր ըմբռնմանց մէջ, թէեւ դարձեալ զինքը կը շփոթեցնէ Վրթանէս Քերթոյ. սակայն այս զլուխը ան կ'աւարտէ շնորհաւորելի յաջողութեամբ մը։

Գլուխ Բ.ով ան կու տայ ճշմարտ. Տեսութիւն Հայկական Մանրանկարչութեան Զանազան Կեդրոններուն Վրայ։ Հոս յարգելի

Հայրը կը խօսի «էջմիածնի Փղոսկը Աւետարանը»ին մասին։ Կը խորհնէ որ զուր աշխատանք է հոս եղածը։ Հ. Ծանաշեան Փղոսկը Աւետարանը չէ տեսած, որով իր երկարատևութեամբ մէջըրեւոյնները կէս եւ աւելի դար առաջ տար գրողներէ՝ բոլորովին սնարժէք են, քանի որ այդ տարներուն դիտողութիւնները Հայ մանրանկարչութեան մասին իբր անձեռնառ գրողներ, բոլորովին անարժէք կ'ընեն իրենց ըսածները։ Եթէ Հայագէտ լուրջ Հայեր չեն կրցած Վրթանէս Քերթոյին օգտուիլ ինչպէս որ կարելի է, ինչպէ՞ս կարելի է լսել Ստրիկով-ժիի սխալաշատ բացատրութիւնները։

Հ. Ծանաշեան կը սխալի երբ կ'ըսէ. «Յաճախ գրիչ կը կոչուէին նաեւ նոյնինքն ծաղկողներ» (էջ 10ա)։ Գրիչը գրիչ է, այսինքն գրող. իսկ ծաղկողը՝ ծաղկող, այսինքն զարդանկարող։ Քանի որ մենք այսօր արդէն երկար պիտի խօսինք Փղոսկը Աւետարանին մասին արդէն վաղուց աւարտած գործի մը մէջ, հոս աւելորդ կը սեպենք ունի երկարել։

Յաջորդաբար համառօտ կերպով կը ներկայցնէ, ժամանակագրականօրէն ալժմ դուրսիւն ունեցող Հայերէն մանրանկարչական ձեւագիրներ։ Մենք կը խորհնէ որ գործին այս մասը, զլուխ Բ.ը, բոլորովին աւելորդ էր հոս հրատարակել։ Վերջապէս այս հատորը նպատակ ունի ՄԻԱՅՆ Վեհեօտիկ Միութեանց մանրանկարչական ձեւագիրները ներկայացնելու, բան մը՝ որ եթէ ձեռնհասօրէն կատարուի, արդէն մեծագոյն գործ մըն է։ Հ. Ծանաշեան, պէտք է ընդունինք, ոչ մանրանկարչութեան մասնագէտ մըն է եւ ոչ ալ Հայերէն ձեւագրագիտութեան, որ կարեւոր յաջողութեամբ ձեռք զարնել Հայկական մանրանկարչական ձեւագիրներու քննաշնուր ժամանակագրութեան։ Ան նախ հեշտու կը հաւատայ զանազան տիպաբանական ձեւագիրներուն ուրիշներուն կողմէ նմանողութեամբ թուականներուն։ Յետոյ անձամբ ոչ տեսած է եւ ոչ ալ, ինչ որ կարեւորագոյնն է, քննած՝ իր ժամանակագրած ձեւագիրները։ Ան կ'ընէ յայտարարութիւններ ձեւագիրներուն արուեստին մասին՝ որոնք մուրացածոյ են եւ շատ խնդ-

բական, Ուրեմն բոլորովին աւելորդ կը սեպեմ այս մասին իրայ ծանրացալու։ Սակայն լոկ ապացուցանելու համար մեր ըստօր, նկատի առնենք Թիւպինկէնի համալսարանին Աւետարանը, որուն «1113ին գրուած» ըլլալը կ'ընդունի Հ. Ճանաչեան (էջ 12թ.)։ Ան հետեւելով Գարեգին Սրբազան Յովսէփեանին, անոր պէս զոհ եղած է շատ վրան ըսցել եւ ապուշ կեղծիք մը, որով կեղծաբարները ջանալած են Թիւպինկէնի Աւետարանը իբր 1113 թուականին Քրիստոսի զբոսումը ներկայացնել։ Ոչ միայն Թիւպինկէնի Աւետարանին կարծեցեալ յիշատակարանը վեց զանազան յիշատակարաններու տղայական կարկտան մըն է, այլ Կիլիկիան գործիս է (Տես իմ «ՏԻւրինգէնի Համալսարանի Աւետարանը եւ իր 1113էն կարծեցեալ Յիշատակարանը»։ Հանդէս Ամսթեայ, 1968, թիւ 4-6, էջ 157-164)։ Հայր Ճանաչեան եթէ ցանկութիւն ունէր Հայ մանրանդկարչական զրչագիրներու ժամանակագրութիւնը առալ եւ անոր աղբիւրներ կարծիքներ եւ տեղեկութիւններ յայտնելու Հայ մեծահամբաւ մանրանդկարչներու մասին, պէտք չէր որ զոհանար Օրիորդ Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի տեղեկութեամբ եւ առաւելի կարծիքներով։ Անհիմն է ըսել որ «ՏԵԼ կար երեւակաութեամբ օժտուած է» Սարգիս Գիծակ, կամ Մինաս ծաղկող գործած ըլլայ 1432-1469 տարիներուն ընթացքին, երբ Մինաս ծաղկող արտադրած է զեռ մինչեւ 1487։

Ներածութեան կարեւորագոյն եւ արդարանալի մասը Գլուխ Գ. մասն է աւել տըրուել «Տեղեկութիւն Ս. Ղազարի Ձեռագիրներու Հաւաքածոյի Արայ»։ Սակայն բոլորովին անտեղի կը գտնենք «Հրատարակութիւն Ձեռագիրներու» հատուածը, որ որեւէ կապ մը չունի ներկայ մանրանդկարչական գործին հետ։

Վերջապէս էջ 20ով Հ. Ճանաչեան գործին երկրորդ մասին մէջ կը սկսի մի առ մի իւր մանրամասն ներկայացնել այս հատորին մէջ արտահանուած Ս. Ղազարի մանրանդկարեալ ձեռագիրները։ Հոս ալ գծաթառաքար հատորին նպատակին հետ զործ չունեցող երկար հատուածներ ընդհանրուած են։

Բոլորովին անկարեւոր է Մլէք Թադուհին «Պատմութիւն Ձեռագիրին»։ Ոչ ալ կարիք կար երկարաշունչ եւ անտեղի «Քննութիւն Թուականին» քանի որ տարակոյս չկայ Մլէքէի Աւետարանին թուականին մասին (862 թուական Քրիստոսի), եւ հոս տեղ դառած էին վէճերու արձագանգը, մասնաւոր օտար ընթերցողներուն կրնայ արդար տարակոյս ներշնչել զրչութեան թուականին մասին։ Ոչ ալ կարիք կար երկարապատում «Ուսումնասիրութիւն Մանրանկարներու» Մլէքի Աւետարանին, քանի որ նկարները արդէն արտահանուած են հարազատ գոյներով այս հատորին մէջ։ Բոլորովին նիւթէն շեղած եւ աւելորդ է «Մլէքի եւ էջմիածնի Աւետարաններուն Մանրանկարները» հատուածը, որ խճողակ մըն է ժամանակավիշակ տեսութեանց Սարչիկովսէի, Մաքլերի եւ ուրիշներու «հին» եւ իրական ծանօթութենէ զուրկ տեսութեանց։ Գաղափար մը տալու համար միայն թէ որքան օխալ տաղանդորւած է Հ. Ճանաչեան, հոս կու տամ Մլէքէի Աւետարանին արուեստին մասին իր եզրակացութիւնը։ «Աւետարանին ժողովրդականները իրենց կոթողային նկարագիրով կը պատկանին շրջանի մը (Ք դարու կէսին), ուր Հայ արուեստը յետ ապրիլեամբարներու առաջ բերած կործանարար դերին, վերածաղկելով հին արուեստի նախադասութեան վրայ, որոնք հաւանաբար հնագոյն ժամանակներէ (եւ եւ Չ դարերէն) մնացած էին, սկսած է ստեղծագործել» (էջ 28ա.)։ Եթէ կը ներուել ինքի ըսելու, հոս եթէ ըստեղծագործութիւն մը կայ այն ալ լոկ Հ. Ճանաչեանի երեւակայութենէն է։ Ինչպէս ըսինք, ոչ մէկ տուեալ ծանօթ է «պատկերաբանութեան» առաջ բերած կործանարար քերթին» մասին Հայկական մանրանդկարչութեան մէջ։ Ոչ ալ մեզի ծանօթ են եւ Չ դարէն մնացած «հին արուեստի նախադասութեան» մասին դոյզն ինչ գաղափար, որ ոչ թէ գիտնալիք՝ այլ գոնէ կասկածէնք «վերածաղկելու» համար անոնց բերած որեւէ նպաստ։ Անշուշտ որ Մլէքի Աւետարանին մանրանկարները «նախատիպներ» ունենալու էին, սակայն անոնց ստեղծագործումը «հին

(Հայ) արուեստի նախատիպներու վրայէն զվերածողութիւններ նկատելու համար ՈԶ Մէկ տուեալ ունինք:

Ասէ՛ վերջ կը արուի Տրապիզոնի կոշուած Աւետարանին ճկարագրութիւն եւ Պատմութիւնը: Հոս ալ աւելորդ եւ երկարատեւ մարզանքներու քով կան շահեկան եւ կենսական տեղեկութիւններ, ինչպէս օրինակ Մատթէոսի կրօնաբանքն եւ սկիզբի պրակին մասին: Հոս աւելի չենք ծանոթանար այս ձեռագրին մասին, միայն կ'ուզէինք ըսել որ գրութիւնը դոնէ ժ դարէն է: Բուն ձեռագրին մէջ մանրանկարներ եւ ծաղկումներ եւ խորանները խիստ հաւանաբար գրչութենէն աւելի ուշ ժամանակի յաւելումներ են: Զատ պրակի մէջ ամփոփուած անսրբնական եւայլ մանրանկարները չեն պատկանիր Տրապիզոնի Աւետարանին եւ մէկէ աւելի Աւետարաններէ, հաւանաբար ոչ հայերէն, հանուած են: Անոնց շատ գործածուած եւ միաստուած վիճակը դիրքից չի կապեր Տրապիզոնի Աւետարանին բուն գրչութեան մաքուր եւ ամբողջական վիճակին: Այս մանրանկարները ընդհանրապէս արտադրութիւններ են ԺԲ դարու:

Էջ 33ա.ով Հ. Ծանաշեան կը սկսի «Աւետարան Աղբիւնուպոլսոյ» եւ կու տայ ճշգրտագրութիւն եւ Պատմութիւն Զեռագրին: Հ. Ծանաշեան դարձեալ ձեռք գրեցած է «Քրիստոսի Մանրանկարներուն», եւ հսկողակ որ ձեռագիրը անձամբ քննելու կարելիութիւնը ունի, կ'ընէ շատ զգոյշ անհատական կ'երեւի ոմանց այն կարծիքը, թէ աւետարանիչներու անուններուն յունարէն վերադրութիւնները՝ հայերէններէն ետքը աւելցուած ըլլան, ինչպէս նաեւ աւետարաններու կարմիր գիրով սկզբնադրութիւնները: Այս անհիմն վարկածը ուրիշ նպատակ չունի, բայց լեթէ հեռացնել ամէն կասկած՝ Յոյն արուեստագէտի մը վերագրելու մանրանկարներուն հեղինակութիւնը: Սակայն հսկողակ է իրականութեան: Յունարէն վերադրութիւնները յայտնապէս հնագոյն են եւ միեւնոյն արուեստագէտէն կատարուած: Վասնզի անոնք նոյն սպիտակ մետաղով գրուած են, ինչպէս մանրանկարնե-

րու եզրագագորդին շրջագծերը: Նմանապէս նոյն կարմիրն է որ գործածուած է թէ՛ մանրանկարներու շրջանակներու գծերին եւ թէ՛ Աւետարաններու սկզբնադրութիւններուն, ինչպէս նաեւ պարեգծաներու ուղղահայաց երկրներուն համար: Գոյներու այս նոյնութիւնները կապուած են գործին սկզբնական վիճակին հետ անկասկածելի կերպով» (էջ 35): Հայր Ծանաշեանի այս հաստատուածքն եւ տեսութիւնները բոլորովին անհերք են, եւ նոյնիսկ կասկածելի չեն են իր միւս հաստատումներուն իրականութիւնը:

Աղբիւնուպոլսոյ Աւետարանին աւետարանիչներուն մանրանկարներու նախատիպերուն ձեռք գրեցած է եւ շատ կոպիտ կերպով: Առաքելներուն մանրանկարներուն դաշար, յատկապէս որոշ կերպով բացարձակապէս վերաներկուած է կապոյտ եւ կանաչ ոչ պայծառ ներկով, բոլորովին անվարժ ձեռքէ մը՝ որ աւետարանիչներուն հանդերձի, ոտքերուն եւ այլ մասերուն սահմաններէն ալ երբեմն միատարար կերպով անցած է: Աւետարանիչներուն մանրանկարները իրենց սկզբնական վիճակին մէջ շրջանակ չունէին, ինչպէս շրջանակ չունին Աստուածածնայ եւ Յովհաննէս Պոստոպոթարի կամ եւ խաչերու մանրանկարները: Աւետարանիչներու մանրանկարներուն եզրծողը որ ներկած է հաւանաբար բոլորովին պարագ դաշտերը այս մանրանկարներուն, աւելցուցած է նաեւ գծերները մանրանկարներուն, որոնց հետ նաեւ յունարէն վերադրութիւնները ճերմակ ներկով: Իսկ սե ներկով հայերէն վերադրութիւնները մանրանկարներուն դաշար եղծող յունարէն գրող ձեռքէն շատ աւելի վերջ յաւելումներ են, Սակայն թէ՛ կարելի ըլլոյ դաշտերուն յաւելիալ վերաներկումը վերցնել, անտարա-կոյս աւետարանիչներուն հայերէն մանրանկարչութեան ժամանակակից երկաթագիր վերադրութիւնները երեւին: Նոյն եղծող ձեռքը որ մանրանկարներուն շրջանակը եւ անոնց դաշար վերաներկած ու յետոյ ալ յունարէն վերադրութիւններ է գրած, աւելցուցած է նաեւ աւետարանիչներուն պարեգծաներուն ուղղահայաց երկրները, յաւելում մը՝ կատարուած ըստ բախտի, ուղ-

զակի բուն մանրանկարին հագուստին ծաւ-
քերուն վրայէն իսկ, մինչ ճերիզներուն
տակ որոշ կ'երեւին բնագիր մանրանկարին
հագուստին ծաւքերը, Սկզբնական մանրա-
նկարիչը այդ երիզները պիտի յարմարեցը-
նէր հագուստին ծաւքերուն եւ ոչ թէ ըստ
կամա ներկէր զանոնք։ Եղծողը նոյն այդ
կարմիրը զործածած է աւետարանիչներուն
լուսապատկերուն եզերքին եւ աւետարա-
նիչներուն յունարէն գրչութեան համար։
Դարձեալ նոյն եղծողն է Աւետարաններու
կարմիր գրոյ սկզբնաւորութիւններ» գրո-
ղը։ Այս եղծութեանը որոնք հնչուածամբ
նոյնիսկ հոս՝ մանրանկարներու արտահա-
նութեանց մէջ կ'երեւին, Հ. Ծանաշեան
պէտք էր որ առանց դժուարութեան պարզ
աչքով իսկ տեսնէր բուն ձեռագրին մէջ,
ինչպէս որ մենք անձամբ տեսած ենք։ Այլ
աւելի զարմանալի է որ Հ. Ծանաշեան, որ
կ'ընդունի Փոտիոսի մը Յովհաննէս Պո-
տոպոյթարի մանրանկարին իւրացնել ջա-
նալը յունարէն արձանագրութեամբ կո-
տարուած՝ բուն մանրանկարին հայերէն
երկաթագիր վերատուութիւնը որբելէ վերջ,
չի կրնար տեսնել աւետարանիչները յունա-
ցնելու ակնյայտի դիւրժը։ Ոչ ալ ճիշդ է թէ
Ս. Կոյսին մանրանկարին յունարէն վերատա-
րուութիւնը զմանրանկարին յորինման տակն
գրուած կը թուի։ Ամերանկարին յորին-
ման ժամանակէն է լՈՅ Հայերէն ՍՈՒՐԲ
ԱՄԱՆԻՆ։ Հ. Ծանաշեան սխալ կերպով
կ'եզրակացնէ զոր մէկ կամ երկու Հայ ար-
եւեստագէտներ» ծաղկած կամ մանրանկա-
րած ըլլան այս ձեռագիրը։ Ասիկա նոյնպէս
ստիպիտ երբակացութիւն է, քանի որ որոշ
կերպով դոյներս եւ դիմերս գործածու-
թիւնը նոյն արեւեստագէտին գործը կ'երե-
ւի։ Յետալի է որ միւս խաչերը չեն արտա-
հանուած, որոնց հրատարակութիւնը մեծ
նշանակութիւն պիտի ունենայ մեր այդ ա-
նով զարգարութետուն համար։

Յաջորդ ձեռագիրը Սաղմոսարանն է, ո-
րուն 961 կամ 1061 թուականը Գրիստոսի
տակ՝ չափ կանոնի է արդարեւ։ Աւելի հա-
ւանաբար ԺԳ դարու սկիզբի գրչութիւն եւ

ծաղկում կ'երեւի, մանաւանդ նկատի առնե-
լով ճերիզի Սարգ զարդագրերու աղեղեցու-
թիւնը այս Սաղմոսին զարդագրերուն մէջ։
Նոյնը պէտք է ըսել նաեւ Մաշտոցին հա-
մար, որուն ծաղկումին արուեստը երբե'ք
ԺԱ դարէն չի կրնար ըլլալ, ինչպէս որ կը
կարծէ Հ. Ծանաշեան։

Ներկայացուած յաջորդ ձեռագիրը Աւե-
տարան մըն է թիւ 196/106։ Հ. Ծանաշեան
«երկու ծաղկողներ» կը տեսնէ այս ձեռա-
գրին համար, մինչ կը յիշուի միակ ծաղկող
մը Վարդ, իսկ Պաշտուար ճիշդը է՝ որ հոս
պէտք է հասկնալ զԲԻՆ, քանի որ ձեռագրին
ծաղկող մը կը յիշուի արդէն։ Հ. Ծանաշ-
եան բաւական մարգանքներ ընելէ վերջ ԺԱ
դար կը նշանակէ ձեռագրին գրչութեան հա-
մար, մինչ աւելի հաւանաբար ԺԲ դարու
վերջէն ըլլայ, նկատի ունենալով կանոննե-
րուն խորանները։ Աւետարաններուն սկզբը
նախորդաները սակայն եթէ աւելի կ'երջը
ուրիշ մը վերաներկելով ճոխացնել ջանա-
ցած չէ, պէտք է ԺԳ դարու կէսէն նկատել,
հաւանաբար յիշուած Եփրեմնոսի ստացած
ժամանակէն, որ կը յիշէ ճաղգին նետողաց»
արշաւանքներուն մասին։ Նետողաց ազգ կը
կոչէին մեր նախնիք Թաթարները, որոնք
Հայաստան ներխուժեցին ԺԳ դարու առա-
ջին կէսին, երբ Եփրեմնոս տէր կ'ըլլայ ձե-
ռագրին եւ հաւանաբար աւելի ճոխացնել կը
ջանայ։ Հ. Ծանաշեան կանոններուն խորան-
ներուն արուեստին մասին կ'ըսէ որ ճա-
շուշտ մեծ տաղանդի եւ ճարտարութեան
արդիւնք չէ» (էջ 42ա-)։ Ընդհակառակը,
մենք այս ծաղկողին քով կը տեսնենք դժե-
լու մեծ վարպետութիւն եւ ձեռնորման տա-
ղանդ։ Թուշները որոնք ան այնքան մեծ
ըմբռնումով կը ներկայացնէ, իրենց պար-
զութեամբ այնքան տպաւորիչ, այնքան
մուժիկալ են՝ որ ըստ իս, միայն բաւ մար-
դուած տաղանդաւոր մանրանկարիչ մը պի-
տի կարենար այդքան մեծ յաջողութեամբ
ներկայացնել։

Թիւ 141/102 անթուական Աւետարանն ալ
նշանակուած է ԺԱ դարէն, մինչ հաւանա-
կան է որ ԺԳ դարու սկիզբէն ըլլայ։ Հ. Ծա-
նաշեան գրիչը եւ մանրանկարիչը նոյնացը-

ներու իր փաստերը աւելի լաւ կ'ըլլար եթէ բնաւ չլիչէր: Բնագրի մը մէջ մանրանկարներու իրենց յատուկ տեղ նկարուած քլլալը երեւեւ ապացոյց չէ որ զրիչն ու մանրանկարիչը նոյն անձերը ըլլան: Գրիչ մը կրնար բնագիրը գրել եւ հարկ եղած տեղերը պարագայ թողուլ՝ որ մանրանկարիչը իր աշխատանքը կատարէր: Օրինակ, Մարգարէ գրիչ, 1526 թուին գրած է իմ հաւաքածան Վարճ Աղւնդանդրին, եւ քաջ թողած է մանրանկարելու համապատասխան տեղեր՝ որոնց մէջ յետոյ Գրիգորիս կաթողիկոս Աղթամարցի մանրանկարած է:

Հ. Ճանաչեալի գիտողութիւնները Հոսամոսի Աւետարանին (1181էն) մասին իրաւացի են: Արդարացի է իր մեթոտը թիւ 190/106 Աւետարանին Վարճ ծաղկողին եւ Հոսամոսի Աւետարանին Վարճանին նոյնացման, որ կատարած է Օրիորդ Սիւրբփի Տէր Ներսէսեան: Անունի անկատար նմանութիւնը եթէ բաւէր նոյնացումներու համար, վախճաւ որ ուսումնասիրելիք եւ լուծելիք բան մը չի մնար Հայ աբղեմսոի եւ մշակոյթի մէջ:

Յարգող ձեռագիրը Ոսրբերդի Աւետարանն է, որուն բուն թուականը քերթուած է եւ ջնջուածին վրայ ՈՄԴ (1205) նշանակուած: Ուրեմն այս Աւետարանին բուն գրչութեան վոտահելի թուականը կը պակսի: Հ. Ճանաչեալն նախ կը սխալի կարծելով որ «Կոզմայի ձեռքէն ելած երեւ զրչադի Աւետարաններ» կան միայն, մինչ ծանօթ են զոնէ վեց: Կ'ընէ խոշոր սխալ մը ըսելով. «Կոզմայ ինքզինքը արդէն ծերունի կը ներկայացնէ», «Ձմեղապարտ քահանայ զծերունի աղայնմ յիշել ի Տէր» վկայութիւնը յառաջ բերելով իրեն ծանօթ Կոզմայի երրորդ Աւետարանէն: Ըսենք որ այս Աւետարանը, որ նախապէս Սեբաստիոյ Ս. Նշանի վանքին կը պատկանէր, այժմ մաս կը կաղմէ իմ հաւաքածոյիս իբր թիւ 2 ձեռագիր: Այս Աւետարանին մէջ «Կոզմայ ինքզինքը արդէն ծերունի» չի ներկայացներ: Արդարեւ իմ հաւաքածան թիւ 2 Աւետարանին մէջ, էջ 156 Բ. սիւն, բուն զրչն ջնջուած յիշատակարանի մը վրայ կայ բոլորդիբ գրչու-

թեամբ վերջին ստացողի մը յիշատակութիւնը, որուն վերջը նոյն ստացողին բոլորդիբ աւելցուած է. «Ձմեղապարտ քահանայ» զծերունիս աղայնմ յիշել ի ու(հ)ր»։ Հոս «ծերունիս» յատուկ անուն է եւ պէտք է կարգաւ զԾերունիս, որ կ'երեւի թէ ջնջուած եւ վրան յետոյ գրուած յիշատակարանին հետ կապ մը ունի եւ դուցէ իր իսկ անշնորհ ձեռքէն ելած է ԲՈՒՆ յիշատակարանը ջնջելէ վերջ: Դարձեալ Հ. Ճանաչեալն անտեղի հետեւութիւն կը հանէ իմ թիւ 2 Աւետարանիս գլխաւոր յիշատակարանէն, ուր ձեռագրին մեկնեսար Վարդան քահանայ կ'ընէ հետու գրել զսուրբ աւետարանս իմով աշխատութեամբ եւ արդեամբ ծաղկեանի նկարով եւ ոսկով պարարեալ: Յիշատակարանը, որ ինկած թուրքի պատճառաւ դժբախտաբար պակասուած է, մեկնեսոի յիշատակարանն է, ուր գրել տրուած ձեռագրի մը գրչութեան եւ ծաղկման կ'ախարկէ՝ առանց մեղի որեւէ պատճառ տալու որ կարծենք թէ ձեռագիրը գրուած էր ու մանրանկարուած նոյն անձէն: Կոզմայի անունը չկայ յիշատակարանին մասին մէջ որ գոյութիւն ունի այժմ եւ միայն էջ 156 Բ. սիւնի ջնջուած յիշատակարանին բարբառաբար ջնջուած վերջին մասէն գիտենք որ «Ձմեղապարտ գրիչս Կոզմայ աղայնմ յիշել»: Կոզմայի գրչութեանց մանրանկարները կը տարբերին իրարմէ, թէեւ եթէ նոյնիսկ չտարբերէին, դարձեալ պատճառ պիտի չունենայինք Կոզման մանրանկարիչ կամ ծաղկող նկատելու՝ քանի որ ան ինքզինքը ՄԻՇՏ իբր գրիչ ներկայացուցած է:

Հաւաքածոյի Աւետարանը ներկայացնելէ վերջ Հ. Ճանաչեալն «Ուրիշ գործեր ի գոնաթոս Մանրանկարչին» հատուած մըն ալ կու տայ, նոյնպէս անտեղի, ուր տակի կրկնումներն են այլոք ուրիշներէ ըսուած կամ ներկայացուած նիւթերու մասին: Հ. Ճանաչեալն պարագայ տեղ տամախառն եղած է, քանի որ նիւթին վերաբերող մանրանկարները չէ տեսած եւ անոնց մասին բան մը չի կրնար ըսել: Նոյնիսկ քաջութիւն գրչն, խոհմութեան աւելի, կարծիք յայտնե-

րու Երեւանի Մատենադարանին նշանաւոր Հաղորատի Աւետարանին (1211էն) մանրանկարներուն մասին, ունեց մէջ գանձաւաժարութիւնն զտեսնելով։ Հաղորատի Աւետարանին մանրանկարչութիւնը ամբողջութեամբ աստղանդաւոր Հայ մանրանկարչի գործ է եւ Հայ մանրանկարչութեան ունեւորանալի գլուխ-գործոց։

Անցնելով Թէոդուպոլսոյ Աւետարանին, որուն մանրանկարները այժմ կը պակսին եւ միայն խորաններ եւ ծաղկումներ ունի, Հ. Ճանաչեան սակայն կընայ քաջութիւն ունենալ ըսելու համար. «Գրիգոր, որդի Խաչատուրի, ապրած ԺԳ դարու սկիզբները, կը պատկանի Հայկ(ական) մանրանկարչութեան այն շրջանին՝ երբ հին արուեստին յաջորդած էր մանրանկարչութեան նոր հոսանք մը, Բիւզանդական եւ Կիլիկեան ազդեցութիւններով» (էջ 60ա)։ Անտարակոյտ Չ. Ճանաչեան գիտնալու է ինչ ըսել ուզածը, թէ եւ րոտած էն մէնք բան մը չկրցանք հասկնալ։

Հատորին վերջին ձեռագիրն է Գիրք Ձեռնադրութեան, որոշապէս Կիլիկեան գործ։ Ձեռողորին յիշատակարանին համաձայն, գրչութիւնը կատարուած է չի մեծ է ի հրուսակաւոր Ուխտիս, որ կոչի Չառնուկ, ընդ հովանեաւ սրբոյ Աստուածածնին։ Հ. Ճանաչեան կը հաւատէ որ «(Օրիորդ) Սիրաբփի Տէր Ներսէսեան կը ջանայ նոյնացում

կարելիութիւն մը գտնել Սարունքա քաղաքի հետ, յիշուած Պողոտէոսէն եւ որ կը գտնուի Հոմա եւ Համայի մօտերը» (էջ 61բ)։ Կ'երեւի որ տարբերութիւն չ'ընէր թէ գրչութեան ժամանակ (1248ին) Հոմա եւ Համայի մօտերը Սարունքա անուն քաղաք մը գոյութիւն ունէ՞ր թէ ոչ։ Ոչ ալ ուշադրութիւն դարձուած է յիշատակարանին ազադակող վկայութեան թէ գրչութեան վայրը «մեծ է ի հռչակաւոր» ՈՒՆՏ մըն էր «որ կոչի Չառնուկ» եւ ոչ թէ ՔԱՂԱՔ մը։

Ասկէ վերջ կու գայ այս փառաւոր հրատարակութեան բոլորովին անքննադատելի մասը, այսինքն հիսնայի գոնաւոր եւ հաւաքատ արտահանութիւնները Վենետիկի Միսիթարեանց մեծահարուստ ձեռագրական հաւաքածոյին հնագոյն մանրանկարներուն։

Մենք հոս դարձեալ կը պնդենք, ինչպէս որ նախապէս ալ ըրած ենք, յաւադոյնս կ'ըլլաք Նախարանի, Ներածութեան տեղ համաստակի եւ եղածին պէս ներկայացնել արտահանուած ձեռագիրները, որոնց դուռնաւոր եւ հարազատ արտահանութիւնները կարիք չ'են ներկայացնել երկարապատում եւ ոչ հարազատ նկարագրութեանց եւ մանրանկարչութեան մասին աւելորդ մարզանքներու կամ հին ու նոր վիճելի տեսութեանց։ Այսպէսով 78 տպագրեալ էջերուն գրեթէ 70ը կարելի կ'ըլլար խնայել։

Յ. ՔԻՒՐՏՅԱՆ

«Պարսկաստանի Հայերը» Նազար Յ. Գորոյեանց: Տպ. Մոսկոն, 1968, 368 էջ:

1968 թուի վերջաւորութեան, Մոզերն տպարանից լոյս տեսաւ Հանդուցեալ բա՛նասէր Նազար Յ. Գորոյեանցի «Պարսկաստանի Հայերը» աշխատութիւնը:

Գիրքը տպագրուել է Պրն. Արզուման Աւետիսեանի նիւթական միջոցներով, «Մոզերն» տպարանի տէր ու անօրէն եւ ուսուցիչ մտաւորական Պ. Տաճատ Պօղոսեանի խմբագրութեամբ:

Ունի 366 էջ, 16×21.5 սմ. ծաւալ, թղթ-թաղանթ, մաշուր տպագրութիւն եւ համեմատաբար մատչելի արժէք՝ 100 ուիւ:

Գրքի սկզբում գրուած է Հեղինակի լուսանկարը, բովանդակութեան ցանկը, օգտագործուած գրականութիւնը, աշխատասիրողի յառաջարանն ու ներածականը, ինչպէս եւ խմբագրողի կողմից գրի առնուած Գորոյեանի կենսագրութիւնն ու երկու խօսքը:

Պ. Պօղոսեանը իր երկու խօսքի մէջ, կարելի է տեսլ մօտաւոր ձեւով գրախօսում է գիրքը եւ պարզում այն Հանդամանքներն ու յայտագրութեան յանձնելու միջոցները, ըստ որի աշխատասիրութիւնը իր ժամանակին՝ 1901 թ., արժանացել է ՎՅ. Իզմիրեանի մրցանակի, յայտ նրա գտնոր՝ Տէն. Փառանձմի Բէյերեանի կողմից ապահով ձեւով պահուել է շուրջ եօթանասուն տարի եւ հաջիւ արժէք յանձնուել է տպագրութեան:

Ինչպէս աշխատութեան վերնադիրն է ցոյց տալիս, գիրքը նուիրուած է Պարսկահայութեան եւ բաժանուած է այն օրերի երկու գլխաւոր՝ Ատրպատականի եւ Սպահանի (Իրան-Հնդկաստանի) թեմերին ու շրջաններին, ուր, մի շարք ստորաբաժանումներով, նկարագրուած է Հայ ժողովրդի Իրանում ունեցած ամբողջական դրութիւնը, սկսեալ առաջին դարից օրերից մինչեւ 20-րդ դարը, իր գիւղ ու քաղաքով եւ իր անցեալ ու ներկայ (այն օրերի) ընդհանուր միճակով:

Գիրքը թէեւ մանրամասնութեամբ չէ որ նկարագրում է Հայութեան պատմական անցեալը, բայց այսուհանդերձ, ունի հետաքրքիր եւ ամբողջական տեղեկութիւններ Համայն Իրանահայութեան մասին:

Դէպքերին եւ դէմքերին վերաբերող լուսաբանութիւններ կան, տրուած թէ՛ հեղիւնոր-ձուլալ

նակի եւ թէ խմբագրողի կողմից՝ կան նաեւ պատմական դէպքերին ակնատեսներին կամ այլ պատմաբաններից մէջներումներ, որոնց մի մասը դժբախտաբար կրճատուել է տպագրութեան ժամանակ. մի քանի՝ որ կարելի է տեսլ, նրան մասամբ անդամաճատել է եւ զրկել որոշ փաստական նկարագրութիւններից:

Գրքում կան նաեւ մի քանի մանր-մունք վերլուծւորներ, որոնք յատուկ տեղ չեն զբաղւում, կամ ստուեր գցում նրա վրայ, որով եւ զանց ենք առնում յիշատակել:

Աշխատութեան վերջում արուած են նաև Իրանից դուրս՝ Մայրագոյն Արեւելքում եւ զան Հայերի մասին համառօտ տեղեկութիւններ, իսկ վերջում որպէս յաւելում՝ Թաւրիզի եւ Իրանի-Հնդկաստանի թեմական առաջնորդների անուանացանկը: Սրանց մէջ եւս կան մանր վերլուծւորներ. այսպէս՝ Թաւրիզի թեմակալ առաջնորդների շարքում տեղ են զտել Իրան-Հնդկաստանի թեմի երկու առաջնորդներ, ինչպէս՝ Յաշատուր Նպս. Վաղարշապատցին եւ Յովհաննէս Նպս. Սուրէնեանը (էջ 335):

Սովորաբար նման պատմական աշխատութիւնների համար կարելուր են յատուկ անոտանց եւ տեղանունների ցանկեր, որից զուրկ է գիրքը:

Աշխատութիւնն իր ամբողջութեան մէջ մի նոր նպատակ է Իրանահայութեան պատմութեան համար: Ընթերցւում է հետաքրքրութեամբ, ուստի եւ անհրաժեշտ ու պիտանի՝ իւրաքանչիւր Իրանահայի համար:

Պարսկաստանի եւ զնահատանքի են արժանի նաեւ գրքի անկորուստ պահողն ու հրատարակողը, ինչպէս եւ ջանադիր խմբագրողը, որի բժախնդիր աշխատանքը նկատելի է անդամ իւրաքանչիւր մի էջի վրայ:

Ինչպէս յիշուած է գրքի նախաբանի, «Երկու Խօսքի» մէջ, Գորոյեանն ունեցել է այլ աշխատութիւններ եւս, որոնցից մէկն եղել է 1828 թուի Ռուս-Պարսկական պատերազմի մասին: Մեղ թուաց, որ նման մի ձեռագիր տեսել ենք Նոր-Ջուղայի գրադարերի մէջ, բայց ձեռագրերի մատենի վրայից ինչքան փնտնեցինք այդ ուղղութեամբ, չլսողեցանք ձեռք բերել: Այս մասին փնտնել անհրաժեշտ է, կազմուած «Ձեռագրացուցակների վրայից եւս կամ ուղղակի ձեռագրերի միջից:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

(1968 - 1969)

ԵՐՈՍԱՊԷՄ

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշ Ս. Արք. Տէրտէրեան

Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյ

Երուսաղէմ.

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր,

Ձերդ Ամենապատուութեան, Ս. Յակոբ-
նանց Միաբանութեան եւ մեր հասարակու-

Մանկապարտէզ 41 աղջիկ
Նախակրթարան 60 աղջիկ
Երկրորդական կարգեր 34 աղջիկ

Համագումար աշակերտութեան

Ինչպէս կը տեսնէք, բազմաթիւ նախորդ տարիներուն՝ պակասած է մեր աշակերտութեան թիւը: Ասիկա արդիւնք է Երուսաղէմի Հայ դպրութիւնի աճող արտադրութիւնի դէպի Ամերիկա եւ Աւստրալիա, ինչ որ մտահոգիչ պարագայ մըն է եւ պէտք է ըլլայ մեր Պատրիարքարանին եւ անոր իրաւունց պահպանութեան տեսակետէն:

Մեր աշակերտներու խմացական քանակութեան դժուարութեան հետեւին մէջ մեզի օժանդակ ունեցանք 21 հոգիներէ բաղկացած ուսուցիչներու խումբ մը, որոնց ամբողջ տարուան մը նուիրեալ եւ զօտեպիտոյ նախադասներին համար կը յայտնենք մեր եւ աշակերտութեան շնորհակալութիւնները:

Մեր դպրոցական կրթական ծրագիրը ընթացաւ ըստ նախընթացի՝ Մանկապարտէզի (3 դասարան), Նախակրթարանի (6 դասարան) եւ Երկրորդականի (5 դասարան) երեք բաժանմունքներով: Իսկ գաւառաւորուող երեք բաժանմունքներով, իսկ գաւառաւորուող երեք բաժանմունքներով ըլլալ Հայերէն (գաւառական եւ արդի), Անգլերէն եւ Արաբերէն

թեան կը ներկայացնենք Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի 1968/69 տարեշրջանի կրթական-բարոյական եւ տնտեսական տեղեկագիրը, որ հետեւեալն է.—

Ըստ ընկալեալ սովորութեան, մեր դպրոցական տարին սկսաւ 1968 Սեպտեմբեր 1-ին. մեր աշակերտութեան թիւն էր այս տարի 260, բաժնուած հետեւեալ ձևով.

38 մանչ	համագումար՝	79 աշակերտ
57 մանչ	համագումար՝	117 աշակերտ
30 մանչ	համագումար՝	64 աշակերտ
		260 աշակերտ

լեզուներ, Կրօն, Հայոց Պատմութիւն, Հայ Արուեստի Պատմութիւն, Հայ Մատենագրութիւն, Անգլիական Գրականութիւն, Ընդ. Ազգաց Պատմութիւն, Մաթեմատիկ (Իր 4 ճիւղերով), Աշխարհագրութիւն, Կենսաբանութիւն, Քիմիաբանութիւն, Բնագիտութիւն, եւ այլն:

1968 Դեկտեմբեր 20-30 ունեցանք մեր կիսամեայ զննութիւնները, իսկ 1969 Մայիս 20-29 մեր ամառային զննութիւնները: Իրենց տարեկան աշխատութեանց եւ այս զննութեանց մէջ ձախող 19 աշակերտներ կը կրկնեն իրենց դասարանները յառաջիկայ տարեշրջանին: Իսկ մեր Երկրորդական վարժարանէն իրենց աւարտական վկայականներ կը ստանան այսօր 15 չրջնաւարտ աշակերտները.—

Այս աշակերտները անցեալ շաբաթ մասնակցեցան Նաեւ G.C.E.-ի զննութեանց (Լոնտոն), որոնց արդիւնքները յայտնի կ'ըլլան յառաջիկայ Սեպտեմբերին:

Ուրախ ենք արձանագրելու որ այս շրջանաւարտներու մեծամասնութիւնը յառա-

լիկայ տարուան համար կը ծրագրէ իր ուսումը շարունակել Հայաստանի Համալսարանին մէջ, իսկ փոքր մաս մը արտասահմանեան օտար Համալսարաններու մէջ:

Անդրադաշնայով անցեալ տարւոյ մեր շրջանաւարտներուն, անոնցմէ երկուքը, Վիգէն Լէփէճեան եւ Յարութիւն Սամուէլեան, անցեալ տարի Հետեւեցան Հայաստանի Պետ. Համալսարանի դասընթացներուն: Վեց հոգի կ'աշակերտին արտասահմանեան օտար Համալսարաններուն, իսկ 4 հոգիներ կը Հետեւին գիշերային դասընթացներու:

Անցեալ տարեշրջանին անոնք մասնակցած էին նաեւ G.C.E.-ի քննութեանց, որոնց արդիւնքները եղած են Հետեւեալները —

Հրայր Վարժապետեան յաջողած է Անգլերէն Գրականութեան, Ընդ. Ազգաց Պատմութեան, Արարերէնի, Մաթեմատիքի, ԲՇնագիտութեան, Քիմիարանութեան եւ Հայերէնի քննութեանց մէջ:

Անահիտ Ֆարանեան — Դասական Հայերէն, Արարերէն, Անգլ. Գրականութիւն, Պատմ. Ընդհ. Ազգաց, Մաթեմատիք, Քիմիարանութիւն:

Ռոդին Յովսէփեան — Հայերէն, Արարերէն, Մաթեմատիք, Քիմիարանութիւն, ԲՇնագիտութիւն:

Թադուհի Թազաւորեան — Արարերէն, Անգլ. Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Գեանաւարանութիւն:

Անի Մանուկեան — Անգլ. Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Քիմիարանութիւն:

Յակոբ Գարգըրեան — Հայերէն, Անգլ. Գրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն:

Վիգէն Լէփէճեան — Հայերէն, Անգլ. Գրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն:

Յարութիւն Քէօրօղլանեան — Հայերէն, Անգլ. Գրականութիւն, Մաթեմատիք:

Յակոբ Ստեփանեան — Հայերէն, Անգլիական Գրականութիւն:

Յարութիւն Սամուէլեան — Հայերէն եւ Անգլ. Գրականութիւն:

Ասողիկ Գաւուէճեան — Անգլ. Գրականութիւն:

Լուսին Թայեան — Արարերէն:

Այս տարի կ'ամրոցվանայ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական բաժնի Հիմնադրութեան տասնեւհինգամեակը, որովհետեւ Երկրորդական վարժարանի սկզբնաւորութիւնը կ'աւարտեցինք 1953-ին:

Պատշաճ նկատեցինք այս առթիւ 1956 տարեշրջանէն սկսեալ (Երկրորդական Վարժարանի առաջին շրջանաւարտները տուինք այդ թուականին) G. C. E.-ի քննութեանց մասնակցած մեր աշակերտներու յաջողութեանց բաղդատական ցուցակը կցել մեր տեղեկագրին, որ Հետեւեալն է —

Տարի	Արգի Հայերեն	Գաւազն Հայերեն	Անգլերեն լեզու	Անգլերեն գրակ-թը.	Արաբերեն լեզու	Ընդհ. Ազգաց Պատմ.	Մաթեմատ. (3 կիւրս)	Փնայթիք	Քիմիա	Կենսաբան.	Գործընթաց
Year	Modern Armenian	Classical Armenian	English Language	English Literature	Arabic	History	Maths	Physics	Chemistry	Biology	Graduation
1956-57	5	-	1	-	2	-	3	-	-	Նշանակում թիվ չէր կարող սկսել քանակաւ այս ամսին և չէր սկսել քանակա	

Այս ցուցակէն կը հետեւցնենք թէ G. C. E-ի քննութեանց պարագային, մեր Վարժարանը Նրումադէմ քաղաքին մէջ կը հանդիսանայ լաւագոյն արդիւնքները ունեցող երկրորդ վարժարանը:

Կարգապահական մասնաւոր դժուարութիւններ չունեցանք, ընդհանրապէս զոհացուցիչ է մեր աշակերտներու վարքն ու բարքը, որովհետեւ անոնք աշակերտներ են Հայ դպրոցի ու կու գան Հայու դրական առաքինութիւններով ծառայած տուններէ ու կ'ապրին մեր վանքի կրօնարարը եւ ազգային շրջանակին մէջ:

Իրենց կրօնական դաստիարակութիւնն ալ մեր ուշադրութեան առարկայ եղաւ, ոչ Քիայն կրօնքի դասաւանդութիւններով, այլ եւ ամէն ի՛րարկի ու հանդիսական ստիժենքով առաջնորդելով զիրենք եկեղեցի, ու պատշաճ օտիժներուն նոյնիսկ մասնակից դարձուցինք զիրենք Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին:

Ունեցանք նաեւ ամենօրեայ՝ Ֆիդիքական դաստիարակութեան, մարզանքի պահեր, Փութպօլի, պասէթպօլի, վօլեպօլի մրցումներ թէ՛ աջկիսեց եւ թէ՛ աղոց համար:

1969 Մայիս 11-ին, ի ներկայութեան խուռներամ բազմութեան, ունեցանք մեր տարեկան յաջող մարզահանդէսը, որ կը հանդիսանար հանրային հաշուետուութիւնը մեր դպրոցական մարզական աշխատանքին:

Մեր վարժարանի սանուհիները չարունակեցին իրենց ասեղնադորձութեան ամենօրեայ պահերը Այս աշխատութիւնները իրենց մաքրութեամբ եւ ճարտարութեամբ դրանցին հանրութեան ուշադրութիւնը եւ անոնք կազմեցին մեր տարեկան պաշարի առումային գլխաւոր նիւթը:

Մեր դպրոցի տարեկան պաշարը տեղի ունեցաւ 1969 Մայիս 17 եւ 18, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն: Այս տարի մանաւանդ մեր պաշարը եղաւ աննախընթաց յաջողութիւն մը թէ՛ ձեռագործներու շատ անմիջական վաճառումով եւ թէ ներկայութեամբ խուռներամ բազմութեան մը (զրեթէ ամբողջովին ներկայ էր երեսուցէթի Հայ դպրո-

թը), եւ թէ մանաւանդ ատոր իբրեւ արդիւնք՝ իր բացառիկ խանդավառութեամբ որով համակուած էին բոլոր ներկաները: Այս պաշարէն վարժարանն ունեցաւ 600 Տինարի զուտ եկամուտ մը (որ պիտի երեւի յառաջիկայ տարւոյ հաշուետուութեան մէջ): Պաշարին աւելցնելով, ըստ նախընթացի կազմակերպած էինք Հայ քանդակագործութեան, մանրանկարչութեան եւ ճարտարագիտութեան ցուցահանդէս մը, ուր փայտեայ մօտէնեղծ գունաւոր եւ միադոյն եւ լաւ ուսումնասիրուած նկարներով ներկայացուած էր Հայ Արուեստը դրբրու ընթացքին: Ցուցահանդէսը յատուկ ուշադրութեան առարկան եղաւ օտար Հասակըցող՝ շրջանակներուն:

1969, 11 եւ 12 Յունուար, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն ունեցանք նաեւ Նոր Տարւոյ եւ Ս. Մենդեան խրախմանքի երեկոն, որ ոչ միայն երեսուցէթի Հայ պաշարի անդամները քով քովի բերաւ սիրալիք եւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ, այլեւ վարժարանիս ապահովեց 150 Տինարի զուտ շահ մը:

Այս առթիւ կը յայտնենք շնորհակալութիւններ ծնողներու եւ բարեկամներու, որոնք իրենց նիւթական նուիրատուութիւններով օստարեցին թէ՛ մեր տարեկան պաշարին եւ թէ՛ Նոր Տարւոյ խրախմանքի յաջողութեան:

Տարւոյ ընթացքին մենք կարելիութիւնը ունեցանք նաեւ մեր աշակերտները բժշկական հոգածութեան առարկայ ընել, շնորհիւ քաղաքապետարանի առողջապահական կազմակերպութեան, գրեթէ ամէն շաբաթ ունեցանք կառավարական բժշկիկն աջակցութիւնը: Գոհունակութեամբ մը յայտնենք թէ մեր աշակերտներու առողջ Ֆիդիքականը, մաքրութիւնը ու նոյնիսկ կարգապահութիւնը առարկան եղաւ բժշկիկներու ջանքով գնահատանքին:

Բացառիկ հաճոյքով կը տեղեկագրենք որ տարւոյ ընթացքին լրացաւ վարժարանիս տարբալուծարանին շինութիւնը, որ նոյն ատեն պիտի գործածուի նաեւ իբրեւ դասախօսութեանց եւ դպրոցական ձեռնարկներու սրահ: Մօտ 300 նստած հանդիսա-

կաններու տարողութեամբ սրահ մըն է, հաստատուած Վարժարանիս տանիքին արեւմտեան ամբողջ թեւին վրայ: Երկարեցաւ սրահին շինութեան ամբողջացումը անոր համար՝ որ Երուսաղէմի քաղաքական կացութեան փոփոխութեան հետեւանքով ունեցանք շինուածանիւթերու զիններուն յանկարծական բարձրացում եւ տնտեսական զօրութիւններ, որոնք վստահ ենք որ յառաջիկայ տարեշրջանին հարթած կ'ըլլանք:

Ինչպէս հաղորդած էինք անցեալ տարւոյ մեր տեղեկագրով, սոյն շինութեան բարերարն է Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութիւնը (Լիզպոն) եւ հետեւաբար սրահը կը կոչուի Հաստատութեան Հիմնադրին տնունով: Մեծ է երախտը Կիւլպէնկեան Հաստատութեան մեր Վարժարանէն ներս: անոր կը պարտինք ոչ միայն Վարժարանիս առաջնակարգ կահոյքը եւ նախանցեալ տարիներուն կատարուած մեծածախս նորոգութիւնները, այլեւ այս օգուէտ ու փառաւոր տարրալուծարան-սրահը, ուր տեղի կ'ունենայ այս երեկոյեան ամալերջի մեր

հանդէսը եւ որուն բացումը կատարեցինք Քիչ առաջ ձեր ներկայութեամբ, եւ Ս. Աթոռիս Գահակալին՝ Ամեն. Պատրիարք Ս. Զօր ձեռքով:

Այս առթիւ յանուն Ամեն. Պատրիարք Ս. Զօր, յանուն Միաբանութեան, յանուն մեր ուսուցչական կազմին եւ աշակերտութեան եւ յանուն ծնողներու կը յայտնենք մեր խորին երախտագիտութիւնը Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան, որ թէ՛ Վանքին, թէ՛ Վարժարանիս եւ թէ՛ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան պատիւ բերող այսպիսի սրահով մը օժտեց Ս. Թադէմանաց Վարժարանը:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշատակել որ տարւոյս ընթացքին Կիւլպէնկեան Հաստատութիւնը Վարժարանիս նուիրած է *opaque projector* մը եւ *slide projector* մը:

Տակաւին, անոնք 2500 տողարի տարեկան նուիրատուութեամբ ամէն տարի մեր Վարժարանէն ներս կը պահեն դասարան մը, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան անունով:

Բացման հանդիսութիւնք Գալուստ Կիւլպէնկեան Տարրալուծարանի

Երախտապիտուկի շատ սրտազին պարտք ունիք Հ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան եւ իր պատուական նախագահին՝ Տէր եւ Տիկին Ալեքս Մանուկեանին:

Մանթի է Ձեռք որ անցեալ տարւոյ մեր դպրոցական պիւտճէին բացը գոցեց Հ. Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը 5000 ամերիկեան տոլարի նուիրատուութեամբ: Իսկ այս տարի ազգապարծան Միութեան արժանաւոր նախագահը եւ իր շնորհալի Տիկինը երբ կը գտնուէին Երուսաղէմ, այցելեցին նաեւ մեր Վարժարանը, հետաքրքրուեցան ու զննատեսեցին մեր կրթական գործը ու 3000 տոլարի անձնական նուիրատուութեամբ Տէր եւ Տիկին Ալեքս Մանուկեան փակեցին մեր այս տարուան պիւտճէին բացը, ու աւելին՝ յարգելի նախագահին եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնական Վարչութեան կարգադրութեամբ մեր Վարժարանը ստացաւ 1200 տոլարի օժանդակութիւն մը Բիթլըր եւ Էլիզապէթ Թորոսեան Հիմնադրամէն, որ կը գտնուի Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութեան տակ:

Ինչպէս գիտէք, Տէր եւ Տիկին Ալեքս Մանուկեաններ իրենց անունով ամբողջական դասարան մը ալ կը պահէն մեր Վարժարանէն ներս, տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ:

Մեր եւ մեր ուսուցչական կազմին եւ համայն աշակերտութեան անունով զգացուած շնորհակալութիւններ կը յայտնենք մեր Վարժարանի բարերարներ Տէր եւ Տիկին Ալեքս Մանուկեաններուն եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան:

Շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան խօսքեր ունինք դարձեալ Հալլըտ Գարակէօզեան Հիմնադրութեան (Նիւ Եորք)

եւ անոր ազնուափայլ նախագահունին՝ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանին, որոնք դարձեալ տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ կը սատարեն մեր Վարժարանին, Հիմնադրութեան անունով պահելով ամբողջական դասարան մը: Ազնիւ օրիորդը ոչ միայն կ'օժանդակէ մեզի, այլ եւ իր շատ շնորհալի նամակներով մեր կրթական գործին նկատմամբ իր զննատեսեցը եւ քաջալերութիւնը անպակաս կ'ընէ:

Շնորհակալութիւններ Հէրրի Պրըթ Հաստատութեան հիմնադիր-նախագահին՝ Պր. Հէրրի Պրըթ Մովսէսեանին որ տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ դարձեալ դասարան մը կը պահէ իր եւ իր ընտանիքի անունով: Յարգելի բարերարը իր ներթափանցողութեան հետ, մեր Վարժարանին եւ անոր յատկադրութեան գործին նկատմամբ ցոյց կու տայ ազնիւ եւ մշտական հետաքրքրութիւն, ինչ որ մեզի համար բարոյական գնահատելի քաջալերութիւն մըն է:

Շնորհակալութիւններ նմանապէս Կիւլլապի Կիւլլապեան Հաստատութեան, որ դարձեալ տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ ամբողջ դասարան մը կը պահէ մեր Վարժարանին մէջ, Հաստատութեան անունով: Տարւոյս ընթացքին մեր մէջ ունեցանք Հաստատութեան յարգելի նախագահը եւ իր Տիկինը՝ Տէր եւ Տիկ. Հայկ Գալուզեանները, որոնք մասնաւոր հանդէպում ալ ունեցան մեր աշակերտութեան հետ, եւ ականատես եղան մեր կրթական նուաճումներուն:

Ստորեւ կը ներկայացնենք մեր դպրոցին տնտեսական տարեկան ընդհանուր տեղեկագիրը:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՈՒՆԿԵՏԻՈՒ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐժԱՐԱՆԻ

1968 Յունիս 1 — 1969 Մայիս 31

Մ Ո Ւ Տ Ք

Նախորդ տարեկի փոխադրեալ պատրաստ գումար
Հանգէտներէ եկամուտ
1968-ի տարեկան պազուրէն
1968-ի Նոր Տարւոյ իրաւեաններէն

Յ. Տ. Ֆիլս

098

69-650

533-190

150-000

1969-ի պատի օրացոյցներէն	54-000
Վերաքննութեանց տուրքերէ, վկայագրերէ եւ Սփօրզէն	42-940
Դպրոցական տեսարաններէ, գոսադրքերէ, վիճակացոյցներէ, քննութեանց թուղթերէ	449-750
Աշակերտական տարեթուականներէ	1408-800
Ինքնաշարժէն	279-350
ԲԱՏԱՌԻԿ	
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութենէն projector-ի ճանապարհանախ	80-000
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութենէն տարբալուծարանի շինութեան համար 2500 սթրլին որ համարժէք է	2100-000
Արտասահմանէն նուիրատուութիւնք	7118-470
Ընդհ. Մուտք	12,284-158

Ե Լ Ք

	Թ. Տ. Ֆիլի
Կահոյից նորոգութիւնք եւ ժամկալարժական պիտոյք	87-000
Հանդէսներու առթիւ ծախքեր	24-280
Գրեհալան պիտոյք եւ ազդարարականք	39-920
Ինքնաշարժի ծախքեր (պէնզին, նորոգութիւնք, ազդարարութիւն)	247-975
Բաղակցութիւնք	73-900
Ձեռագործի նիւթեղէնք	105-925
Դասադիրքերէ	408-975
Տպագրականք (վիճակացոյցներ, օրացոյցներ, տեղեկագրեր)	111-000
Մանր ծախքեր	52-895
Դպրոցական տեսարաններ	139-105
ԲԱՏԱՌԻԿ ԵՍԼԵՐԻ	
Մաքս փոքրիկ projector-ի մը	10-400
Փոխադրութիւն projector-ի մը	6-700
Նպասաք	15-000
Նկարներ բարեբարաց դրկուելու	6-000
ՄԼԵ projector-ի ճամբու ծախք եւ մաքս	80-850
Ամսականք պաշտօնէութեան	7730-000
Տարբալուծարանի շինութեան	2728-678
Պատուատիրութիւնք	13-840
Ընդհ. Ելք	11,838-623
Տարւոյն վերջը պատրաստ ի գրամարկ	445-535
	12,284-058

Ինչպէս կը տեսնէք մեր մուտքերուն շատ կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն արտասահմանէն կատարուած նուիրատուութիւնները (7118 Տիւնար) առանց որոնց կարելի պիտի չլըլար հաւասարակշռել մեր Վարժարանի ելեւմուտքը:

Կրկնակիօրէն երախտապարտ ենք այս նուիրատուններուն, որոնց բարի «րտերէն թլխած նուէրներով միայն մեզի կարելի կ'ըլլայ ծրկրորդական բարձրագոյն ուսում ղամբել բազմաթիւ Հայ աշակերտներու, որոնք վստահ ենք թէ պիտի չկարենային ստանալ այդ դաստիարակութիւնը, առանց այս փոքր ու մեծ բարեխարններու աջակցութեան:

*Խոր շնորհակալութեանց զգացումներով ստորեւ կու տանք ցանկը յար-
դելի նուիրատուներուն, ինչպէս նաեւ իրենց նուիրատուութեանց քանակը:*

	Թ. Ց. Ֆիլս
Ս.N.R.W.A.-էն, Երասազէմ	183-700
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութիւն, Լիզպոն	17-500
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութիւն, Լիզպոն	591-750
Դստեր՝ Վարդանանց Կազմակերպութիւն, Ամերիկա	140-000
Հէրբի Մ. Պըրք Հաստատութիւն, Ամերիկա	350-000
Հ. Բ. Ը. Միութիւն, Նիւ Եորք	872-550
Տիկ. Տօյօրէս Լէյպցմ, Ամերիկա	105-000
Տիար Յարութիւն Թաղոսեան	140-000
Տէ. Բօլ Պոռագեան	87-500
Վ. Ա. Ունեան, Լոնտոն	12-000
Տիկ. Նատիա Էրմարգարեան, Գամատա	8-000
Տիար Կարպիս Քէլիքեան, Լոնտոն	24-000
Տիար Նուպար Քէլիքեան, Հար. Ամերիկա	10-000
Տիար՝ Յակոբ Եւ Երամիզ Էսսէֆեան, Լոնտոն	12-500
Ս. Յով. Աննա Կիրկ. Վրթ., Շիֆօս	85-000
Օր. Մարի Թաւալեան, Ամերիկա	8-750
Տիկ Նորա Մարչ, Ամերիկա	8-750
Տիար Մ. Բարիքեան, Լոնտոն	12-000
Տիար Գեորգ Կարպակեան	5-000
Տիար Լեւոն Պօգեան, Ամերիկա	17-000
Ս. Յակոբ Եկ. Կիր. Վրթ., Ուօրըքքաուն	8-700
Տիար Յ. Գալուստեան, Լոնտոն	12-200
Տիկ. Սիրվարդ Առաքիչեան, Երասազէմ	5-000
Տիար Բիքըր Դմաւոն, Ամերիկա	34-500
Տիար Յակոբ Նազարեան, Սան Փաւլօ	10-000
Տիար Խորէն Դամիեան, Սան Փաւլօ	10-000
Տիար Պարզեւ Առաքիչեան, Սան Փաւլօ	10-000
Օր. Էլիզապէթ Դամիքեան, Ամերիկա	9-000
Հայ Օգմութեան Միութիւն, Երասազէմ	8-000
Տիկ. Զուարթ Մարգարեան, Ամերիկա	8-500
Տիար Տիրան Էսմիւրեան, Ամերիկա	17-000
Տիկ. Մարի Փէւէցեան, Ամերիկա	8-500
Տիար Վաղարշակ Ասագեան, Ամերիկա	17-000
Տիար Լեւոն Կիւլերիւզ, Ամերիկա	17-000
Տիար Հայկ Ճիգմեան, Ամերիկա	8-500
Օր. Արմենուհի Տ. Յակոբեան, Ամերիկա	8-700
Տիար Վահրամ Պայանեան, Ամերիկա	35-000
Տիար Արշակ Աւետիսեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Հայկ Գալուզեան, Ամերիկա	70-000
Համահրաստահայ Վեր. Միութիւն, Ամերիկա	87-000
Տիկ. Վիքթորիա Ալբանեան, Ամերիկա	8-700
Sunday School of Worcester	8-700
Տէր Եւ Տիկ. Քլապ, Լօրէնս	8-875
Օր. Խաթուն Թէյօյեան, Ամերիկա	8-875

Տիկ. Եւփիմէ Գառապեան, Ամերիկա	8-700
Տիար Ստեփան Բանիկեան, Աւստրալիա	8-900
Որ. Տորգի Հէրիսըն, Ամերիկա	8-500
Տիաք Յարութիւն Արապեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Յարութիւն Գարակէօզեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Գրիգոր Դերանկեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Զիլինկիրեան Եղարք, Հար. Ամերիկա	10-300
Օր. Անահիտ Բարիքեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Հայ Եկեղեցաւորաց Եղբակց., Հար. Ամերիկա	20-800
Տիկ. Մարիցա Սուքիասեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Կորիւշ Մարկոսեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Վահէ Մեքսիկեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Մեսրոպ Շահինեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիկ. Ազունի Խայաթ, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիկ. Արուսեակ Սապահտեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Եմմալ Թալոբովիչ, Հար. Ամերիկա	10-300
Տէ. Գ. Ահարեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Յ. Զաքարեան, Հար. Ամերիկա	10-300
Տիար Հրայր Նալգամեան, Ամերիկա	8-750
Արմենուհի Եւ Աւետիս Սվանեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Մուրադ Ֆառուքեան, Ամերիկա	17-500
Օր. Էլիզապէթ Շամիրեան, Ամերիկա	12-250
Տիար Լեւոն Պէլլերեան, Ամերիկա	8-750
Տիկ. Թագունի Դանիէլեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Ճան Բաշայեան, Ամերիկա	8-750
Տիկ. Էլիզապէթ Պերդէրեան, Ամերիկա	8-750
Տիկ. Յիօրա Թամպուկեան, Ամերիկա	8-750
Women's Guild of Wellesley (U. S. A.)	8-750
Տիկ. Արոյունիկ Սողիկեան, Ամերիկա	8-750
Տիկին Անտրի Զակարեան, Ամերիկա	8-750
Տիկ. Նազենի Աւագեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Վահան Պէլլոյեան, Ամերիկա	8-750
Օր. Թէրէզա Թաքաեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Վահրամ Ազադապեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Սիմոն Շաւանեան, Ամերիկա	17-500
Հօգլէթ Եւ Էլսի Զալմբըր, Ամերիկա	17-500
Նպրաք Դաս Սփրինկֆիլտի, Ամերիկա	8-750
Այնթապի Հայրենակցական Միութիւն, Ամերիկա	8-750
Տէ. Առանձնաք Գառապեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Ճիւան Գարակէօզեան, Ամերիկա	8-750
Տիար Ա. Յ. Ալվազեան, Ամերիկա	8-750
Տիկ. Մաքրուհի Միքայէլեան, Ամերիկա	8-750
Հայ Կին Ակումբ, Պոսթըն	17-500
Ժաքթիմ Արզարեան, Ամերիկա	8-500
Տիար Սեդրակ Սալթանեան, Ամերիկա	8-500
Տիկ. Հօրն Ստեփան, Ամերիկա	8-500
Տիկ. Նատիա Էրմարգարեան, Գամատա	8-500
Ռասթի Տիկնանց Միութիւն, Ամերիկա	17-000
St. Gregory Church Choir N. Y., Ամերիկա	8-870

Յիսաք Հէրրի կարպետեան, Ամերիկա	8-870
Յիկ. ձուսի Սարգիսեան, Ամերիկա	8-870
Յիսաք Լեօ Կրամք, Ամերիկա	8-870
Յիսաք Լեօն Պօզեան, Ամերիկա	17-740
Յիկ. Մարկարէք Քօնէն, Ամերիկա	8-870
Հայ Ամերիկացի վեբերաններ, Տիբորոյք	17-750
Յիսաք Նշան Շիմիթեան, Ամերիկա	8-870
Յիսաք Արամսօ Էմիրեան, Ամերիկա	8-870
Յիսաք Ա. Բարեգանեան, Ամերիկա	8-870
Տէր Է. Յիկ. Էտ. Գազանեան, Ամերիկա	8-870
Ա. Յ. Էմիրեան, Ամերիկա	8-870
Յիկ. Ա. Համիկեան, Ամերիկա	8-870
Յիկ. Ա. Գ. Մէրէտի, Ամերիկա	8-870
Կիր. Դպրոց Մաքսամէթոյի, Ամերիկա	8-870
Յիկեանց Միութիւն Սաքսոնիքայի, Ամերիկա	8-870
Յիկ. Լէյլա Գասպարեան, Ամերիկա	8-870
Յիկեանց Միութիւն Պաքիսթան, Ամերիկա	8-870
Յէ. Ճօրն Ռեմեյեան, Ամերիկա	8-870
Յիկ. Ռ. Ջարգարեան, Ամերիկա	8-870
Յիսաք Էտուարտ Փանսեան, Ամերիկա	142-000
Ս. Քալման Եկեղեցի, Ամերիկա	17-750
Յիսաք Լ. Պայեան, Ամերիկա	8-870
Յիկեանց Միութիւն, Սոմերսեյ	8-800
Տէր Է. Յիկ. Գլապ, Լօրէն	8-850
Հրամգ Է. Այտա Տեօվէթեան, Գարագաս	21-200
Լաւսի Է. Պատրիկ Այնէպեան, Գարագաս	21-200
Յիսաք Վարդգէս Երեցեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Ջարեհ Գըպրէլեան, Գարագաս	21-200
Յիկ. Աննա Ղազարեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Ղազար Ղազարեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Գէորգ Թօփալեան, Գարագաս	42-400
Յիսաք Կարօ Պօստելեան, Գարագաս	21-200
Յիսաք Գէորգ Կիրանեան, Գարագաս	10-600
Սիմիսեան Եղբարք, Գարագաս	10-600
Պէտրեան Եղբարք, Գարագաս	10-600
Yamile de Abelaide	10-600
Viviane de Lupé	10-600
J. M. Calles	10-600
Յիսաք Վարուժան Ղազարեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Ասաբէլ Ղազարեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Սարգիս Գալաստանեան, Գարագաս	10-600
George Knefary	10-600
R. H. Salazar	10-600
Յիսաք Սարգիս Ազատալեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Սահպան Տեօվէթեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Մանուէլ Պէրպէրեան, Գարագաս	10-600
Յիսաք Յակոբ Մազաւուրեան, Ման Փալօ	10-000
Յիսաք Ֆիլիք Տէրտէրեան, Ման Փալօ	20-500
Մարքիս Է. Մարքա Ազատալեան, Ամերիկա	53-000

Տիկ. Հելլեն Զաքարիան, Ամերիկա	8-800
Միման Եւ Ալիս Թաշման, Ամերիկա	17-800
Mrs. Martha Gendreau (U. S. A.)	35-400
A. C. Y. O. Worcester Branch	8-800
Տէ. Զաքեն Պատւկեան, Ամերիկա	68-500
Օր. Վանուսի Կոստան, Ամերիկա	8-800
Տիար Հերրի Էդուին, Ամերիկա	17-800
Տիար Կարպիս Քելմիզեան, Լոնտոն	25-400
Տիար Բակոր Եւ Երուանդ Էստեփան, Լոնտոն	12-500
Տիկ. Համեստուսի Սթամլի (Ամերիկա), Ամերիկա	33-000
Տիար Բոլ Սթոն, Ամերիկա	8-700
Տիար Նուպար Խաչիկեան, Ամերիկա	8-700
Տիար Ճագ Նազարեան, Ամերիկա	8-700
Տիար Ստեփան Բոնիկեան, Աւստրալիա	8-700
Տիար Հայկ Գալուստեան, Լոնտոն	12-800
Տիար Մ. Բարիքեան, Լոնտոն	12-300
Տիար Հերրի Նալգրանեան, Ամերիկա	8-700
Հայ Օգոնուքեան Միսթիւ, Երուսաղէմ	8-000
Կիրակնօրեայ Դպրոց Իվանքովի, Ամերիկա	8-700
Երիտասարդ Տիկնայ Միսթիւ, Պարսն	8-900
Կիւլլայի Կիւլլեմիկեան Հաստատութիւն, Ամերիկա	300-000
Տիար Հերրի Մ. Պրք - Կաղանդէ, Ամերիկա	14-000
Տիար Ճոն Պոլանեան, Ամերիկա	3-500
Հաւաքութեան Գաղութեան Հաստատութիւն, Ամերիկա	346-000
Տիար Ճոզէ Տիշլէֆեմեան, Սան Փաւլո	10-200
Տիար Անդրեոս Ճոֆերեան, Սան Փաւլո	10-200
Տիար Կ. Գաղապաշեան, Սան Փաւլո	30-800
Տիար Վարդգէս Պօլանեան, Սան Փաւլո	26-400
Տիար Ղազար Էմիլ, Սան Փաւլո	10-200
Օր. Արմեն Տ. Յակոբեան, Ամերիկա	8-700
Հ. Բ. Ը. Միսթիւ, Թարսեան սոնորա համար, Ամերիկա	420-000
Տէր Եւ Տիկնի Ալիս Մանուկեան	1050-000
U. N. R. W. A.-էն, Երուսաղէմ	84-000
Օր. Մարի Բուսիլեան, Ամերիկա	8-800
Young Women's Guild, Evanston, Ամերիկա	8-800
Տիկ. Նորա Ծ. Մարշ, Ամերիկա	8-800
Գալուստ Կիւլլեմիկեան Հաստատութիւն, projector-ներու ճամբա, Լիզպոն	80-000
Տիար Սարգիս Քիւրթեան, Լոնտոն	24-000
Յ. Ա. Ունեան, Լոնտոն	12-200

Այս ցանկին մէջ կը պահուի, մեծանուն զրազէտ Գրիգոր Զօհրապի դասեր Տիկ. Տօլօրէս Լէյպմանի 300 տարի տարեկան նուիրատուութիւնը, որը վերջերս յանձնուած է Հ. Բ. Ը. Միսթեան կեդրոնին եւ որուն փոխանցումը արդէն իսկ կարգադրուած է շնորհակալութիւն արդիւ նուիրատուին:

Կ'աղօթենք մեր բոլոր նուիրատուներուն արեւշատութեան համար եւ անոնց համար կը հայցենք Աստուծոյ օրհնութիւնը: Այս նուիրատուութեան կապակցութեամբ շնորհակալութեան մասնաւոր պարտք մը Հարաւային Ամերիկայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գերշ. Տ. Բարդէն Արք. Ապատեանին, Տիար Անդրէաս Ժաֆէր-

հանին (Սան Փաւլօ) եւ Տիար Պատրիկ Այնզադեանին (Գարազաւս), որոնք ոչ միայն խանդավառ են մեր կրթական գործով, այլ եւ իւրաքանչիւրը իր շրջանակին մէջ գործնականօրէն եւս կ'աշխատին օգտակար ըլլալ մեր մանուկներու դաստիարակութեան գործին՝ ապահովելով մեզ համար նորանոր նուիրատուներ եւ նուիրատուութիւններ։

Շնորհակալութեանց պարտականութիւն ունինք նաեւ «Հայց. Եկեղեցի», «Նոր Օր», «Ապարէզ», «Լրագիր», «Armenian Guardian», եւ «Շարժում» թերթերու խմբագրութեանց, որոնց հրատարակութիւնները կանոնադրաբար կը ղրկուին մեր Վարժարանին։

Մեր տեղեկագրին որպէս կատարումը շնորհակալութեան շատ սրտադին պարտք ունինք Զեղի, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայր, ոչ միայն անոր համար որ մեր տկար անձնաւորութեան հայրաբար վստահած էք մեր ժողովուրդի զաւակներու դաստիարակութեան գործը, այլեւ անցեալին մէջ եւ այսօր երբէք պակաս չըրիք Ձեր բարձր հովանին, պաշտպանութիւնը եւ անմիջական հետաքրքրութիւնն ու քաջալերութիւնը հանդէպ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանին։ Անվարան կը յայտարարենք որ մեր յաջողութիւններէն շատ բան կը պարտինք Ձերդ Բարձր Սրբազնութեան բարեացակամութեան եւ ազնիւ քաջալերանքին։

Այս տարի Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի ամբողջական շրջանը կ'աւարտեն հետեւեալ 15 շրջանաւարտները։

21 Ցունիս 1969

Արեգ Գալստեան
Գրիգոր Իւրէճեան
Եղիա Մարգարեան
Միքայէլ Թումայեան
Սողոմոն Թումայեան
Նազարէթ Հէքիմեան
Յարութիւն Թորոսեան
Վիգէն Պաղպուտեան
Անի Մխճեան
Աննա Գէորգեան
Ալիսէն Վարդանեան
Մարի Շահինեան
Նազիկ Հարմանտարեան
Սիրվարդ Աւարոնեան
Տեաքօ Արժիրօֆուլօ

Ընտիր իւմար մըն են ասոնք զբական բարեմասնութիւններով օժտուած երիտասարդներու, լեցուն իրենց ժողովուրդին սիրովն ու նուիրումովը։ Իրենց վկայականներու բաշխումին հետ, կը խնդրենք, Ս. Հայր, որ բաշխէ անոնց նաեւ Ձեր հայրական օրհնութիւնները, որպէսզի անոնք դըպրոցէն ալ դուրս մնան Թարգմանչաց ոգիին հաւատարիմ սպասարկուները իրենց ժողովուրդին, եկեղեցիին ու ազգին, ու այդ ազնիւ ծառայութեան մէջ ըլլան հպարտանքը իրենց ծնողքին, մեր Վարժարանին ու մեր Վանքին։

Մատչելով ի համբոյր Ձեր Ս. Աջոյն
Որդեակամ Սիրով
ԿիւրԵՂ Թ. ՎՐԻ. ԳԱՅԻԿԵԱՆ
Տեսուչ Ս. Թ. Երկ. Վարժարանի

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Հ.Բ.Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԻԻԶՊԱՇԵԱՆ — ԿԻԼՈՒՆԿԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ — ԱՄՄԱՆ

Տարուան սկիզբը աշակերտութեան թիւըն էր 199 (65 Մանկապարտէզ եւ 134 Նախակրթարան, 91 աղջիկ եւ 108 մանչ)։ 36 նոր աշակերտներ ունեցանք, 23 աղջիկ եւ 13 մանչ։ Քաղաքէս մեկնումի առիթով կորսնցրինք 15 աշակերտ, 7 աղջիկ եւ 8 մանչ։ Շրջանաւարտներ ունինք այս տարի 18 հոգի։

Կրթական Նախարարութեան օրինագիծը գրեթէ ամբողջութեամբ կը գործադրուի զպրոցին մէջ։ Բոլոր դասերը, բացի կըրօնքէ, հայերէն լեզուէ ու վարի պատարաններուն քիչ մը հայերէն թուարանութենէ, կը դասաւանդուին արարելէն յետոյ։ Առաջին դասարանէն սկսեալ նաեւ կը դասաւանդուի անգլերէն լեզու։ Նախարարութեան քննիչները այցելեցին զպրոցը, ներկայ եղան շորտ տարրեր դասարաններու, դասերուն եւ չափազանց զոհ մնացին զըզպրոցին կրթական մակարդակէն։

Ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ 13 հոգիէ՝ 9 մնայուն, 4 այցելու։ Այս տարի ունեցանք 2 նոր համալսարանական ուսուցիչներ, Օրդ. Անի Կիւլեղեան եւ Պրն. Հայկ Գարսիաշեան։ Կը փափաքեմ շնորհակալութիւնս յայտնել բոլոր ուսուցիչներուն, որոնք զոհողութեամբ ու սիրայօժար կատարեցին իրենց պաշտօնները։

Հանգչեմեր.— Նախկին եկեղեցիին սրահը վերածեցինք թատերասրահի, կանոնաւոր բեմով, եւայն։ Անշուշտ պզտիկ է ու կը պակսին աթոռներ ու անհրաժեշտ դաշնակ մը։ Սակայն մեր սրահին մէջ կարելի եղաւ պատրաստել կոիկի Ամանորի հանդէս մը, որ տեղի ունեցաւ Յունուար 11ին։ Այս հանդէսին նաեւ տօնեցինք Երեւանի Հիմնարկութեան 2750ամեակը՝ մաս-

նաւոր յայտագրով։ Ապրիլ 24 ու Հ. Բ. Ը. Մ.—ի Օրը տօնեցինք մեծ շուքով զպրոցէն ներս։ Եղան աշակերտական թէ ուսուցչական պոստներ։

Դժբախտարար զպրոցին նոր պատ մը դնելու յանձնարումը չկրցաւ իր ծրագրած պազարը պատրաստել, քաղաքական անկայուն կացութեան պատճառով։ Տնօրէնութիւնը այս տարի 200 տինար փոխանցեց այդ Երազրի խնայողական սնտուկին։

1968-ի ամառը չէնքի եւ կտրաւիններու նորոգութիւններ ըրինք — Մանկապարտէզի եւ Նախակրթարանի խաղաղայրերու միջեւ սանդուխներ, ճաշարանի ընդարձակում, մօշէրխալ լուսցարաններու եւ սալայտակի նորոգութիւն, ժամողջ զպրոցին իւղաներկ եւ կրապատում, նոր զբոսեղաններ եւ հիններուն նորոգութիւն եւ իւղաներկ։ Այս նոր, բոցութեանց համար ստացուած օժանդակութիւնը Կիւլեղեանի Հիմնարկութեանէն բալորովին անբաւարար ճշտաւ։ Այս ծախսերը հասան ծառ 900 տինարի, մինչ ստացած էինք միայն 356 տինար (1000 ստղար)։

Կիւլեղեանի Հիմնարկութեան ստացանք slide projector մը եւ ճրկու սնտուկ սլայտներ։ Նաեւ 1025 ստղար որպէս օժանդակութիւն՝ չբաւոր սաներու յատկացուելու համար։

Քաղաքէս սաներ կը պահեն զպրոցին մէջ Հայ Օղնութեան Միութիւնը, Աղգային Մարզական Միութիւնը, իսկ քաղաքիս ագլայիններէն՝ Տիկին Զարուհի Փէյթէքեան, Օրդ. Շ. Փանոսեան եւ Պրն. Ե. Զօյաքեան նաեւ կը պահեն սաներ։ Տիար Վ. Ղազարեան շարունակեց Լուսիա Ղազարեան Փօշտը, որուն գումարը այս տարի յատկացուեցաւ զբաղարանի նոր զիրքերու գնման։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Մ Ո Ւ Ց Ք

1 Սեպտ. 1968-ն մինչև 31 Մայիս 1969 = 9 ամիս

		Տիմար
Պատրաստ գումար - 1.9.68		704
Հ. Բ. Ը. Մ. օժանդակութիւն	3500 տոլար	
Թորոսեան կտակ	1000 տոլար	
	4500 տոլար	1,500
Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնէն	1025 տոլար	367
Զէրֆայի համար ստացուած - Հ. Բ. Ը. Մ -էն	800 տոլար	
Կիւլպէնկեան Հաստատութիւնէն	250 տոլար	
	1050 տոլար	370
Մախուած գիրքերէ դոյացած		180
Ինքնաշարժի դանձումներ - 9 ամիս		660
Օրացոյց, հանգէս եւ մանր նուէրներ		308
Թողակներէ դոյացած		
Մեղրներէ		1,562
Հ. Օ. Մ. - Ամման		100
Ա. Մ. Մ. - Ամման		40
Ամմանի բարերարներ		85
Մարաշի Հայր. - Ամերիկա		27
Լուսիս Ղազարեան ֆոնտ		30
		5,933

Ե Լ Ք

	Տիմար
Զէրֆայի ծաղկոցին տրուած - 9 ամիս	270
Դպրոցի պատին խնայողութեան հաշւոյն անցած	209
Ջուր, հեռաձայն, ելեքտրականութիւն	100
Դասագիրքերու վճարուած - առ հաշիւ	102
Շէնքի մանր նորոգութիւններ	53
Մանկապարտէզի խաղալիք, վառարան, քուրս, ճաշարան	96
Ինքնաշարժի վճարումներ - վարիչ, 2 թաքտի, ապահովագրութիւն,	
հրամանագիր, նորոգութիւն, պէնդին	766
Դրադարանի համար դնուած գիրքեր	58
Ձանապան ծախսեր - զրեւական, մեքենաներու նորոգութիւն,	
երթիւն, մաքրութիւն, հաշիւ	199
Բեմի շինութիւն	110
Ուսուցիչներու ամսականներ վճարուած 9 ամիս	2,518
Ամառուայ 3 ամիսներու խախտեալ ծախսեր	
Ուսուցիչներու ամսականներ	850
Զէրֆայի ծաղկոցին - 3 ամիս	100
Ինքնաշարժի եւ շէնքի անհրաժեշտ նորոգութիւն	100
Դպրոցի սրահին դաշնակ մը	150
Գիրքերու ու Մանկապարտէզի պահարաններ	80
	5,752
Նախատեսուած պատրաստ գումար 1969-70 սկիզբը	281 Տիմար

Վարժարանին այդ բարգաւաճ վիճակը կը պարտինք Հ. Բ. Ը. Միութեան, որ, նրկատի առնելով որ Արար-Հրեայ պատերազմի Հետեւանքով երուսաղէմի Պատրիարքարանը անկարող դարձած էր առաջուան պէս զպրողին տարեկան բացը գոցել, բացառիկ օժանդակութիւններ ըրաւ իր պատուարժան անուանը կրող Ամմանի Իւզպաշեան Վարժարանին: Հ. Բ. Ը. Միութիւնը բացի իր տարեկան օժանդակութենէն, որ անցեալ տարի 3500 տուրք էր, այս տարի իր արաժապտութեան տակ զտնուող Թորոսեան Կտակէն Ամմանի Վարժարանին յատկացուց յաւելեալ 1000 տուրք մը: Այսպէսով Վարժարանըս ստացաւ այս շրջանին համար 4500 տուրք, իսկ Ձէրքայի ծաղկոցը՝ 800 տուրք:

Վեց տարի անցած է այն օրէն, երբ Երուսաղէմի Պատրիարքարանը նշանակեց Վարժարանին Տնօրէնութիւնը, եւ կրնանք այսօր հպարտօրէն յայտարարել թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Իւզպաշեան Նախակրթարանը Ամմանի լաւագոյն վարժարաններու շարքին անցած է: Դպրոցը յարատեւ վերելքի մէջ է, ըլլա՛յ հայեցի կրթութեան անկիւնէն դիտուած, ըլլա՛յ ուսուցչական կազմին որակով, ըլլա՛յ ուսման մակարդակով: Շըրջանաւարտներու տարիքը միջին հաշուով 13 է ու մեր լաւ աշակերտները օտար վարժարաններու մէջ ոչ մէկ նեղութիւն ունին միջնակարգ դասարաններու մէջ: Առանց տարի կորսնցնելու կը շարունակեն իրենց ուսումը:

Երախտագարտ ենք որ Տնօրէնութեան տարած այս վեց տարուան ճիգը զնահատուած է թէ՛ Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր կողմէ եւ թէ՛ Հ. Բ. Ը. Մ. Կեդրոնական Վարչութեան անդամներուն կողմէ:

Փաստը՝ որ երբ 1963ին 1600 տուրք կը ըստանար Ամմանի Վարժարանը, այսօր 4500 տուրքի բարձրացած է Բարեգործականի օժանդակութիւնը: Դպրոցի Տնօրէնութիւնը, Ամմանահայ գաղութին կողմէ Հ. Բ. Ը. Միութեան կը յայտնէ, այս առողքով, մեր բոլորին անկեղծ երախտագիտական զգացումները:

Ձեզմէ անոնք որ ազգականներ ունին Ամերիկա, գիտեն թէ որքա՛ն ծանր են աշխատանքի պայմանները եւ թէ ի՛նչ զոհողութեանց զնով շարքմէ կեանքի մը լրումով Ամերիկահայ մեր հայրենակիցներ ու մշակութային հաստատութիւններ օգնութեան կը հանին Միջին Արեւելքի Հայութեան: Ինչո՞ւ: Որպէսզի հայրենի լեզուն չմոռնի, Հայ մանուկներ հայրենի երգեն ու խօսին, ճաննան իրենց ցեղին պատմութիւնը, սիրեն իրենց եկեղեցին: Բայց ինծի համար անձնապէս ցաւ կը պատճառէ որ դեռ կան Հայ ծնողներ Ամմանի մէջ, որոնք իրենց զաւակները կը զրկեն օտար վարժարաններ: Չեմ ուզեր աւելի խօսիլ այս տխուր երեւոյթին մասին: Միայն արտօնեցէք որ ձեր իւրաքանչիւրին պարտականութիւն մը տամ, այս բեմէն. երբ մեկնէք այսօր այս հանդէսէն, զոհ եւ երջանիկ, խօսեցէ՛ք, համոզեցէ՛ք, օգնեցէ՛ք, բացատրեցէ՛ք որ Ամմանի մէջ կայ լաւ Հայ դպրոց մը, եւ թէ ամէն Հայ մանուկ իր ուսումը պէտք է առնէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ազգային Վարժարանին մէջ: Ա՛յս է մեր պարտականութիւնը, որպէս ծնողք եւ որպէս Հայ:

Տնօրէնութիւն
ԱՆԱՀԻՑ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

Ա) ԴԱՍԱՆՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սոյն տարելիշանին ունեցանք երկու դասախօսութիւններ։—

1.— 1 Սեպտեմբեր 1968-ին տեղի ունեցաւ առաջին դասախօսութիւնը, ընտրանի հասարակութեան մը ներկայութեան, Դասախօսն էր Տոքթ. Վազգէն Լ. Բարսեղեան, նիւթ ունենալով ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ, Տոքթ. Բարսեղեան բնագիտութեան մէջ իր ուսումը ստացած է Մասաչուսէցի Արուեստադիտական Հաստատութենէն՝ Նիւ Կեմբրիջի Համալսարանին մէջ։ Ներկայիս ան կը դասախօսէ Բազմաբնուէր շէմ-նարին մէջ, Դասախօսութենէն ետք, առիթ տրուեցաւ ներկաներուն հարցումներ ուղղել յարգելի դասախօսին։

2.— Նոյն ամսուան 25-ին, կ. ե. ժամը 4:30-ին ունեցանք մեր երկրորդ դասախօսութիւնը, սակայն այս անգամ միայն ուսանողութեան համար։ Օղտուելով Փրօֆ. Արարկ Միլիթարեանի ներկայութենէն, յիշեալը խիստ հետաքրքրական նիւթ մը ընտրած էր, զոր սիրով ընդունեց դասախօսել Հայ ուսանողութեան։ Այն խօսեցաւ հետեւեալ նիւթին շուրջ. ԱԿՆԱՐԿ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՀԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ. Թարգմարտան

Փրօֆեսէօրը անդամ է Պրէքսէլի Արքայական Թանգարանին։

Բ) ՏԻԱՐ ՃՕՆ ՌԻՕԼԻ ԺԱՄԱՆՈՒՄ

Լոնտոնի Ս. Սարգիս Խնամակալ Մարմինը յարմար տեսած էր մասնագէտ գրողարանապետ մը զբիւլ, որուն պատճառով պիտի ըլլար մօտէն ծանօթանալու Կիւլ-պէնկեան Մատենադարանի աշխատանքներուն եւ ուսումնասիրելու անոր անիմիակն կարիքները։ Սոյն անձն էր Պր. Ճօն Ի. Ռիօլը, որ Սեպտեմբերի մէջ եկաւ, ծանօթացաւ, ուսումնասիրեց եւ պատրաստեց իր տեղեկագիրը՝ ներկայացնելու համար Ս. Սարգիս Խնամակալ Մարմինին։ Կը յուսանք որ իր տեղեկագիրը կը դառնէ լայն ընդունելութիւն եւ կը վաւերացուի Խնամակալ Մարմինին կողմէ։

Գ) ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՍՏԱՑՈՒՄ

Ստորեւ կը ներկայացնենք Նուէր ոտացուած, Կոխանակուած եւ դնուած գիրքերու քանակները։—

1.— Նուէր ոտացուած	186
2.— Փոխանակութեամբ	46
3.— Գնուած	106
Գումար՝	338

Դ) ԵԼԵՒԻՍԱԿԱՆ

1968 Յունուար – Դեկտեմբեր

	Խ. Ոսկի
1.— Նոր գիրքերու եւ քերթերու գնում	1186.45
2.— Գրեմական պիտոյք	266.70
3.— Զամագամ ծախքեր	871.85
4.— Աշխատավարձ	1124.00
5.— Թղթատարական ծախքեր	988.50
6.— Թերթերու եւ գիրքերու կազմողչէք	2487.00
7.— Սինոնի հետ փոխանակուած քերթերու փոխարէն վճարուած Սինոնի վարչութեան	1000.00
8.— Պարտզի ծախքեր	512.50
9.— Մամբնագրութիւն	160.00
10.— Ամսական — ա) Գարտուղար	1440.00
բ) Գիրքեր դասաւորող	700.00
գ) Մաքրութեան	700.00
Գումար	11437.00

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՃԻԱՆ

Քարտուղար

ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՔ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԻՅՍ

Կիրակի 11 Մայիս, կէսօրէ ետք ժամը ֆին, ժառանգաւորաց Վարժարանի մարդա-
գաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմ.
նրկը. Վարժարանի տարեկան դաշտահան-
դէսը, ի ներկայութեան ստուարաթիւ ժո-
ղովուրդի:

Մարդիկներուն տողանցէին ետք, շուրջ
երկու ժամերու ընթացքին, զործադրուե-
ցաւ մարդական աշխատանք խաղերէ բաղկա-
ցած ճոխ յայտադիր մը, որուն իրենց մաս-
նակցութիւնը բերին թէ՛ տղաք եւ թէ՛ աղ-
ջիկներ, նախընթաց տարիներու նման բաժ-
նուած երկու մրցորդ խումբերու:

Դաշտահանդէսը կու գար վկայելու վար-
ժարանէն ներս իմացական աշխատանքներու

զուգահեռ՝ ֆիզիքական դաստիարակու-
թեան ընծայուած լուրջ խնամքին, որ կը
կատարուէր առաջնորդութեամբ տղոց բազ-
մամեայ մարզիչ Պր. Միտաք Յակոբեանին
եւ աղջկանց նոր մարզիչ՝ Տկն. Աննա Սի-
մոնեանին:

Հանդէսի աւարտին, յաջող արդիւնք
ձեռք բերած, ինչպէս նաեւ տարուան ըն-
թացքին կատարուած պատգէթպօլի, վօլի-
պօլի, ֆուլպօլի եւ փինկ-փօնկի մէջ առաջ-
նութիւն շահած մարզիկներ բաժակներով ու
մէտալներով պարգևատրուեցան Տեսուչ
Հոգչ. Տ. Կիրեղ Մ. Վարդապետ Գարիկ-
եանի կողմէ:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆՐԻՍ ԻՐԱՆԿԱՊԱՐՏԷՋԻ ԲԱԺՆԻՆ

Տեղի ունեցաւ 8 Յունիս, Կիրակի, կէսօ-
րէ ետք ժամը ֆին, Հայ Երիտասարդաց Մի-
ութեան ընթարձակ սրահին մէջ, որ գրեթէ
կը յորդէր ծնողներու եւ ազգայիններու հոծ
լաղմութեամբ: Կը նախագահէր Տեսուչ
Հոգչ. Տ. Կիրեղ Մ. Վարդապետ, ներկայ
էին նաեւ Հոգեւորէր Հայրեր:

Շուրջ երկու ժամերու ընթացքին Ման-
կապարտէջի, ինչպէս նաեւ Նախակրթարա-
նի Ա. Կարգի երկսեռ փոքրիկները զուար-
ճացուցին Հանդիսականները իրենց երգե-
րով ու պարերով, կատակերգութիւններով
եւ արտատանութիւններով: Հաճելի պահ

մըն էր, զոր Մանկապարտէջի ուսուցչուհի-
ներուն իննամեայ ժաջանն ու զուարեւորող
աշխատանքին արդասիրքը կրցած էր մեզի
պարզեւեղ:

Հանդէսի աւարտին, Տեսուչ Հայր սուր-
բը զոհուեալութեամբ արտայայտուեցաւ
Մանկապարտէջի ուսուցչուհիներուն, եւ
մանաւանդ կէս դարու վաստակ ունեցող
մանկապարտիկայանուհի Օր. Տիգրանուհի
Նալպանտեանի մօտին: Հանդիսականները
Հաճոյքով բաժնուեցան սրահէն, ախանա-
տեւ ըլլալէ ետք այս փայլուն արդիւնքին:

'ԱՄԱՎԵՐՋԻ 'ՀԱՆՐԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ

Շաբաթ, 21 Յունիսի երեկոյեան տեղի
ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական
Վարժարանի նորակառոյց Տարրայտնարա-

նին բացումը եւ նոյն սրահին մէջ կայացաւ
Երկրորդական Վարժարանի Ամալերջի Հան-
դէսը:

Պատրիարք Ս. Հայրը իր շնորհամբով ժամը Յին ժամանց Վարժարան, եւ աշակերտութեան կողմէ երգուած «Որդ զարգաբեցին» շարականի երգեցողութեան ընթացքին կտրեց Տարբարութեանի դրան ազուցուած ժապաւէնը:

Այաւ, շուրջ երկուքուկէս ժամերու ընթացքին, գործադրուեցաւ երկու մասերէ բաղկացած ճոխ եւ կոկիկ յայտագիր մը: Ինչպէս ընթացաւարտ դասարանէն Սողոմոն Թումանյան կը յայտնէր իր բացման խօսքին մէջ, այս տարուան Հանդէսին նիւթերը կը շօշափէին երեք իրողութիւններ եւ սահմանուած էին ոպեկոչելու երեք դէպքեր, անոնց տարեդարձներուն առիթով. Անժառն Կոմիտաս Վարդապետի ծննդեան 100-ամեակը, Սարգսրապատի ճակատամարտին 50-ամեակը եւ Երեւանի Հիմնարկութեան 2750-ամեակը: Ընթացաւարտ դասարանէն օրուան երեք աստեղծութիւններ, Սիրվարդ Աւարտեան, Արեգ Գալստեան եւ Եղիա Մարգարեան, յաջորդաբար շօշափեցին այդ երեք նիւթերը, սահուն եւ մաքուր հայերէնով:

Մէջընդմէջ եղան մեներգներ, ինչպէս նաեւ խմբերգներ, մեծ մասով Կոմիտաս Վարդապետի ասեղծադործութիւններէն եւ ղեկավարութեամբ չըմանաւարտ գտնարանէն Նազարեթէ Հէճիմեանի Քեղի ունեցաւ նաեւ խմբական արասասնութիւն, Պարոյր

Սեւակի «Անլուելի Զանգակատուն» հոյակապ գործէն: Քաղաքամայր Երեւանի 2750-ամեակին նուիրուած «Երեւան-Էրեբունի» երգով վերջ գտաւ Հանդէսին առաջին մասը:

Երկրորդ մասը սկսաւ Տեսուչ Հայր Կիւրեղի՝ Վարժարանի միամեայ տեղեկագրի ընթերցումով (որ կ'երեւէ «Սիւմնի» ներկայ թիւին մէջ), ուր մանրամասնօրէն կ'անդրադառնար դպրոցի կրթական, բարոյական եւ տնտեսական կեանքին: Այաւ կատարուեցաւ վկայականաց եւ մրցանակներու բաշխումը: Ընթացաւարտ Մարի Շահինեանի Հրաժեշտի ուղերձէն եւ Հրաժեշտի խմբերգէն ետք փակման խօսքը ըրաւ Պատրիարք Ս. Հայրը, որ զնահատանքով արտայայտուեցաւ Տեսուչ Տ. Կիւրեղ Մ. Վարդապետի մասին, իբրեւ մղիչ ոյժը դպրոցէն ներս կատարուած նուաճումներուն, որոնցմէ վերջինն էր կառուցումը օգտատուն ու ընկարձակ սրահին՝ որ դպրոցին տարբարութեամբ նը ըլլայէ զատ, այսուհետեւ պիտի ծառայէ նման հաւաքոյթներու: Յորդորեց չըմանաւարտները որ ըլլան իտէպիւտներ, դասնալու համար անհատներ՝ որոնցմով հպարտողոր ինքզինք մեր ժողովուրդը ընդհանրապէս եւ Սաղիմահայ վարդապետ Ս. Թ. Վարժարանը մասնաւորաբար: Միաբերան երգուած Տէրունական աղօթքով վերջ գտաւ տպաւորիչ այս Հանդէսը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ ՎԵՐՋԻՆ ԸՆԹՐԵԱՑ ՎԵՐՆԱՄԱՏՐԱՆ ՄԻՋ

Յունիս 1969, Կիրակի, երկույան ժամը 3-30ին, Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը, ուսանողութիւնը եւ հաւատարմացիներ, գլխաւորութեամբ Հոգւ. Տ. Կիւրեղ Մ. Վրդ. Գարեկեանի, պաշտօնական թափօրով մեկնեցան Սիւնի վերջին Ընթերցող Վերնատունը:

Սրբավայրի երկրորդ յարկի նախկին Խաչակիրեան եկեղեցիին մէջ պաշտուեցաւ Հոգեգլխատեան երկույան ժամերգութիւնը: Ժամերկոյնութեան ընթացքին Հոգւ. Տ. Կիւրեղ Մ. Վարդապետ հակիրճ քարոզով մը

կատարեց Հոգեգլխատեան տօնին հետ առնչուող խորհրդածութիւններ, ինչպէս նաեւ ներկայացուց օրրատեղիին պատմական ու աւանդական տուեալները:

Արարողութեան աւարտին, թափօրականէ յետոյ Հանդիսատեսութեամբ շարունակեցին իրենց ուխտազնացութիւնը Սիւնի վերնատան առընթեր՝ Հայապատկան Ս. Փրկչի Վանքը, ուր կատարուեցաւ հոգեգլխատեան պաշտօն Հայ Ազգի համայն յնչեցեաներու հովիներուն ի հանդիստ:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

* Դ. 2 Ապրիլ.— Կէսրէ առջ, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Գահոյ զմերջին ժամերգութիւնը:

— Երեկոյան, Ս. Հրեւակապետաց եկեղեցիին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Գահոյ զմերջին լուսնամարտութիւնը:

* Ե. 3 Ապրիլ.— Երեկոյան, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Գահոյ զմերջին լուսնամարտութիւնը:

* Դ. 4 Ապրիլ.— Խ. օր Մեծ Գահոյ: Առաւել, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Գահոյ զմերջին ժամերգութիւնը:

— Կէսրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեծ Գահոյ շնորհապատիւ զմերջին ժամերգութիւնը:

* Ե. 5 Ապրիլ.— Յիշատակ յարութեամբ լաւար: Ս. Գառաթաղ ժողովուրդաց Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Աղան Արք. Գալիպեան: Ս. Բարգմանաց Ներք. Վարժարանի երկուս աշակերտութիւնը, ինչպէս նաեւ ասոր վարժարաններն Հայ ուսանողներ Ս. Հաղորդութիւն ստացան:

— Վաղուան Ստղիկադոսի Կիրակիի առթիւ, կէսրէ ետք ժամը 3ին, Ամեն. Գառաթաղ Ս. Հօք զլուսարութեամբ, Միաբանութիւնը շնորհապատիւ ուժ մուտք գործեց Ս. Գարութեան Տաճարը, ուր պաշտուեցան երեկոյան ժամերգութիւնն ու Ստղիկադոսի նախատանը Ս. Գր. Լուսարիչ եկեղեցիին մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տօբիթական Սըրբատեղեց այցելութեան շնորհաւոր թափար Տաճարէն ներս: Թափարեանն էր Հոգւ. Տ. Արշէն Վրք. Այլապեան:

* Կ. 6 Ապրիլ.— Ստղիկադոս: Գերեթային եւ առաւելան ժամերգութիւնները պաշտուեցան եւ Ս. Գառաթաղ ժողովուրդաց Ս. Գարութեան, Ս. Լուսարիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Սեան Արք. Դարկական: Ապա կատարուեցաւ մենաներէն թափար Բրիտանոսի Ս. Գերեթային եւ Գառաթաղ շուրջ, զլուսարութեամբ լուսարապետ Գերջ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոսի: Թափարեանք ի մեռին ունին ձիթենեաց եւ արմառեանց ոտներ, իսկ մեր թափարին կը հետեւին Ղզոց եւ Աղուոյց թափարները: Թափարի ընթացքին կատարուեցաւ նաեւ զԱղաստան: Արարողութիւնները աւարտեցան ժամը 1ին, օրէ՛ք ետք Միաբանութիւնը համայն կուս ղէպի Մայրապետ, եւ Հայոց Թաղի մուտքէն ՎՐ զխորհուրդ զո զաշտեան շարակա՛նք երգելով ըստնայան Գառաթաղարան:

— Կէսրէ ետք, շնորհին զարդարուան Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ նախ զԱղաստան, եւ

ապա տանին յատուկ հաղորդող շարակա՛նքով ընդ-միջուան երկիրյան ժամերգութիւն եւ ճշմարտ ջէճքի արտադրաւ արարողութիւն, նախազանու-թեամբ Գերջ. Տ. Նորայր Նպիսկոպոսի: Հոգւ. Տ. Կիրիւղ Ծ. Վարդապետ Աւագ Սեղանի բնակէ կարգաց վարդապետներու ըստնան ժամանակաց թորեղալու հաւատարմանը առնուանցանկը եւ կըլ ըստն ներկաներուն որ իրենց լուսնանքով նպաստեն Աղու-թէի Արք. Բաւարանին ի նպաստ կատարուելիք հան-գանակութեան: Այդ նպատակաւ պեղկներ գետեղ-ուած էին եկեղեցիի մուտքերուն:

* Գ. 8 Ապրիլ.— Աւագ Ծննդաբքի (Յիշա-տակ տաճկ կուսնաց): Հոս սովորութեան, Ս. Գառաթաղ ժողովուրդաց Ս. Գարութեան զուրի առն-ւելակա՛նք գտնուող Ս. Ծով. Աւետարանի մաս-րան մէջ ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Սիմոն Արք. Միւսան: Ապա կատարուեցաւ Տօբիթական Սըրբատեղեց հանդիսաւոր թափար Տաճարէն ներս: Թափարեանն էր Հոգւ. Տ. Կիրիւղ Ծ. Վրք. Գարիկեան Հակոբ թաղարարութիւններ առաւ սովորութիւն աւետարաններուն:

* Ե. 10 Ապրիլ.— Աւագ Հիմզաբքի (Յիշա-տակ Ընթրեաց): Առաւելան ժամերգութիւնն էր ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցան զնորք Աղաշ-խորադոս: Գործ դարձի մը ետք, Լուսարապետ Գերջ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս ժողով օրուան հանդիսաւոր Ս. Գառաթաղ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանի վրայ, օրու ընթացքին կարդացուեցաւ Ս. Բարեկ Հարապետի Հաղորդութեան ծառը: Մեծ թիւով ժողովուրդ հաղորդուեցաւ:

— Կէսրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատար-ուեցաւ զԱղաստանի թորեղալու արարողութիւն-ն, նախազանութեամբ Ամեն. Գառաթաղ Ս. Հօր Ներկայ էին Սրբապետի Գաղաթապետը, Կրօնից Նախարարութիւնն ներկայացուցիչներ, հիւպատոս-ներ, ինչպէս նաեւ Անկէթան նոր Նպիսկոպոսը, որ ապա, ըստ սովորութեան, զգեստաւորուելով եւ Ա-ւագ Սեղան թափարաւորով, աղեկներ լեզուով կար-գաց Աւետարանն Ունաւորաւ զմարտերեալ հա-մարները:

— Ժամը 6ին, Հոգւ. Տ. Կիրիւղ Ծ. Վրք. Գա-րիկեանի զլուսարութեամբ, փոքր թափար մը աշ-չելեց Բրիտանոսի Ա. Թաճար եւ Ս. Հրեւակապետաց Վանքը: Ս. Զիթնիկի Ծառին առջեւ Հոգւ. Հայր սուրբը պատմականք առաւ նախ վանքին եւ խոսե-ցաւ Բրիտանոսի խաչելութիւնը կանխող պատահա-րներու մասին: Ապա թափարը օղջուեցաւ ղէպի Բը-րիտանոսի Ա. Թաճար՝ Ս. Փրկիչ Վանքը՝ Հոն եւս Հոգւ. Հայրը խոսք առնելով, պատմականք բրաւ նախ վանքին:

— Գերեթային ժամը 7ին Մայր Տաճարին մէջ սկսաւ զԱղաստան կարգը, որ տիրապետելի թա-րգաւորութեամբ մը շարունակուեցաւ մինչեւ կէս-գիշերուան տանքը: Գերջ. Տ. Ծանձ Նպիսկոպոս խոսեցաւ քարոզ մը, Յիշատի շարարանաց փրկա-րար արժէքը ներկայացնելով: Ներկայ էր Ամեն-Գառաթաղ Ս. Հայրը:

Հուլիսամբ Աւագ Թարգման Հոգւշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեանի:

* Եր. 19 Ապրիլ.— Յիշատակ գլխատման Սքրանջ Յովնանու Նարազեանի: Ս. Պատարազ ժառանգեցաւ ի Ս. Գլխաղբի: Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Նարեկ Արդ. Մարֆաշէան:

* Կեր. 20 Ապրիլ.— Նոր կիրակի (Յիշատակ իրարուոր Յախատակացմ մերոց յընթացս Համաշխարհային Ա. Պատերազմին): Ըստ սովորութեան, Լուսաւորան Հոգւշ. Տ. Կիրեղ Մ. Վրդ. Գարիկեան Ս. Պատարազ ժառանգ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ եւ բարոյեց շինի որք նկնչին ի Տէր, կորեան՝ արեւոյ ընտանեմ: Պատարազն ետք կատարուեցաւ Հոգեւանդանան պաշտօն՝ ծառատակաց Հոգեւորան Համար, գլխաւորութեամբ Գերշ. Տ. Եանէ Նիգ. Անէմանի: Նոյնք կրկնուեցաւ Տաճարի ներքին պաթին մէջ, Երանշահուր Տ. Կիրեղ Բ. Պատարազի շինմին վրայ: Ապա Քաթարական զնաչարդ Միտրանութեան եւ Ժողովուրդ մեկնեցան Ս. Փրկչի զերեզմանաւանդ: Թափորին առիւնի կ'ընթանային արիւնի, թողաբիս յարս Հայկական Երուսաղէմի ներքին հոգեւ ծողկեպոսանքի ի մեռն: Թափորը խորուեցաւ ազգային զերեզմանաւան մէջ Արաբայի յաւարման-կոթաղին շուրջ, ուր Գերշ. Տ. Եանէ Նիգիկոպոս ազնկոյեց յիշատակը մեր բնութարանի մեռնանք, ինքան աւանդում Ձգրելութեան Տեսան ընկալաց, եւ զանուն Տեսանը կարգադրեց:

— Ս. Կոյրի Աւետան առեւ Նոր Կերակին զուգարիսն ըլլալով, յետաճուեցաւ յաւորդ օրուն: Ան այդ, ընդդատաննէն եւ երկոյեան ժամերգութեանն ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Հանգիստարանի: Հանգիստարան էր Գերշ. Տ. Նարայր Նիգիկոպոս:

* Բշ. 21 Ապրիլ.— Առաւտեան ժամը Յին, Գերշ. Տ. Նորայր Նիգ. Պաղարեանի գլխաւորութեամբ, Միտրան Հայրեր ինքնաշարժեցով մեկնեցան Գերսանանի Զորք ու ձգարաւորանով ժուաք զորեցին Ս. Առաւտեանայ Տաճար, ուր Տէրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ եպիսկոպոսական խոր ի զուրի պատարազեց Հոգւշ. Տ. Կիրեղ Մ. Վրդ. Գարիկեան:

* Եր. 26 Ապրիլ.— Ս. Գլխաղբի ժառանգ մէջ պատարազեց Հոգւշ. Տ. Սեւան Արդ. Դարիպեան:

— Վաղուան Աշխարհամարան Կիրակիի առթիւ, կէսօրէ ետք ժամը 2.30ին, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արեւիկիպոսի գլխաւորութեամբ, Միտրանութեան ձգարաւորանով ժուաք զորեցին Ս. Յարութեան Տաճար, ուր պաշտուեցան երկոյեան ժամերգութեանն ու Նախատանը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նկնչեցին մէջ, Ապա կատարուեցաւ Տօբիթեանի Սրբատեղեաց այցելութեան

Հանգիստար Թափոր Տաճարն ներս: Թափորապետ էր Հոգւշ. Տ. Կիրեղ Մ. Վրդ. Գարիկեան:

* Կեր. 27 Ապրիլ.— Աշխարհամարան (Կառայ Կիրակի): Գերեզմանի եւ առաւտեան ժամերգութեանը պաշտուեցան ի Ս. Յարութեան, Ս. Լուսաւորիչ նկնչեցին մէջ, Ապա Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արեւիկիպոս Առաւտեան ժառանգ օրուն Հանգիստար Ս. Պատարազ՝ Գրիտանի Ս. Գերեզմանին վրայ, որմէ ետք Նախաղանց օրարաւորին առիւն կատարուան ընդատանին: Այդպէսով վերջ գտաւ զատկան Հանգիստեանի շարքը յարաւանայ աշխարհի մեռնեցան օրարաւորին ներս:

* Եր. 3 Մայիս.— Ս. Պատարազ ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխաղբի: Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Պառնա Վրդ. Նրեցեան:

* Կեր. 4 Մայիս.— Կարմիր կիրակի: Ս. Պատարազ ժառանգուեցաւ ի Ս. Յարութեան, Ս. Լուսաւորիչ նկնչեցին մէջ, Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան:

* Եր. 10 Մայիս.— Ս. Պատարազ ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխաղբի: Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Նարեկ Արդ. Մարֆաշէան:

* Կեր. 11 Մայիս.— Տօն Սրեւմա Սքրանջ ետնին: Առաւտեան ժամերգութեան ընթացքին, ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ ընթերցումը 351 Բուսկանին, Ս. Կարեղ Լուսաւորեանի առիթով, Երուսաղէմի Տ. Կիրեղ Ա. Պատարազի՝ Կոստանդ Կայսեր յաւն Բուսկանի Թափարանութեան: Ապա Ս. Պատարազ ժառանգուեցաւ Աւագ Սեղանին վրայ, օրուն վերս կը Նշարանէր վառ կանթնեցեցով զարգարան Ս. Կարեղ Նշար, Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Կիրեղ Մ. Վրդ. Գարիկեան:

* Եր. 17 Մայիս.— Ս. Պատարազ ժառանգուեցաւ ի Ս. Գլխաղբի: Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Աղան Արդ. Պաղարեան:

* Կեր. 18 Մայիս.— Ս. Պատարազ ժառանգուեցաւ ի Ս. Յարութեան, Ս. Լուսաւորիչ նկնչեցին մէջ, Ժամարան էր Հոգւշ. Տ. Սիմեան Արդ. Միտրան:

* Դշ. 21 Մայիս.— Կէսօրէ ետք ժամը Յին, Աւագ Թարգման Հոգւշ. Տ. Գէորգ Վարդապետի գլխաւորութեամբ, Միտրանութեան ինքնաշարժեցով բարձրացաւ Ձիթնեաց լեռ, ուր Համարման օրարաւորին վրայ կատուեցան մեր վրանամարան մէջ պաշտուեցան երկոյեան ժամերգութեանն ու Համարման Նախատանը:

— Գերեզմանի վրայ, Հոգւշ. Տ. Կիրեղ Մ. Վարդապետի Նախաղանութեամբ կատարուեցան ընկնչեցին եւ Հսկման կարգեր, ու ապա գերեզմանին եւ

առաջատան ժամերգութիւններ, որոնք աւարտեցան ժամը 10ին:

* Եւ. 22 Մայիս.— ԱՄԵՐԱՐՁՈՒՄՆ ՏԵՒՈՆ: Առաջատան ժամը 7ին, Լուսարարպետ Գերշ. Տ. Հայրէկ Արքեպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ, Միաբնութիւնը ինքնաշարժերով բարձրացաւ Զիթնեան լեռ ու զհրաշափառչով ժուաջ զորոնց Համարձման քրքատեղին, ուր Լուսարարպետ Սրբազանը մեր տաղաւարին տակ ժառոյց օրուան հանգիստը Ս. Պատարազը, որան ընթացքին կատարուեցաւ զՀայրապետական Մաղթանք՝ Մայր Աթոռոյ Սիւնն Ս. Էջմիածին փոխադրութեան տարեդարձի առթիւ: զՀայր մերձէն առաջ, պատարազէն Սրբազանը բարոյցն Համարձման խորհուրդին լուրջ, զնա հոնեաց զնոստ մինչեւ ի լիբինն Զիթնեանց ընարանով, իսկ Ս. Պատարազէն ետք նախադասեց քրքաղայրին առջեւ կատարուած զԱնդառանջին:

Դիւսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած զԱնդառանջին նախադասեց Գերշ. Տ. Նորայր եպիսկոպոս:

* Եր. 24 Մայիս.— Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ Մայրաժանքի տանիքին վրայ բացուող Ս. Համարձմում վերնամասրան մէջ: Ժամաբարն էր Հողշ. Տ. Սեւան Արք. Ղարիպեան:

— Բ. Մաղկազարդի նախատանձըր պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ: Հանգիստպեան էր Գերշ. Տ. Նորայր եպիսկոպոս:

* Իր. 25 Մայիս.— Երկրորդ Մաղկազարդ: Առաջատան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ եւ Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Ժամաբարն էր Հողշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան:

* Եր. 31 Մայիս.— Ս. Պատարազը ժառուցուեցաւ Մայրաժանքի Ս. Առաքելոց վերնամասրան մէջ: Ժամաբարն էր Հողշ. Տ. Աշոն Արք. Պալիպեան:

— Հոգեպաշտան հանգիստաւոր նախատանձիկն ի Ս. Յակոբ նախադասեց Լուսարարպետ Գերշ. Տ. Հայրէկ Արքեպիսկոպոս:

— Իրիկեանքէմին, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցան զԵկեղեցի եւ շնչման կարգեր: Հանգիստպեան էր Գերշ. Տ. Նորայր եպիսկոպոս:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

* Դւ. 21 Մայիս.— Պապական Նուրբակ Ման. Օկոթիկ Սեփիւնքի, պաշտանով երուսաղէմէն փոխադրուելու առթիւ, Հրաժեշտ ուղեւորութիւն ժը առաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հրէ:

* Գշ. 27 Մայիս.— Յունաց Պատրիարք Ամեն. Տ. Պենետրիքիոսի կողմէ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեանց հսկող զլիաւոր ճարտարագետներուն ի պատիւ Զիթնեանց Լեւոն Գալիլէայ Վանքի իր բժնակարանին մէջ արուած ընդունելութեան ներկայ զանուեցան Հողշ. Տ. Կիրեղ Ծ. Վրդ. Գաբրիէան եւ Տիար Կ. Հինգիւն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

<u>ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ</u>		201
Վերստին Յաւելաժ	Ե.	
<u>Ս. ԳՐԱԿԱՆ</u>		207
Հեթանոսաց Առաքելը	Ե.	112
<u>ԿՐՕՆԱԿԱՆ</u>		
Համբարձում	ԱՂԱՆ ԱՐԳ. ՊԱԼԻՕՋԵԱՆ	213
<u>ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆԱԿԱՆ</u>		
Տեղիք Աստուածաբանութեան	ՄԱՂԱԳԻԱ ԱՐԳԵՊ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ	215
<u>ԲԱՆԱՍՏԵՆՂԵԱԿԱՆ</u>		
Գեղոն Բիտինիի Բանտին	ՕՐՄԱՐ ՌԻԱՐԴՏ Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	226
<u>ՊԱՏՄԱԿԱՆ</u>		
Նիւթեր Մեքսասոսայ Պատմութեան	Գ. ԲԱՄՊՈՒԳՃԵԱՆ	230
<u>ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ</u>		
Էջեր Հայ Աշուղական Գրականութիւնից	ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ	232
Ընդհանուր Բովանդակութիւն Վերին	ԿԳՄ. ԱՂԱՆ ԱՐԳ. ՊԱԼԻՕՋԵԱՆ	235
Յուդայի եւ Յիշտակարաններ Երուսաղէմի Կիւլտէնիկան Մասնադարանի	ԿԳՄ. Ա. Գ.	245
Հայ Հնատիւ Գիրքերու (1512-1800)		
<u>ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆԳԵՐ</u>		
Մեծագոյն	Ն. ԵՊՄ. ԾՈՎԱԿԱՆ	268
Գաղցրահայեաց Ս. Աստուածածնի Վանք		
<u>ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ</u>		
Հայկական Մանրանկարչութիւն	Յ. ԲԻՐԻՏԻՆԸ	265
Պարսկաստանի Հայերէն	Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ	274
<u>ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ</u>		
Տարեկան Տեղեկագիր Ս. Թ. Երկ. Վարժարանի	ԿԻՐԵՂ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ	275
Տարեկան Տեղեկագիր Վ. Իզդաշեան Վարժարանի	ԱՆԱՀԻՏ ՈՍԿԵՐԻՃԵԱՆ	286
Տարեկան Տեղեկագիր Կիւլտէնիկան Մասնադարանի	ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՏՃԵԱՆ	289
Հանդիսութիւն Թրգմ. Վարժարանի		290
Պաշտամունք Վերջին Ընթրեաց Մատրան Մէջ		291
<u>Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ</u>		
Եկեղեցական-Բեմական		292
Պաշտամունք		295
Բովանդակութիւն		296
<u>ՅԱՆԵԼՈՒՄ</u>		
Յանկ Վիտնի Խմբագրութեան եւ Գ. Կիւլտէնիկան Մասնադարանին Նախնական Գիրքերու		297

«Միմն» վերաբերեալ ամէն թղթակցութիւն հաւաքուի կատարել հետեւեալ հասցէին. —

MR. ARA KALAYDJIAN, REDACTION OF «SION»,

OLD CITY — JERUSALEM

«Միմն» տարեկան բաժնեգրին է Ամերիկայի համար՝ 5 Տալար

թուր ալ Երկրիմերու համար՝ 1 Սթերլինգ

PROP. - HIS BEATITUDE THE ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM. ED. - BISHOP SHAHE AJAMIAN
No. 5 - 6 THE ARMENIAN CONVENT PRINTING PRESS, JERUSALEM. MAY - JUNE 1969

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԿԻՆԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՈՐԱՆԸ
ԵՆՈՐՀԱՎԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱՄ ԵՆ ՀՅՏԵԻՆԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Gladys Yessayan Cretan presents her three books:

a) *All Except Sunday* — Boston, Atlantic Monthly Press Book; Little Brown and Company, 1966, pp. 42.

b) *A Gift for the Bride* — Boston, Little Brown and Company, 1964, pp. 59.

c) *Runaway Habeeb* — Nashville, New York, Abingdon Press, 1968, pp. 40.

Excavations at Ramat Rahel — Seasons 1961 and 1962. By Yohanan Aharoni. Presented by Levi Y. Rahmani. Roma, Centro Di Studi Semitici, 1964, pp. 107 to 117.

Grants — 1963-1965. Calouste Gulbenkian Foundation. Prepared by the Finance and Investments Department. Lisbon, Grafica Boa Nova Press, 1965, pp. 154.

Realms of Philosophy — William S. Sahakian and Mabel Lewis Sahakian. Cambridge, Mass. Published and presented by Schenkman Publishing Company, Inc. 1965, pp. 606.

An Open Letter Addressed to the Delegates at the San Francisco Conference — Based on History. By Mihran N. Ask (presented by the author). Gilroy, Calif. Published by Mihran N. Ask, 1945, pp. 48.

Westminster Abbey — Occasional Paper No. 19 (May 1968). Hove, Sussex, The Hove Shirley Press, 1968, pp. 11.

Where to Eat What in Paris, France — Jean Moutafian (presented by the author). Paris Imprimerie La Semeuse, 1967, pp. 96.

Emma — Jane Austin. Everyman's Library No. 24. London, J. M. Dent and Sons, Ltd. 1953, pp. 427.

Germany Reports — With an Introduction by Dr. Konrad Adenauer. Bonn, Published by the Press and Information Office of the Federal Government, 1961. Overall Editor Prof. Helmut Arnts. Pp. 917.

Academy of Sciences of the Armenian S. S. R. present:

a) *Theory of Anisotropic Laminæ* (In Russian) — By S. A. Ampartzumian. Moscow, 1967, pp. 266.

b) *Integral Transformations and the Representations of Functions in the Complex Sphere* — By M. M. Tehrashian. Moscow, published by Nauka, 1966, pp. 671 (Text in Russian).

c) *Torsion of Elastic Bodies* (Text in Russian) — By N. Kh. Aroutiunian and P. L. Aprahamian. Moscow, 1963, pp. 686.

Centennial Book of Aintab Seminary — 1860. Aleppo College for Girls, 1960. Presented by Rose Baboyan. Beirut, Meshag Press, pp. 151.

St. Mark's Armenian R. C. Church — Philadelphia, Pa. A Souvenir Book. 1 copy presented by Fr. Krikor Guerguerian and the 2nd copy presented by Bishop Papken Varjabedian. Haekensack, N. J. Published by Custombook, Inc. 1968.

Exodus — Leon Uris. Published and presented by Bantam Books, Ill. 1958, pp. 599.

Hepimiz Bir Bayrak (Text in Turkish) — Torkom Istepanyan. Istanbul, Yoruk Matbaasi, 1967, pp. 140.

Haig A. Bosmajian presents his three books:

a) *Readings in Parliamentary Procedure* — New York, Harper & Row, 1968, pp. 264.

b) *Readings in Speech* — New York, Harper and Row, 1965, pp. 384.

c) *The Rhetoric Speaker* — Speeches and Criticism. Boston, D. C. Heath and Company, 1967, pp. 152.

Jerusalem in History and Vision — The Israel Museum, Jerusalem. Summer 1968 (English and Hebrew).

The Vulnerable Russians — Lev E. Dobriansky. Introduction by Hon. Edward J. Derwinski. New York, Pageant Press, Inc. (Presented by the Pageant Press). 1967, pp. 454.

Les Lieux Saints — Mgr. Bernardin Collin. Paris, Presses Universitaires de France, 1962 pp. 125 et 8.

Jerusalem and the Armenians — Assadour Antreassian (presented by the author). Jerusalem, St. James Press, 1968, pp. 93.

- Memoirs of the Life of Artemi of Wagharshapat, Near Mount Ararat, In Armenia: From The Original Armenian Written by Himself. Presented by Fr. Kevork Nazarian.* London, Treuttel & Wurtz, 1822, pp. 374.
- What is UNESCO? — Unesco Information Manuals.* Paris, published by the United Nations Educ. Scient. and Cultural Organization, 1968, pp. 69.
- Gymnastique Masculine Aux Agrès — Arthur Magakian (Présenté par l'auteur).* Paris Editions Amphora, 1966, pp. 109.
- Stories From the History of the Armenian Church — Hagop Nersoyan.* Presented by the Diocese of the Armenian Church of N. America. The Delphic Press, New York, Council for Religious Education, 1963, pp. 214.
- Arsham Tashjian presents the following books:
- a) Précis de Pharmacie Galénique — Gérard Dr. E. Lyon, A. Strock & Cie. Editeurs,* 1900, pp. 513.
 - b) Atlas-Manuel Des Maladies De La Peau — Pathologie et Thérapeutique. Professeur Fr. Mracek. Editions Française par le doct. Lucien Hudelo. Paris, Librairie J.-B Bailliére et Fils, 1900, pp. 416.*
 - c) Traité de Chirurgie Clinique (Tome Second, Quatrième Edition) — P. Tillaux. Paris. Asseline et Houzeau, 1897, pp. 942.*
 - d) Précis d'Obstétrique (3è Edition, revue et augmentée) — A. Ribemont-Dessaignes et G. Lepage. Paris, Masson et Cie. Editeurs, 1897, pp. 1395.*
- 75 Years Brown Boveri — 1891-1966.* Published to commemorate the 75th anniversary of the foundation of Brown, Boveri & Co. Ltd., Baden, Switzerland, pp. 289.
- Migdal David — The beginnings of painting in Eretz-Israel.* Presented by the Israel Museum, Jerusalem, October 1968.
- Architettura Medievale Armena — Roma - Palazzo Venezia - 103 — giugno 1968.* Presented by the Calouste Gulbenkian Foundation. De Luca Editore, Roma, 1968, pp. 167 et 212 fotografiche.
- Paintings — Arie Aroeh (1953-1968).* Presented by the Israel Museum, Jerusalem, Oct. - Dec. 1968.
- Jerusalem, Sacred City of Mankind: A History of Forty Centuries — Teddy Kollek (presented by him) and Moshe Pearlman.* Printed by Officine Grafiche Arnoldo Mondadori, Verona, Italy, 1968, pp. 287.
- Drawings — Osias Hofstadter.* Presented by the Israel Museum, Jerusalem. The I. M. Cohen Graphic Gallery, Nov. - Dec. 1968.
- The Man With the Heart in the Highlands and Other Stories — William Saroyan.* Published and presented by the Dell Distributing Inc., New York, 1968, pp. 221.
- Informe Anual — Correspondiente a 1965. Nacional Financiera, S. A. Mexico, 1966.* Impreso en Policromia, pp. 301.
- The New Testament in Hebrew and English — The Society for Distributing The Holy Scriptures to the Jews.* Presented by Fr. Sipan Mkhsian. London, University Printing House, Cambridge, pp. 540.
- The Lichen Symbiosis — Vernon Ahramdjan (Clark University).* Presented by the author. Waltham, Mass. Blaisdell Publishing Co., 1967, pp. 152.
- Paintings - 1967-68 — Shlomo Van Der Berg.* Presented by the Israel Museum, Jerusalem, Dec. 68 - Jan. 69.
- The Middle East Crisis - A Personal Interpretation — Glubb Pasha.* Presented by Hodder Publications Ltd., London, Hodder & Stoughton, 1968, pp. 48.
- Commemorative Booklet — Saint Mary's Armenian Apostolic Church.* Washington, D. C., April 1968, pp. 64.
- St. Paul's Outside the Walls — Rome. Bologna, Poligrafici il Resto del Carlino, Sept. 1967, pp. 31*
- 6 Melodies of the Apostolic Church of Armenia — Rouben Gregorian (presented by the author).* Published through the generosity of Dr. Eliza Melkon, Watertown, Mass. pp. 18.
- Anthology of Concretism — Edited by Eugene Wildman.* Presented by the Swallow Press, Inc. (presented by the Press), Chicago, 1967, pp. 157.

- Legal Aspects of Foreign Investment in the European Community* — W. H. Balekjian (presented by the author). Manchester University Press, U. S. A. Oceana Publications, Inc., 1967, pp. 356.
- Marine Biology* — Richard A. Boolootian and June Thomas. Presented by Richard A. Boolootian. (A Study of Life in the Sea). New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1967, pp. 112.
- Turkede Anlamdas ve Karsit Kelimeler Sozlugu* — Pars Tuglaciyan (presented by the author). Istanbul, Sermet Matbaasi, 1967, pp. 140.
- The Constitution of Nauru* — A brochure of 35 pages.
- L'Arménie d'Aujourd'hui* — Sarkis Sarkisyan (présenté par l'auteur). Préface d'Armand Lanoux. Paris, Jérôme Martineau, Editeur, 1968, pp. 157.
- Hakkpat* — Documenti Di Architettura Armena / Documents of Armenian Architecture. Facoltà di architettura del Politecnico di Milano; Accademia delle Scienze di Yerevan. Presented by the Calouste Gulbenkian Foundation. Milano, Edizione Ares, stampa: Grafiche Editoriali Ambrosiane, 1968, pp. 47.
- Water Colours* — Louise Schatz. The Israel Museum, winter 1969.
- Fifty Years in Fresno* — The Life Story of Belle A. Kandarian. Presented by the Exposition Press, Inc. New York, Exposition Press, 1963, pp. 87.
- The Early Church in the Middle East* — Elinor A. Moore, M. A. Presented by the Literary Services and Productions Ltd. Beirut, Aleph, 1968, pp. 55.
- The Eastern Question: The Last Phase* — A Study in Greek-Turkish Diplomacy. By Harry J. Psomiades. Presented by the Institute for Balkan Studies. Thessalonike, Greece, Institute for Balkan Studies, 1968, pp. 145.
- Early Armenian Printings in the National and University Library, Jerusalem* — Michael E. Stone. Extract from "Sion", 1968, No. 9-12.
- Addresses Delivered at the National Consultation on Theological Education* — Supplement to "The Indian Journal of Theology", Bangalore, 1968, pp. 32.
- Le Codex Arménien, Jérusalem 121* — "Patrologia Orientalis" — Tome XXXV, Fasc. 1, No. 163. Présenté par la Fondation Calouste Gulbenkian. Auteur: Athanase Renoux. Turnhout, Belgique, Brepols, 1969, pp. 215.
- Neither to Laugh Nor to Weep (A memoir of the Armenian Genocide)* — By Abraham H. Hartunian. Presented by the Armenian Missionary Association of North America. Translated from the original Armenian Manuscript by Vartan Hartunian. Boston, Beacon Press, 1968, pp. 206.
- Istanbul Turk Ermeni Azinlik Okullari Ogretmenleri Yardimlasma Dernegi Ana Tuzugu* — Istanbul, AR-IS Basimevi, Der Nersesyan, pp. 15.
- L'Egypte* — Arpag Mekhitarian (présenté par l'auteur). Paris, Bloud & Gay, 1964, pp. 142.
- Jewellery From the Ancient World.*
- The Testament of Jacob* — Michael Stone. Revue des Etudes Arméniennes, Nouvelle Série Tome V. Paris, Librairie C. Klincksieck, 1968, pp. 261-270.
- Manuscripts and Readings of Armenian IV Ezra* — Michael Stone. Reprint from Textus, Volume VI. Jerusalem, the Magnes Press, 1968, pp. 48-61.
- An Armenian Manuscript in the National and University Library, Jerusalem* — Michael Stone. Revue des Etudes Arméniennes, Nouvelle Série Tome IV. Paris, Librairie C. Klincksieck, 1967, pp. 57-61.
- Paradise in 4 Ezra iv:8 and vii:36, viii:52* — Michael Stone. Reprinted from Vol. XVII Nos. 1 and 2, pp. 85-88. Printed in England, Thanet Press, Margate.
- The Testament of Levi* — A first study of the Armenian MSS of the Testaments of the XII Patriarchs in the convent of St. James, Jerusalem. By Michael E. Stone (presented by the author). Jerusalem, St. James Press, 1969, pp. 203.
- The Scribe at Ugarit, His Position and Influence* — Anson F. Rainey. (The Israel Academy of Sciences and Humanities Proceedings, Volume III, No. 4). Jerusalem, 1968, pp. 22.
- A Mandate for Armenia* — James B. Gidney (presented by the author). Kent State University Press, 1967, pp. 270.
- World Bank Atlas* — Per Capita Product, Population, Main Urban Centers. Published and presented by the Int. Bank for Reconstruction and Development, Washington, Sept. 1967.

Ersevan Choral Group and String Ensemble — Third Annual Concert of Armenian Music (Dedicated to the 2750th Anniversary of Erevan). Holy Trinity Armenian Church of Greater Boston. Conductor: Father Oshagan Minassian (presented by him). Cambridge, Mass., 1969.

The Book of Epistles (Georgian). Presented by Library of Mashtots, Erevan.

Գիրք Բողոք Վրացերէն — Թրգմ. Զ. Ալեքսիսէ: Նուէր բոս նախարգին: Թիֆլիս, 1918, էջ 290:

Նուտերու Տակ Իր — Օսթրա Ուայլս: Թարգմանեց Զապէլ Մ. Եանդապ: Իսթանպուլ, Վարսի Տպարան, 1911, էջ 128:

Անկուսի Սիրահարներ (Վէպ) — Զաւեն Պիպեան (Նուիրատու): Իսթանպուլ, Բո Մասենաշար Թիւ 4, 1912, էջ 182:

Պատմիկութիւն — Էլիզ Այվազեան: Հրատ. և Նուէր Էնսեսան Սահուց Միութեան, Հրատ. Թիւ 1: Իսթանպուլ, Տպ. Մարմարա Օրաթերթի, 1911, էջ 47:

Տարաբանութիւն (Լիսէ Ա.) — Միասնաբար պատրաստեցին Մեհինէ Արաթան, Վահան Անճեան, Մաթիա Պատանճեան և Գարրիէլ Պատանճեան: Հրատ. և Նուէր Թրքանայ Ուսուցչաց Միութեան: Իսթանպուլ, Տպարան Սէրբ, 1914, էջ 158:

Հայկական Արտասանմանը եւ Ազգային Սանճանագրութիւնը — Մինաս Թէօփեան (Նուիրատու): Պէյրութ, Տպ. Համազգային, 1918, էջ 17:

Միկեր — Միկեր Տէր Սահաբեան: Նուէր Վայջարա Օրաթերթին: Հրատարակութիւն Ջաթթեք Օրաթերթի: Պէյրութ, Տպ. Աւուա, 1917, էջ 51:

Յօդուածներ (Ազգային, Գիտական և Ընկերային) — Մարտիրոս Եօզանճեան (Նուիրատու): Պէյրութ, Տպ. Տեհիկեան, 1918, էջ 140:

Հայոց Տանրականը — Յովհաննէս Երբազ: (Հայ Կատարաններ Յաւերժաւորին): Թիւրքան, Տպարան Այիք, 1919, էջ 43:

Գրանց Ձիւն Տեղաց — Եանդապ (Նուիրատու): Պէյրութ, Տպ. Սահան, 1969, էջ 116:

Անկաղ Օրագիր — Վահրամ Մափեան (Նուիրատու): Երուսաղէմ, Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1918, էջ 248:

Կեանքի Նեւ — Սահա Տէր Մարգարեան-Թընէքեան (Նուիրատու): Իսթանպուլ, Հերմոն Տպարան, 1918, էջ 432:

Պատմութիւն եւ Խրատ Խիկարայ Իմաստնայ (Հայկական Խմբագրութիւն): Գիրք Ա. Ալեքսանդրեան: Մ. Ա. Մարտիրոսեանին: Նուէր Մաշաթի Կեանք Մասենաշարեան: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակութիւն, 1919, էջ 31:

Փոստիկներ — Բոլորը (Պատմականներ և Նորավէպեր) — Թրգմ. Զապէլ Մ. Եանդապ: Հրատ. և Նուէր Թրքանայ Ուսուցչաց Միութեան: Իսթանպուլ, Օյա Տպարան, 1918, էջ 287:

Նոյն Գրքէն օրինակ մըն ալ Նուէր ստացանք Թարգմանիչէն:

Արծաթի (Յուշակէպ) — Առաքել Ն. Պարթիկ: Հրատ. Համասերաստանայ Վերանայ Միութեան, Ամերիկա (Կարտ): Պէյրութ, Տպ. Մշակ, 1918, էջ 157:

Դանիէլ Վարուսան Իմ Յուշակէպ (Բ. Տպարարութիւն) — Առաքել Ն. Պարթիկ: Հրատ. և Նուէր բոս վերանայ: Պէյրութ, Տպ. Մշակ, 1918, էջ 151:

Երեզոցութիւնը Մրդ Պատարագի Հայաստանաց Եկեղեցւոյ — Ի Ջեան Կոմիտասայ Վարդապետի — Վասն Արական Իմի: Յաւերժաւոր Ի Ջեան Իսահակյա Արարական, Ընկերակցութիւն Ի Ջեան Արայի Գոգալի (Նուիրատուներ): Նիւ Եորք, 1918, էջ 302:

Հայաստանաց Եկեղեցւոյ Սուրբ Պատարագ — Եանան Եպո. Սիմեան (Նուիրատու): Իսթանպուլ, Տպարարութիւն Վայջարա, 1919, էջ 46:

Նախագահ Տիար Ա. Մանուկեանի Ճաղը Ընդ Քննարար Ժողովին — 7 Դեկտ. 1918: Հ. Բ. Ը. Մ., Նիւ Եորք, էջ 8:

Նոր-Ջուլայի Հայունաց Բարեգործական Ընկերութիւնը — Պատմական Համառօտ Ակնարկ Եօթնասունհինգամայ Գործունէութեան, 1892-1917: Արատարար Էջ Վ. Անդրեան: Նուէր Նոր-Ջուլայի Հայունաց Բարեգործական Ընկերութեան: Նոր-Ջուլա, Տպ. Ս. Ամենափրկչեան Վանաց, 1907, էջ 89:

Յեղափոխական Ալլոյն — Դրդ Հատար, 1909, Թիւ 10 (82) և Թիւ 11 (83): Նուէր Աւայի, Պէյրութ:

Շնիկի Նեւ — Վարդեան Գարակէօզեան: Նուէր Տի. Ազգանայ Կ. Ղազարեանէ: Իսթանպուլ, Տպարան ԱԲԳ, 1912, էջ 11: